

Západočeská univerzita v Plzni

Fakulta filozofická

Diplomová práce

**VESNICE ZANIKLÉ PO ROCE 1945 NA
ÚZEMÍ OKRESU PLZEŇ-SEVER**

Bc. Miroslava Černá

Plzeň 2017

Západočeská univerzita v Plzni

Fakulta filozofická

Katedra archeologie

Studijní program Archeologie

Studijní obor Archeologie

Diplomová práce

**VESNICE ZANIKLÉ PO ROCE 1945 NA
ÚZEMÍ OKRESU PLZEŇ-SEVER**

Bc. Miroslava Černá

Vedoucí práce:

Doc. PhDr. Pavel Vařeka, Ph.D.

Katedra archeologie

Fakulta filozofická Západočeské univerzity v Plzni

Plzeň 2017

Prohlašuji, že jsem práci zpracovala samostatně a použila jen uvedených pramenů a literatury.

Plzeň, duben 2017 .....

Poděkování

Chtěla bych touto cestou vyjádřit poděkování Doc. PhDr. Pavlu Vařekovi, Ph.D. za vedení této diplomové práce, jeho cenné rady a připomínky.

Dále bych chtěla poděkovat SOkA Plzeň-sever se sídlem v Plasích za velmi zajímavé informace a zároveň panu Mgr. Jiřímu Křížovi za poskytnutí těchto poznatků a za celodenní trpělivost při hledání archiválií.

Mé další poděkování putuje do Českého úřadu zeměměřického a katastrálního za zapůjčení lidarových snímků, které byly nezbytnou pomůckou pro vznik této práce.

Poděkování patří také příteli Martinu Chalánkovi za jeho pomoc s geografickými informačními systémy a s realizací plánek v programu ArcMap.

A v neposlední řadě musím věnovat velké díky své rodině za ohromnou podporu při zpracovávání tohoto obsáhlého a náročného díla. A především svému tatkoví, který měl na vzniku této diplomové práce také velký podíl. Jen díky němu mohl proběhnout výzkum v takovém rozsahu, protože dobře znal zkoumaný terén a obětoval mi spoustu svého volného času, aby se mnou navštívil všechny lokality a pomohl s nezbytnou dokumentací.

Obsah

1. ÚVOD	12
2. CÍLE A METODY	12
2.1. Cíl práce a součásti výzkumu	12
2.2. Vymezení reliéfních tvarů	13
2.3. Rešerše kartografických pramenů	14
3. ARCHEOLOGICKÉ TRANSFORMACE	16
3.1. Zániková transformace	16
3.2. Pustnutí, zánik a regenerace	16
4. OBECNÝ HISTORICKÝ KONTEXT	16
4.1. Sociálně – politický kontext bývalých Sudet	16
4.1.1. <i>Hospodářství, péče o rodinu a pracovní možnosti</i>	<i>17</i>
4.1.2. <i>Škola, vzdělávání a jazyk</i>	<i>18</i>
4.1.3. <i>Volnočasové aktivity</i>	<i>19</i>
4.1.3.1. Běžný volný čas.....	19
4.1.3.2. Náboženství a bohoslužby	19
4.1.4.1. Neznalost politických příčin.....	20
4.1.4.2. Postupim 1945 a tzv. Divoký odsun.....	20
4.1.4.3. Odsunová akce a různá nařízení	21
4.1.4.4. Hromadný a vnitřní odsun (1946 – 1953)	21
4.1.4.5. Dobrovolné opouštění státu a „pašování“ majetku	22
4.1.4.6. Vysídlení a dosídlení novými obyvateli	23
4.2. Důvody zániku sídel po roce 1945 spojené nejen s odsunem Němců	24
4.2.1. <i>Vesnice vs. osady a jejich zanikání</i>	<i>24</i>
4.2.1.1. Zánik sídel z důvodu výstavby jaderných elektráren	<i>25</i>

4.2.1.2.	Zánik sídel z důvodu exploatace a zpracování surovin	25
4.2.1.3.	Zánik sídel z důvodu výstavby vodních děl	25
	Likvidace objektů a výstavba přehradní hráze na Hracholuskách	26
	Železniční most Nový Dvůr	26
4.2.1.4.	Zánik sídel z důvodu zřízení vojenských prostorů a zakázaných hraničních pásem	27
4.2.1.5.	Zánik sídel z důvodu destabilizace pohraničí.....	27
4.3.	Vesnická architektura na Plzeňsku	27
4.3.1.	<i>Na úvod ...Velká kolonizace a středověké osídlení .....</i>	27
4.3.2.	<i>Vesnice české vs. německé .....</i>	28
4.3.3.	<i>Historický vývoj stavebních stylů na Plzeňsku .....</i>	29
5.	GEOGRAFICKO – HISTORICKÉ VYMEZENÍ.....	30
5.1.	Mikroregiony okr. Plzeň-sever, jejich charakteristika a spadající osady	30
5.1.1.	<i>Mikroregion Úterska a Bezvěrovka.....</i>	30
5.1.1.1.	Přírodní charakteristika oblasti.....	30
5.1.1.2.	Historická charakteristika oblasti	31
	Obecný vývoj	31
	Náboženské řády na Útersku a Bezvěrovsku	32
	Období 20. stol. v této oblasti	34
5.1.1.3.	Žernovník	35
	Lokalizace a základní popis	35
	Kartografické prameny.....	36
	Historická charakteristika obce	36
	Historický vývoj.....	36
	Škola v Žernovníku	38
	Výstavba vodojemu v obci.....	39
	Politicko-vojenský vývoj od 30. let 20. stol.....	39

Odsun obyvatel a zánik vsí	40
5.1.2. <i>Mikroregion Manětínska a Nečtínska</i>	41
5.1.2.1. Obecná a přírodní charakteristika oblasti	41
5.1.2.2. Historická charakteristika oblasti	42
Obecný vývoj	42
5.1.2.3. Račín.....	43
Lokalizace, základní popis, zánik a dosídlení	43
Kartografické prameny.....	44
Stručná historie obce	44
5.1.3. <i>Mikroregion Touškovska a Úněšovska</i>	45
5.1.3.1. Přírodní a obecná charakteristika oblasti.....	45
5.1.3.2. Historická charakteristika oblasti	46
Lokalizace, základní popis, historie a zánik.....	46
Kartografické prameny.....	47
Potápění v Těchodělech	47
5.1.4. <i>Mikroregion Nýřanska</i>	48
5.1.4.1. Obecná a přírodní charakteristika oblasti	48
5.1.4.2. Historická charakteristika oblasti	48
5.1.4.3. Dolany	49
Lokalizace, základní popis, historie a zánik.....	49
Kartografické prameny.....	50
5.1.5. <i>Mikroregion Plaska (Dolní Střela)</i>	50
5.1.5.1. Obecná a přírodní charakteristika oblasti	50
5.1.5.2. Historická charakteristika oblasti	51
5.1.5.3. Malenice	51
Lokalizace, základní popis a zánik.....	51
Kartografické prameny.....	52

Historie spojená s Ludvíkem Očenáškem	52
5.1.6. <i>Mikroregion Kralovicka a Žihelska</i>	53
5.1.6.1. Obecná a přírodní charakteristika oblasti	53
5.1.6.2. Historická charakteristika oblasti	53
5.1.6.3. Balková	54
Lokalizace, základní popis, historie a zánik	54
Kartografické prameny	56
6. NEDESTRUKTIVNÍ ARCHEOLOGICKÝ VÝZKUM.....	57
6.1. Vizuální průzkum zaniklých osad, samot, mlýnů a jejich interpretace	57
6.1.1. <i>Dlouhá Louka</i>	57
6.1.1.1. Lokalizace, zánik a vojenský prostor	57
6.1.1.2. Kartografické prameny	57
6.1.1.3. Vlastní deskripce osady a interpretace	58
6.1.2. <i>Gerclín</i>	59
6.1.2.1. Lokalizace, základní popis a zánik	59
6.1.2.2. Kartografické prameny	60
6.1.2.3. Vlastní deskripce osady a interpretace	60
6.1.3. <i>Holčikovy chalupy a Holčikův mlýn</i>	64
6.1.3.1. Lokalizace, základní popis a zánik	64
6.1.3.2. Kartografické prameny	65
6.1.3.3. Vlastní deskripce mlýna a interpretace	65
6.1.4. <i>Chalupa pod Hradištěm</i>	66
6.1.4.1. Lokalizace, základní popis, deskripce a zánik	66
6.1.4.2. Kartografické prameny	67
6.1.5. <i>Jansova chalupa</i>	67
6.1.5.1. Lokalizace, vlastní deskripce a zánik	67

6.1.5.2.	Kartografické prameny	68
6.1.5.3.	Jansův mlýn	68
	Lokalizace, vlastní deskripce a zánik	68
	Kartografické prameny	69
6.1.6.	<i>Lehnhäuseln</i>	69
6.1.6.1.	Lokalizace, základní popis a zánik	69
6.1.6.2.	Kartografické prameny	69
6.1.6.3.	Vlastní deskripce osady a interpretace	70
6.1.7.	<i>Malenice</i>	71
6.1.7.1.	Vlastní deskripce samoty a interpretace	71
6.1.8.	<i>Na hranicích</i>	72
6.1.8.1.	Lokalizace, základní popis a zánik	72
6.1.8.2.	Kartografické prameny	72
6.1.8.3.	Vlastní deskripce samoty a interpretace	72
6.1.9.	<i>Na louce u lesa</i>	73
6.1.9.1.	Lokalizace, základní popis a zánik	73
6.1.9.2.	Kartografické prameny	74
6.1.9.3.	Vlastní deskripce samoty a interpretace	74
6.1.10.	<i>Novomlýnské chalupy a Nový mlýn</i>	75
6.1.10.1.	Lokalizace, základní popis a zánik	75
6.1.10.2.	Kartografické prameny	75
6.1.10.3.	Vlastní deskripce lokality a interpretace	76
6.1.11.	<i>Ovčí hora</i>	77
6.1.11.1.	Lokalizace, základní popis a zánik	77
6.1.11.2.	Kartografické prameny	78
6.1.11.3.	Vlastní deskripce osady a interpretace	78
6.1.12.	<i>Račín</i>	81

6.1.12.1.	Vlastní deskripce osady a interpretace	81
6.1.12.2.	Horní (Röhrův) mlýn	88
	Lokalizace, zánik a vlastní popis	88
	Kartografické prameny	89
6.1.12.3.	Dolní (Röhrův) mlýn	89
	Lokalizace a stručný popis	89
	Kartografické prameny a dochované památky	89
6.1.13.	<i>Sonnenberg</i>	90
6.1.13.1.	Lokalizace, základní popis a zánik	90
6.1.13.2.	Kartografické prameny	90
6.1.13.3.	Vlastní deskripce lokality a interpretace	91
6.1.14.	<i>Umíř</i>	92
6.1.14.1.	Lokalizace, základní popis a zánik	92
6.1.14.2.	Kartografické prameny	92
6.1.14.3.	Vlastní deskripce osady a interpretace	93
6.1.14.4.	Dochované památky na lokalitě	95
6.1.15.	<i>Žernovník</i>	95
6.1.15.1.	Vlastní deskripce osady a interpretace	95
6.1.15.2.	Horův horní mlýn	98
	Lokalizace, stručný popis a zánik	98
	Kartografické prameny	98
6.1.15.3.	Horův dolní mlýn	99
	Lokalizace a zánik	99
	Kartografické prameny	99
	Vlastní deskripce mlýna a interpretace	99
6.1.15.4.	Malý Zuckerův mlýn	100
	Lokalizace, základní popis a zánik	100

Kartografické prameny Malého i Velkého Zuckerova mlýna.....	101
Vlastní deskripce mlýna a interpretace	101
6.1.15.5. Velký Zuckerův mlýn.....	102
Lokalizace a zánik.....	102
Vlastní deskripce mlýna a interpretace	102
7. ZÁNİK VESNIC A JEJICH INTERPRETACE	103
8. ZÁVĚR A DISKUZE.....	107
9. SUMMARY	110
10. SEZNAM POUŽITÝCH ZDROJŮ.....	111
10.1. Literatura	111
10.2. Prameny.....	114
10.3. Internet	115
10.4. Výstavy	117
11. OBRAZOVÉ PŘÍLOHY	118

1. ÚVOD

Ve své práci, týkající se vsí, zaniklých v okrese Plzeň-sever po druhé světové válce, vám přiblížím dějinný a přírodní charakter jednotlivých mikroregionů a historický vývoj vesnické architektury v téže oblasti. Začátek práce bude věnován sociálně-politickému vývoji v bývalých Sudetech. Přiblížíme si zde tehdejší životní úroveň, situaci ohledně zaměstnání a způsob trávení volného času. Rovněž si přiblížíme situaci ve školství s ohledem na jazykovou bariéru mezi oběma národy. Stěžejním bodem celého díla pak bude samostatný popis všech vytipovaných lokalit. V celém okrese sice nedošlo k tak masivnímu zániku usedlostí, jako tomu bylo na území úplného pohraničí, ovšem jeho příčiny se u jednotlivých míst velmi liší. Jedna z částí diplomové práce bude rovněž věnována problematice ohledně připojení Sudet k Německu a následnému poválečnému vývoji okolností, které vyvrcholily právě odsunem původního německého obyvatelstva.

Ve státním archivu pro okres Plzeň-sever se sídlem v Plasích se mi dokonce podařilo dostat k dokumentům, které nám dokáží osvětlit proces doosidlování jednotlivých lokalit a důvody, proč se některé z nich doosídlit vůbec nepodařilo.

2. CÍLE A METODY

2.1. Cíl práce a součásti výzkumu

V rámci mé diplomové práce bude proveden nedestruktivní archeologický výzkum prostřednictvím deskriptivního popisu, který nám přiblíží současný vzhled a relikty daných lokalit. K tomuto popisu a poznání osad také napomůžou historické letecké snímky. Výzkumu bude podrobena celkem 15 osad, z celkového výčtu 18 lokalit a 6 samostatných mlýnů, které pod tyto zaniklé osady patřily. Cílem předložené práce je zachytit historický vývoj vesnic, ke kterým bylo možné dohledat historické podklady včetně daného mikroregionu, pod který vesnice spadaly. Dále zdokumentovat současný stav lokality, zachytit hlavní znaky procesu archeologizace zástavby a v neposlední řadě přenést tyto relikty do GIS a vytvořit tak plánky všech probádaných míst. K jejich vytvoření poslouží lidar získaný od ČUZK (<http://www.cuzk.cz/>), mapy historického leteckého snímkování plzeňského kraje z let 1947-1962 (<http://mapy.krplzensky.cz/ArcGIS/services/PODKLAD/ortofoto1947/mapserver/WMSServer>) a katastrální mapy (<http://services.cuzk.cz/wms/wms.asp>). Takto vyrobené plánky se stanou společně s popisem zkoumaných lokalit hlavním výstupem této diplomové práce. K práci bude přiloženo DVD, obsahující plánky s označením 1-15. Tyto plánky budou ještě rozděleny na plánky extravilánů osad, katastrů a

samozejmě intravilánů se zakreslením jednotlivých objektů. Odkazy k nim jsou u každé lokality v podkapitole „vlastní deskripce a interpretace“.

Součástí nedestruktivního výzkumu je také povrchový průzkum a fotodokumentace. Povrchový průzkum proběhne jednoduchým způsobem. Pokud dojde na lokalitě k nález, který dokládá existenci života v těchto místech, bude uveden v popisu a přesně zaznamenán. (Ve valné většině se jednalo především o porcelánové a kameninové střepy, plechové či litinové nádoby, břidlice ze střech a různé železné předměty spojené především se zemědělskou činností). Fotodokumentace je tvořena celkem 354 snímky mapujících situací v zázemí vesnic, které naleznete též na přiloženém DVD v jednotlivých složkách, týkajících se dané lokality. Odkazy k fotografiím (označených foto 1-354), jsou vždy ve stejné podkapitole, jako odkazy k pláncům.

Veškeré mapy lokalit a historické fotografie naleznete jednak v přílohách této diplomové práce úplně na konci a zároveň také na přiloženém DVD.

Jelikož se zvolené lokality nachází v prozatím archeologicky neprozkoumaném regionu, je jedním z vedlejších cílů tuto chybu napravit a přilákat tak zájem badatelů a archeologů k tomuto regionu.

2.2. Vymezení reliéfních tvarů

V popisu lokalit se budou objevovat následující tvary reliéfu, které zde popíši v odborné terminologii, přičemž v samotné kapitole – nedestruktivní archeologický výzkum, týkající se popisu jednotlivých lokalit, se i vzhledem k jejich množství a neustálému opakování, budou objevovat již v interpretačních souvislostech.

Reliéfní tvary lze rozdělit do dvou základních skupin. První jsou tvary, které vystupují z povrchu okolního terénu, a jedná se o objekty konvexní (stojící stavby, které je možné pozorovat na povrchu) a druhé jsou tvary, které jsou do nich zapuštěny, tzv. konkávní objekty – např. sklepy či zahloubené objekty. Tyto tvary představují archeologické situace rozpoznatelné vizuálně v současném terénu, které je možno zkoumat povrchovým výzkumem, aniž by se musely zapojit destruktivní metody. U nás se nejčastěji dochovaly v lesním prostředí, kde byly chráněny např. před orbou. Ale setkáme se s nimi také v odlesněné krajině, např. na plochách využívaných dlouhodobě jako louky a pastviny (Vařeka 2006, 57). V mé diplomové práci se můžeme v rámci průzkumu vesnic, setkat se všemi těmito případy.

2.3. Rešerše kartografických pramenů

Jako součást mého bádání bych ráda provedla rozbor kartografických pramenů, které tvoří historické mapové podklady pro každou sídelní jednotku zvlášť. Přiblíží nám tak stavební vývoj dané vesnice či osady. Mapovými podklady, se kterými pracuji, jsou: Müllerova mapa Čech, I – III. vojenské mapování, císařské povinné otisky map stabilního katastru, archivní černobílé letecké snímky ČUZK z roku 1938 a jako poslední novodobější mapové podklady mi poslouží letecké historické mapy z 50. let 20. stol. konfrontovány s ortofotomapou z roku 2011.

Mapa Čech Jana Kryštofa Müllera z roku 1720 patří k nejkrásnějším a nejcennějším kartografickým dílům naší minulosti. Svými rozměry, obsahem, kartografickým i výtvarným zpracováním předčí mnohé jiné mapy, domácí i zahraniční. Využívají ji ke studiu geografové, historikové a další odborníci. Vznikla na základě vojenských, správních a hospodářských požadavků státu (rakouské monarchie). Proto jsou na ní podrobně zakresleny kromě topografického obsahu (sídla, vodstvo, schematicky reliéf a zeleň, komunikace) také zemědělské usedlosti, zaniklé osady, mlýny, vinice, doly, hutě, sklárny atd. Müllerova mapa Čech z roku 1720 je uložena ve státních i soukromých mapových archivech a sbírkách v poměrně značném počtu výtisků

(http://oldmaps.geolab.cz/map_root.pl?lang=cs&map_root=mul).

I. vojenské mapování – nebo také josefské, pořízené v letech 1764-1768 a 1780-1783 (rektifikace). Jejím podkladem se stala Müllerova mapa zvětšená do měřítka 1: 28 800. Důstojníci vojenské topografické služby projížděli krajinu na koni a mapovali metodou "od oka". Velká pozornost byla věnována komunikacím (rozlišeny podle sjízdnosti - císařské silnice aj.), řekám, potokům i umělým strouhám, využití půdy (orná půda, louky, pastviny atd.) i různým typům budov - kostely, mlýny. Díky barevnému rozlišení jednotlivých složek (mapy byly ručně kolorovány) je lze snadno identifikovat. Význam I. vojenského mapování spočívá nejen v jeho podrobnosti a měřítku, ale též v době jeho zhotovení. Zachycuje území Čech, Moravy a Slezska jako celek v době před nástupem průmyslové revoluce, v době největšího rozkvětu kulturní barokní krajiny a její nejvyšší diverzity (http://oldmaps.geolab.cz/map_root.pl?lang=cs&map_root=Ivm).

II. vojenské mapování – neboli Františkovo pochází z let 1836-1852, v měřítku 1:28 800. Podkladem byly mapy Stabilního katastru v měřítku 1 : 2 880, což mělo také pozitivní vliv na přesnost map. Obsah mapy je v podstatě totožný s I. vojenským mapováním, přidány byly pouze výšky trigonometrických bodů, avšak zobrazovaná situace se velmi liší. Mapy II. vojenského mapování vznikaly v době nástupu průmyslové revoluce

a rozvoje intenzivních forem zemědělství a kdy lesní plochy dosáhly u nás historicky nejmenšího rozsahu (http://oldmaps.geolab.cz/map_root.pl?lang=cs&map_root=2vm).

III. vojenské mapování – nebo také Františko-josefské pořizované v letech 1876-1878 pro Moravu a Slezsko a 1877-1880 pro Čechy v měřítku 1 : 25 000. Jelikož Františkovo mapování již nestačilo požadavkům armády rakouské monarchie na přesné a hlavně aktuální mapy, r. 1868 rakouské ministerstvo války rozhodlo o mapování novém. Jeho podkladem se opět staly katastrální mapy, oproti II. vojenskému mapování je vylepšeno znázornění výškopisu. Výsledkem mapování jsou kolorované tzv. topografické sekce (http://oldmaps.geolab.cz/map_root.pl?lang=cs&map_root=3vm).

Mapy stabilního katastru - Vznik Stabilního katastru byl spojen s rostoucí potřebou habsburského státního aparátu zvýšit příjmy plynoucí z daní, což předpokládalo podchytit všechny potenciální plátce, stanovit rozsah jejich majetku a určit výši daně. Nezbytným podkladem pro tyto operace byly společně se statistickými údaji také katastrální mapy. Z velkého množství dochovaných verzí map Stabilního katastru, které se od sebe liší nejen kvalitou, ale často i měřítkem, jsou pro účely sledování vývoje krajiny nejvhodnější povinné císařské otisky v měřítku 1:2 880, z let 1826-1843 pro Čechy a 1824-1836 pro Moravu a Slezsko. Pozemky jsou barevně členěné podle druhu a jsou opatřeny parcelním číslem, které odpovídá písemnému operátu. Katastrální operát Stabilního katastru (včetně měřického) je uchováván a spravován v Ústředním archivu zeměměřictví a katastru (ÚAZK) v Praze, kde je možno si mapové listy prohlédnout a pořídit kopie (http://oldmaps.geolab.cz/stkatr/zoom/zoom_htm/).

Letecké měřické snímky - Černobílé snímky z let 1936 až 2002 byly pořízeny Ministerstvem obrany České republiky. Archivní snímky (cca 750 tisíc snímků) jsou zpřístupňovány postupně, v závislosti na postupu digitalizace. Letecké měřické snímky jsou pořízené centrální projekcí, nejedná se o ortofotosnímky ([http://geoportal.cuzk.cz/\(S\(zwae0o4oeqbozpy0vsbvyjlf\)\)/Default.aspx?mode=TextMeta&side=lms&metadataID=CZ-CUZK-LMS&productid=67130&menu=401](http://geoportal.cuzk.cz/(S(zwae0o4oeqbozpy0vsbvyjlf))/Default.aspx?mode=TextMeta&side=lms&metadataID=CZ-CUZK-LMS&productid=67130&menu=401)).

Mapy kontaminovaných míst Cenia (letecké snímky z 50. let. 20. stol.) - Projekt je zaměřen na metodiku plošné inventarizace kontaminovaných a potenciálně kontaminovaných míst a na kategorizaci priorit na území České republiky. V letech 2009-2012 byly připraveny a vytvořeny nástroje a metodické předpoklady pro vlastní inventarizaci, která bude realizována jako druhá etapa. Metodika inventarizace kontaminovaných míst bude založena na výsledcích výzkumu metod a vývoje metodiky dálkového průzkumu Země a vývoje technologií pro zpracování historických leteckých

snímků. Cílem je zajištění efektivního a jednotného postupu identifikace, evidence a hodnocení kontaminovaných a potenciálně kontaminovaných míst (<http://www1.cenia.cz/www/projekt/nikm>).

3. ARCHEOLOGICKÉ TRANSFORMACE

3.1. Zániková transformace

V rámci nedestruktivního průzkumu bude na zkoumané ploše sledován také proces archeologizace, tedy zánikové transformace. To jest proces, při kterém se živé kulturní prvky mění na mrtvé, ruší tak jejich vlastní čas, jejich funkci, význam a smysl a jsou ponechány svému rozpadu. V našem případě byly zkoumány zánikové transformace staveb a jejich současný stav. Archeologické transformace postihují formální i prostorové vlastnosti minulých dynamických systémů a mění kvalitu i kvantitu jejich prvků (*Neustupný 1986, 527*).

3.2. Pustnutí, zánik a regenerace

Pustnutí je proces, který může vést k zániku objektu, pokud nedojde k jeho regeneraci. Rychlé opuštění naráz vedoucí k trvalému zániku objektů nebo lokality bez budoucího znovuvyužití nebo znovuosídlení je spíše vzácné a souvisí nejčastěji s katastrofami (*Tomba – Stevenson 1993, 192*). Proces pustnutí je vymezen na jedné straně permanentním využitím objektu, na druhé straně permanentní ztrátou využití, která vede k zániku. Mezi těmito extrémami může docházet k dočasnému využití, např. jakožto zdroje surovin na prodej nebo na stavbu nového objektu či využití jako smetiště, a to zejména poté, co dojde ke zřícení některých konstrukčních prvků, nejčastěji střechy nebo stěn domu (srov. *Rotschild – Mills – Ferguson - Dublin 1993, 125*).

V mé probádané oblasti lze v menší míře sledovat opuštění a pustnutí, na něžž zčásti navazuje opětovné využití a regenerace, v další etapě pak trvalý zánik. Transformační škála odráží vztah pustnutí, zániku a regenerace, čili míru přechodu mezi živou a mrtvou kulturou (srov. *Neustupný 2007, 46-47*), (*Bureš 2013, 2015*).

4. OBECNÝ HISTORICKÝ KONTEXT

4.1. Sociálně – politický kontext bývalých Sudet

Jak se na vztazích mezi sudetskými Němci a Čechy projevíly politické události před, během a po 2. světové válce z pohledu různých vyprávějících pamětníků? Více či méně idylické vzpomínky na dětství dokazují, že němečtí a čeští obyvatelé žili spolu pokojně a národnost nehrála žádnou roli. I když děti navštěvovaly buď české, nebo německé školy,

chodilo se na různé oslavy, navštěvovaly se bohoslužby v dané mateřštině, nevyskytly se žádné národní konflikty a ani jazyk nepředstavoval žádnou bariéru. Četná smíšená manželství, která byla obvyklá za první republiky, mohou být chápána jako symbol dobrých vztahů mezi sudetoněmeckým a českým obyvatelstvem. Jedna pamětnice si dokonce myslí, že ke smíšeným manželstvím mohlo docházet záměrně, aby se lidé nehádali a normálně žili (*Groepel – Svoboda – León 2013, 26, 46*).

Nicméně s rozvinutím aktivit Sudetoněmecké strany – Sudetendeutsche Partei (SdP) Konrada Henleina a s obsazením ČSR Hitlerovou armádou v roce 1938 se změnila atmosféra v pohraničí a mezi lidmi se šířila nejistota. Vzhledem ke skutečnosti, že obyvatelé sudetských oblastí spolu žili v míru a ve shodě, jeví se názor jednoho německého pamětníka jako pochopitelný, a sice že utrpení, které si sudetští Němci a Češi navzájem způsobili, bylo politicky motivované – dříve nepřátelství nebylo, to bylo podněcováno zvenku. Lidé by spolu vycházeli celkem dobře, nebýt této politicky řízené situace. Dodnes se čeští pamětníci vyjadřují k odsunu několika způsoby: buď s ním nebyli srozuměni a považují ho za nespravedlnost nebo jeho provedení posuzují jako za nedostatečně promyšlené a přáli by si, aby proběhlo řádně. Na straně německých pamětníků nevládne nenávist vůči dnešnímu českému obyvatelstvu, protože současná generace nemá nic společného s událostmi po válce a nenese za ně žádnou vinu (*Groepel – Svoboda – León 2013, 46*).

4.1.1. Hospodářství, péče o rodinu a pracovní možnosti

Téměř všechny rodiny žily v Sudetech v chalupě, hospodařily na malém hospodářství, které zajišťovalo živobytí, anebo sloužilo přímo k vlastní obživě. Proto ve vsích převažovala právě zemědělská činnost, a tak péče o zvířata a polní práce představovaly hlavní náplň všedního dne. Malé děti přebíraly určité úkoly v domě a byly jim ukládány povinnosti jako třeba dojení krav či krmení zvířat. Děti musely vstávat velmi brzy, aby před odchodem do školy pomohly rodičům s dojením a krmením (*Groepel – Svoboda – León 2013, 26*).

Díky převažujícímu zemědělství v sudetských oblastech pracovala většina otců jako drobní zemědělci a vlastnili také pole a louky. Mnozí dále vykonávali třeba různá řemeslná povolání, jako je dřevorubec, tesař, kovář, cihlář nebo zedník. Někdy pracovali také jako řezníci, hospodští či horníci. Toto platilo především pro Němce, kteří před odsunem neměli zpravidla žádné vzdělání, museli si hledat pracovní místa v Německu, získávat kvalifikaci nebo si osvojovat dovednosti jako např. psaní na stroji. Většina Čechů

pracovala po válce v JZD. Mnohým mladým Západočechům byla odepřena docházka navazující školy mimo jiné proto, že museli na plný úvazek pomáhat svým rodičům s prací v hospodářství. Ženy většinou za první republiky do práce nechodily, ale zůstávaly po svatbě doma, aby se staraly o děti, pomáhaly v hospodářství a chovaly zvířata. Situace žen se zásadně změnila až s povoláním mužů do armády. Dnes mají ženy kromě svých povolání už jen domácnost. Všechno se změnilo kvůli válce (*Groepel – Svoboda – León 2013, 28*).

Většinou lidé žili a vyrůstali ve velkých rodinách. Navíc nebylo neobvyklé, že prarodiče žili ve stejném domě, nebo na tzv. výminku. To mělo mimo jiné tu výhodu, že se babička nebo dědeček mohli postarat o svá vnoučata, zatímco byl otec v zaměstnání a matka zaměstnávala péče o domácnost či práce ve dvoře nebo na poli (*Groepel – Svoboda – León 2013,30*).

4.1.2. Škola, vzdělávání a jazyk

Školní docházka v Sudetech trvala průměrně 8 let, přičemž 5 let se navštěvovala obecná a 3 roky měšťanská škola. Po ukončení obecné školy bylo možné navštěvovat střední školu, jako např. osmileté gymnázium nebo sedmiletou reálku. Většina buď zůstala po ukončení obecné školy doma a pomáhala rodičům v hospodářství, nebo absolvovala měšťanskou a následně odbornou školu či obchodní akademii. Ve většině obcí stávala obecná škola, ale měšťanská jenom v těch větších, a z toho důvodu ti, kteří ji chtěli navštěvovat, museli počítat s delší cestou do školy. A v té době se téměř všude chodilo pěšky, do školy i do práce. Jen ve velkých městech, jako např. v Plzni, jezdila tramvaj. Ne všechny obce měly v blízkosti vlakové nebo autobusové spojení a ne každý vlastnil kolo (*Groepel – Svoboda – León 2013, 30-32*).

Vyučování ve školách probíhalo dopoledne a odpoledne. Za první republiky stály běžně ve vsi dvě školy, jak německá, tak i česká obecná škola a za určitých podmínek i německá a česká měšťanka, přičemž žáci české školy se od 3. třídy učili německy a žáci německé školy zase česky. V případě dětí ze smíšeného manželství záleželo na tom, jak se rodiče mezi sebou dohodli. Podle počtu školáků a učitelů, jejichž počet byl hlavně ve válce značně omezen, probíhala výuka po jednotlivých třídách, anebo se jednalo o dvoutřídní školu, kdy jeden učitel měl na starosti žáky od 1. do 4. třídy a druhý od 5. do 8. třídy. V nejhorším případě pro nedostatek učitelů museli být všichni žáci vyučováni společně v jedné třídě (*Groepel – Svoboda – León 2013, 30-32*).

Dalším problémem bylo, že po obsazení Sudet Německou říší byli skoro všichni učitelé z českých škol odvoláni a řada česky mluvících dětí musela chodit do německé školy, ačkoli německy neuměla, nebo velmi špatně. Němčina se také stala jediným vyučovacím jazykem. Po odsunu sudetských Němců se situace ve školství do určité míry otočila. Zejména v prvních letech po válce došlo k uzavření německých škol, vyučovali jen čeští učitelé a němčina zmizela z veřejného života. Děti z německých rodin, které nebyly vysídleny a děti ze smíšených manželství, jejichž mateřštinou byla němčina, byly nuceny navštěvovat českou školu a hlavně na začátku měly potíže s výukou v českém jazyce (*Groepel – Svoboda – León 2013, 30-32; Otčenášek 2006, 47, 51*).

4.1.3. Volnočasové aktivity

4.1.3.1. Běžný volný čas

Velkou roli hrálo ve volném čase u dětí členství ve sportovním klubu, ať už v českém Sokolu, který pravidelně pořádal sportovní akce a organizoval soutěže, nebo v německém Tělocvičném spolku. Mezi oblíbené dětské hry patřilo např. cvrnkání kuliček, které dnešní děti téměř neznají. Některé děti si také přivydělávaly, a to tím, že vyvážely hnůj, pomáhaly se sečením nebo sbíraly plody. Lidé, kteří vzpomínají na svůj život, říkají, že neexistovaly žádné spolky, kde by se účastníci pravidelně scházeli. Výjimku tvořila pouze hasičská sdružení. Spíše se setkávali lidé se stejnými zájmy, jako např. ženy, které se scházely po večerech, předly na kolovrátku, draly peří a povídaly si. Mladí lidé se scházeli především v neděli odpoledne, poslouchali hudbu a tančili. Centrální místo pro setkávání místních obyvatel v každé vsi byla hospoda. Ta měla většinou oddělený sál, ve kterém se pořádaly taneční bály. Volný čas dětí a jejich rodičů byl omezen, ale i přesto si ve svém volnu po vykonání práce mohli užívat her se svými kamarády či sourozenci (*Groepel – Svoboda – León 2013, 30, 34*).

4.1.3.2. Náboženství a bohoslužby

Do kostela chodila většina rodin zásadně v neděli. Když probíhala mše v kostele v sousední vsi, chodili tam pěšky. Cesta jim trvala i hodinu. Po cestě potkávali další lidi, před kostelem spolu často postávali a povídali si, takže cesta do kostela byla společenskou událostí. Většina obyvatel Sudet byla římsko-katolického vyznání, přesto se ojediněle vyskytovali příslušníci jiných náboženství, např. Židé (před obsazením Sudet), stoupenci Církve československé husitské nebo Baptisté. V převážně německy mluvících vsích se konaly bohoslužby v němčině. Ovšem existovaly na některých místech i výjimky.

Pamětníci z našeho nedalekého okolí uvedli, že každých 14 dní se konala česká mše ve Stříbře a další neděle v Sulislavi, která je kousek od Stříbra (*Groepel – Svoboda – León 2013, 36*).

4.1.4. Válečná situace a odsun

4.1.4.1. Neznalost politických příčin

Všichni živý pamětníci na tuto dobu, byli v době války a odsunu ještě děti, a proto neznali všechny politické aspekty a příčiny veškerého zla. Dozvídali se o politickém motivu událostí jen velice málo, nebo tomu dobře nerozuměli. Kromě toho se dospělí snažili chránit děti před nepříjemnými zprávami a událostmi, aby je nezneklidnili. Další důvod nedostatku informací spočíval v tom, že nebylo možné – především ve venkovských oblastech – informovat se o aktuálním dění v Sudetech a ve zbytku světa. V mnoha domácnostech nebylo rádio ani noviny. Ti, kteří rádio vlastnili, se museli mít na pozoru před vysokými tresty, pokud poslouchali zakázané stanice. Kromě toho může být opomíjení politických záležitostí přičítáno skutečnosti, že se většina vyprávějících od dětství nezajímala o politiku. Obecně byly děti v této době, seznámeny se skutečností, že je válka, tím způsobem, že otcové a ostatní muži schopni boje byli od roku 1939 povoláváni do armády (*Groepel – Svoboda – León 2013, 38, 40*).

4.1.4.2. Postupim 1945 a tzv. Divoký odsun

S rozmachem Sudetoněmecké strany Konrada Henleina a s obsazením ČSR Hitlerovou armádou v roce 1938 a jejím připojením k Sudetám, se hovořilo o zradě československých občanů německé národnosti, o porušení konvencí Společnosti národů a také o potřebě ustoupit od masového trestního stíhání Němců uvnitř státu ve prospěch jejich vysídlení. Proto bylo v srpnu roku 1945 v Postupimské dohodě (která se konala od 17. 7. do 2. 8. 1945) ukotveno vysídlení sudetoněmeckého obyvatelstva z ČSR, po předchozím zrušení jejich státního občanství, které mělo ovšem probíhat spořádaně a lidsky. To do jisté míry zlegalizovalo možnost odsunu, který by dříve, i přes to, že se jeho plán stal součástí Benešových dekretů z července roku 1945, nebyl oficiálně možný (*Staněk 1991, 99-100*).

Přesto však před dohodou všech mocností došlo k tzv. „Divokému odsunu“, který nebyl nijak organizován a zpětně je popisován jako velmi brutální. Docházelo ke znásilňování německých žen, k pranýřování a v krajním případě i k vyvražďování (*von Arburg – Staněk 2010, díl I*). Jedním z případů byl tzv. Masakr na Švédských šancích

poblíž Přerova. Příslušníci československé armády zde povraždili 265 obyvatel okolních vesnic, vesměs se jednalo o Karpatské Němce a Maďary. K této události došlo v noci z 18. na 19. června 1945. V rámci Divokého odsunu bylo z ČSR vyhnáno zhruba 660 000 Němců (*von Arburg – Staněk 2010, díl II, sv. 3*).

4.1.4.3. Odsunová akce a různá nařízení

První odsun se odehrál na jaře roku 1945. Odsunová akce měla proběhnout ve 3 etapách. První měla být ukončena v polovině roku 1946 vyčerpáním početních kvót pro jednotlivé okresy. V této fázi neměly být za hranice přesídlovány osoby zaměstnané v průmyslových podnicích v pohraničí a také v zemědělství a lesnictví. Ve druhé etapě měli být do transportů zařazeni všichni zbývající Němci s výjimkou antifašistů, osob ze smíšených manželství a specialistů, tedy jedinců, jejichž znalost a schopnosti byly nezbytné pro fungování některých firem a podniků. Ti dostávali speciální průkazy a měli zajištěná i některá práva, což Němci v této době neměli. V závěrečné třetí etapě se měly řešit otázky kvalifikovaných pracovních sil v průmyslu a zemědělství (*Staněk 1991, 169-170; Otčenášek 2006, 26-27*).

Zpravidla si vysídlenci směli vzít příruční zavazadla o váze 20 – 30 kg, někdy také 40 – 50 kg na osobu. Veškerý majetek, který zde museli zanechat, byl zkonfiskován a domy a statky byly spravovány státem. Většina vysídlenců byla po pobytu ve sběrných táborech přepravována dobytčími vagóny do americké nebo sovětské okupační zóny (*Groepel – Svoboda – León 2013, 42*).

Na základě písemného oznámení se museli němečtí občané během 24 hodin vystěhovat a opustit své domovy s určenou váhou věcí, které si mohli vzít. Byli kontrolováni a věci jim byly váženy. Pokud se kontrolorům něco líbilo, vzali si to a ponechali. Dospělé ženy se musely vysvléci do spodního prádla, aby se zjistilo, zda nemají na těle schovanou nějakou cennost. Poté se jelo do tzv. sběrného tábora, kam byli lidé přepravováni na transport. Každá rodina dostala i německé peníze do těžkých začátků (*Groepel – Svoboda – León 2013, 42*).

4.1.4.4. Hromadný a vnitřní odsun (1946 – 1953)

Tzv. „hromadný odsun“ Němců, který probíhal od začátku roku 1946, byl na konci roku ukončen, z důvodu přicházející zimy a nepodpory humanitárních složek, především v americké zóně. Jednalo se hlavně o pomoc nemocným, přestárlým lidem a dětem, kterým tyto složky odmítaly pomoci, a proto musel být odsun přerušen a přeložen na jaro roku

1947, kdy probíhal od května do listopadu a překrýval se tak částečně s tzv. „vnitřním odsunem“, který začal začátkem roku 1947 a pokračoval dále až do roku 1953. Jednalo se o nucené přesídlení neodsunutých Němců z pohraničí do vnitrozemí, soustředění zbylých Němců do oblasti těžby uranu v Jáchymově a přesuny lidí z Chorvatska a Balkánu především do oblasti Moravy (*Dvořák 2012, 42, 45-46, 61*).

Do roku 1947 byly nuceně odsunuty celkem 3 000 000 Němců (*Staněk 1991, 169*). Od srpna 1945 bylo do konce následujícího roku z ČSR odsunuto na 2 200 000 Němců, k tomuto vysídlení už docházelo pod státní patronací a jeho průběh byl vesměs klidný, bez žádných vážnějších událostí. V roce 1947 bylo ještě dodatečně vysídleno zhruba 80 000 osob. Cca 150 000 – 200 000 jich zůstalo po přesídlení v ČSR, jednalo se o antifašisty či Němce ze smíšených manželství (*von Arburg – Staněk 2010, díl I*).

4.1.4.5. Dobrovolné opouštění státu a „pašování“ majetku

Nicméně bylo i tisíce německých rodin a jednotlivců, kteří ze strachu před tím, že by museli ve vnitrozemí vykonávat nucené práce, podstupovali obrovské riziko a v noci utíkali přes hranici do Německa. Nečekali na verdikt od státu, kdy měli být posláni na odsun, ale raději dobrovolně odešli a uchýlili se někam sami. Dělo se to i hned v počátcích odsunových transportů, ale i v roce 1947, kdy vysídlování a dosídlování probíhalo po určitou chvíli současně. V této době odcházeli dobrovolně také antifašisté, kteří se ve své rodné československé vlasti začali cítit jako ve vězení (*Dvořák 2012, 56*).

Jeden z příkladů od pamětnice říká, že ji matka odnesla k nějaké selce do Německa a sama pak ještě zůstala několik měsíců v Sudetech a přenášela přes hranice tolik majetku, kolik bylo možné. Toto noční přenášení cenností z příhraničních oblastí do Bavorska a Saska bylo označeno jako „pašování“. Mnozí byli českou pohraniční stráží zastřeleni, nebo zatčeni a skončili pak ve vězení. Ostatní zakopali cennosti na svých pozemcích v naději, že se jednou vrátí do své vlasti. Poté, co rodiny vyprávějících pamětníků dorazily do válkou zničeného Německa, byly ubytovány buď na statcích Němců, nebo v domech místních obyvatel, jejichž volné pokoje byly zabrány a poskytnuty k bydlení nově příchozím Němcům. Kromě této stísněné bytové situace měli vysídlenci v Německu také potíže s nalezením práce a vybudováním nového živobytí (*Groepel – Svoboda – León 2013, 42, 44*).

4.1.4.6. Vysídlení a dosídlení novými obyvateli

České pohraničí zaznamenalo po válce, odsunem téměř všech sudetských Němců a přílivem velkého počtu nových osadníků, zásadní změny. Po odsunu a dosídlování se obyvatelstvo mnoha obcí skládalo z již před válkou usazených Čechů, z Čechů přestěhovaných z vnitrozemí, přistěhovaných Čechů ze zahraničí, z nově příchozích Slováků a ze zůstavších sudetských Němců. Jednu skupinu obyvatelstva tvořili také navrátilci, tedy bývalí obyvatelé příhraničních oblastí, kteří opustili Sudety v roce 1938 nebo později a vrátili se tedy do svých starých domovů. Většina nových obyvatel přišla na místa, ke kterým neměla žádný vztah a po zaplacení nízké ceny dostala zkonfiskované domy, pozemky, podniky, statky a zemědělskou půdu. V mnohých případech bydleli nově příchozí Češi několik týdnů nebo měsíců pod jednou střechou s původními majiteli, neboť proces odsunu a dosídlování probíhal paralelně (*Groepel – Svoboda – León 2013, 44*). V takových případech Němci většinou žili ve sklepech či v podkrovích bez jakýchkoli nároků. Drtivá většina Němců byla také ve většině případů okradena o cennější předměty, které si nestihli uschovat. Značná část Čechů, se po získání různého množství původně německých věcí, zase vrátili do vnitrozemí – tzv. zlatokopové. Někteří Češi starousedlíci dokonce uvedli, že takové chování pro ně bylo značně nepochopitelné a občas se snažili v rámci možností svým německým sousedům pomoci, přičemž riskovali obvinění z napomáhání nepříteli. Bohužel přístup československých vládních orgánů byl velmi laxní. Němci jakožto zcela bezprávní jedinci, neměli možnost jakkoli se bránit. Sadismus a zločiny sice příslušné orgány řešit začaly, ale následnou „Benešovou amnestií“ byla na tento typ zločinů vyšetřování zastavena (*Otčenášek 2006, 31-32*).

Mezi nuceně vystěhovanými Němci byl velký zájem o reemigraci do ČSR, neboť stále vnímali Sudety jako svůj domov a pobyt v některé z okupačních zón Německa brali jako pochybení, které se snad brzy vyřeší. Naopak někteří Němci se vůbec vracet nechtěli, jedním z důvodů byl např. nevyrovnání se se zabavením majetku. V drtivé většině případů však orgány žádosti zamítaly s odůvodněním, že žadatel je Němec a nemá tedy žádná práva. Výjimky se poskytovaly pouze v případech prokázaného českého původu nuceně vystěhovaného, eventuálně původu ze smíšeného manželství. Osoby migrující na konci 40. a začátku 50. let již nepředstavovali ani pro administrativu závažnější problém. Od 1. pol. 50. let se i životní podmínky bývalých sudetských Němců začaly pomalu zlepšovat a začali chápat, že jejich návrat do ČSR již nebude možný a že jejich pobyt v Německu se změní v dlouhodobý či trvalý (*Otčenášek 2006, 37-38*).

Zatímco mnoho domů odsunutých Němců nebylo znovu obydleno a domy buď byly strženy, nebo zchátraly, na jiných místech se houfně stavěly rekreační chaty. Velkým problémem, který po příchodu vznikl, bylo z části nepotřebné vzdělání nově příchozích a z části jejich chybějící zájem o práci v zemědělství (*Groepel – Svoboda – León 2013, 44*).

4.2. Důvody zániku sídel po roce 1945 spojené nejen s odsunem Němců

Mezi léty 1945 až 1960 zmizelo podle dobových pramenů z českého pohraničí kolem 130 vesnic, skoro 3000 osad a samot a téměř 50 000 dalších neosídlených objektů. Takto rozsáhlý demoliční proces neměl v novodobých českých dějinách srovnání. Přesto problematika provádění demolic v poválečném pohraničí stála dosud na okraji zájmu historické vědy a v dosavadních odborných historických pracích se o tomto tématu dočteme jen okrajově (*Kovařík 2006*).

Zvláště ve 20. století procházela česká krajina a s ní také celá společnost podstatnými změnami a proměnami. Vsi v moderní době nezanikaly pouze ve 2. pol. 20. stol., ale je však pravda, že zrovna v poválečném období docházelo v důsledku celé řady příčin k pustnutí i záměrné likvidaci stovek vesnických sídel a zanikání obcí pokračuje i dokonce po roce 1989 (*Funk 2013, 23*). S proměnou původní krajiny byli ovšem postiženi také její místní obyvatelé, kteří často museli opustit své domovy, pozemky nebo další nemovité majetky a přesídlit do jiného prostředí (*Bartoš 2003, 13-34*).

Přínosným prvkem pro základní i interpretativní rekonstrukci zaniklých sídelních komponent je pojem orální historie. Mechanicky destruovaná zástavba v prostředí bývalého pohraničí patří bez historických dokumentů mezi obtížně rekonstruovatelné. Výpovědi pamětníků dokreslují archeologii těžko přístupný sociální svět a samotnou expresi sídelních jednotek ve vztahu ke komunitě (*Košátková 2011, 82*).

4.2.1. Vesnice vs. osady a jejich zanikání

Historická literatura rozlišuje při zkoumání vesnického osídlení obce a osady. Termín vesnice je užíván zřídka a je chápán jako synonymum slova obce. Proměny osídlení v pohraničních oblastech se odrazily ve změnách místní samosprávy. Mnoho obcí v důsledku náhlého poklesu obyvatel ztratilo svůj právní statut a stalo se osadami. V této práci a zároveň tedy i v celém okrese Plzeň-sever se také jedná o vísky, klasifikované buď jako osady nebo samoty. Všechny jsou tvořeny málo početnou zástavbou domů. Nikde nejsou doložené stavby jako hospoda, obchod, kostel, fara či statek, které se běžně nacházely ve větších obcích této doby. Pouze na pár lokalitách z mého seznamu se

nacházela, někde se dokonce ještě i nachází, drobná kaplička a pouze na jedné lokalitě je doložena i německá škola, obecný dům a hospoda. Je to obec Žernovník, která je z celého výčtu ta největší. K zanikání celých obcí tak došlo jen v menším množství případů - 130 zaniklých obcí v celé ČR po roce 1945. Výrazná redukce vesnického osídlení v poválečném Československu je důsledkem mnoha rozličných procesů a faktorů, přičemž na našem území nezaznamenáváme zanikání celých vesnic v důsledku výstavby dálnic a železnic (*Funk 2013, 24-25*).

4.2.1.1. Zánik sídel z důvodu výstavby jaderných elektráren

Ve 20. století se v procesu proměny kulturní krajiny a s ní spojené likvidací sídelních jednotek objevily nové okolnosti. Podstatnou úlohu zde představoval národohospodářský faktor, který představoval např. stavbu a provoz obou jaderných elektráren na našem území, a to v Dukovanech a v Temelíně. Při této výstavbě muselo zmizet z mapy celkem 7 vesnic a právě z toho důvodu se museli z těchto míst nedobrovolně vystěhovat lidé, kteří tam žili (*Funk 2013, 24*).

4.2.1.2. Zánik sídel z důvodu exploatace a zpracování surovin

Přímo destrukční charakter pro vývoj krajiny a zvláště pak dopad na životní prostředí si vyžádalo i dobývání nerostných surovin, především těžba černého uhlí v Ostravsko-Karvinském revíru, kde padlo za oběť celkem 6 lokalit (*Funk 2013, 25*). Dalšími zasaženými místy, tentokrát těžbou hnědého uhlí, se staly oblasti severozápadních Čech, a to Sokolovská a Mostecká pánev, kde muselo ustoupit více než 100 vesnic, včetně historického jádra města Most (*Sýkorová 2002, Funk 2013*). A také těžba v uranových dolech na Jáchymovsku a Příbramsku po druhé světové válce způsobily zánik několika dalších sídelních jednotek (*Kaplan – Pacl 1993*).

4.2.1.3. Zánik sídel z důvodu výstavby vodních děl

Ve většině případů se jedná o zanikání sídel zejména kvůli výstavbě vodních přehrad a nádrží, které vznikaly na mnoha řekách. Takových lokalit lze na našem území najít několik desítek. Nejcitelnějším zásahem byla výstavba vltavské kaskády. Lipenské přehradě podlehl 6 vesnic. Stejný počet představuje i výstavba Slapské přehradě a o jednu více stavba Orlické přehradě (*Cacák 2005, Funk 2013*). Obdobný počet vesnic také podlehl přehradám Nechanice, Přísečnice či Želivka (*Funk 2013, 25*). Výstavbou

Hracholuské přehrady na řece Mži, zaniklo několik vesnic a dalších objektů, přičemž v okrese Plzeň-sever jsou to vesnice pouze 2.

Likvidace objektů a výstavba přehradní hráze na Hracholuskách

Na dnes již potopeném území, údolí řeky Mže, se nachází zcela zničené vesnice Dolany a Těchoděly a částečně zničená obec Butov u Stříbra, ležící již v okrese Tachov. Dále zde zaniklo 11 mlýnů a jiných vodních staveb, jako pily či elektrárny, dále též několik mostů a lávek, dochoval se pouze železniční most na trati Pňovany – Bezdržice (*Výstava Zmizelá Mže*).

Stavba hráze začala v září roku 1959 a pracovalo se celoročně (obr. 1). V roce 1956 bylo rozhodnuto o osudu nemovitostí, které budou muset být zbourány. Lidé ve vesnicích začali sami a nedobrovolně bourat své domy. V roce 1961 bylo započato samotné sypání hráze a také výstavba vodní elektrárenské věže (obr. 2). Na jaře roku 1962 bylo sypání hráze dorovnáno po celé šíři údolí a začalo se s kladením dlažby na návodní straně. Další intenzivní sypání pokračovalo do června a tehdy bylo dosaženo cílené kóty 358 m po celé délce hráze (obr. 3). V březnu roku 1963 se přehrada začíná plnit vodou. Maximální objem vody v nádrži je 56,5 milionu m³ a průměrná šířka nádrže je 250 m. Obr. č. 4 nám nabízí pohled na již současnou podobu hráze (*Výstava Zmizelá Mže*).

Železniční most Nový Dvůr

V dnešní době se mu říká pňovanský a nachází se na železniční trati z Pňovan do Bezdržic. Svou podobu most získal díky návrhu z roku 1897 - 2 kamenné středové pilíře mající včetně základů výšku 44 m (obr. 5). Na nich jsou zavěšeny 3 ocelové oblouky a ukončeny jsou na obou stranách mostu kamennou klenbou. Stavba začala v roce 1899 a dokončena byla v roce 1901. Tou dobou již železnice mezi Bezdržicemi a Novým Dvorem byla dostavěna a první parní vlak přešel most a vydal se na trať 6. června 1901 (obr. 6). Tento most je jediná stavba, která přežila výstavbu celé Hracholuské přehrady v 60. letech 20. stol. A na obr. 7, 8 si můžete porovnat vzhled tohoto mostu a především okolní krajiny a hladiny vody, kdy tady ještě vedlo samotné koryto řeky a kdy již bylo rozlité a tvořilo vodní nádrž (*Výstava Zmizelá mže*).

4.2.1.4. Zánik sídel z důvodu zřízení vojenských prostorů a zakázaných hraničních pásem

Kromě důvodů národohospodářských se ovšem na proměnách a deformaci krajiny, spojené s vysídlováním jejích obyvatel, podílely také bezpečnostní a vojenské faktory. Závažný zásah do přirozeného vývoje sídel představovaly závěrečné boje druhé světové války, které se přehnaly přes české země na jaře 1945 (*Augustin 1994, 295-310*). Válečné události také silně poznamenaly pohraniční oblasti a byla zřízena řada nepřístupných pásem a rozsáhlých vojenských výcvikových prostorů, v jejichž území se vyskytly stovky vesnic a byly odsouzeny k zániku. Ve většině těchto případů posloužila vesnická sídla jako cvičné cíle pro letectvo, dělostřelectvo, tanky a další armádní složky (*Funk 2013, 25*).

4.2.1.4. Zánik sídel z důvodu destabilizace pohraničí

Množství obtížně uchopitelných faktorů, které v určitých kombinacích zapříčiňovaly zánik vesnic, lze obecně charakterizovat jako destabilizaci pohraničních oblastí. Ty lze rámcově rozdělit podle dopadu na sídelní jednotky či samotné objekty na kolektivní a individuální. Ke kolektivním faktorům pustnutí patří zejm. vysídlení německého obyvatelstva, osídlování pohraničí a kolektivizace. Jedná se o procesy, které se v důsledku dotýkaly všech vesnic a života obyvatel v pohraničí. Naproti tomu rabování, rozebírání objektů na stavební materiál, rozhodnutí o demolicích nebo jen neschopnost nově přichozích osídlenců hospodařit v nových podmínkách patří mezi faktory individuální, které se dotýkají osudů komunit, rodin i jednotlivců (*Funk 2013, 25*).

4.3. Vesnická architektura na Plzeňsku

4.3.1. Na úvod ...Velká kolonizace a středověké osídlení

Převážná část okresu Plzeň-sever byla hlavně zemědělská a značně zalesněná. Sídla nebyla velká a ani hustota osídlení nedosahovala běžného průměru českých zemí. Většina obyvatel nacházela uplatnění právě v zemědělství, při chovu dobytka, v lesním hospodářství a v drobných řemeslech a službách (*Bukačová – Fák 2010, 18*).

Středověkému osídlení oblasti předcházela sídliště pravěkých zemědělců, jak to dokládají četné archeologické nálezy v místech dávno zmizelých osad (*Bukačová – Foud – Karel – Křemenák 2002, 10*). Významným průlomem, a to nejen pro pohraničí, se stává řízená velká kolonizace, která v českých zemích proběhla ve 13. století za vlády Přemysla Otakara II. a Václava II., kdy do pohraničních oblastí přicházeli ve velké míře kolonisté ze zahraničí, zejména ze sousedních německých zemí, kteří zde vymýtili lesy, vystavěli

vesnice, zkulturnili a zkultivovali zdejší krajinu. Kolonizace pohraničních oblastí a osidlování dříve pustých území přinesla významný zásah nejen do zdejší krajiny, ale znamenala také charakter a vývoj těchto oblastí na další staletí. Kolonisté stavěli vesnice a městečka a vedle obytných domů a hospodářských objektů zbudovali také přístupové komunikace, obdělávali zemědělskou půdu, těžili nerostné suroviny, rozvíjeli obchod a řemeslo. S příchodem kolonistů se v pohraničí vytvořila charakteristická hmotná a duchovní kultura. Noví osadníci přinášeli ze své dřívější domoviny jiné typy obydlí a vlastní stavební postupy (*Vykoupil 2000, 264-265*).

Procesy zániku nejrůznějších sídelních jednotek, ať již násilných nebo přirozených, můžeme sledovat takřka nepřetržitě a v různých formách od počátku kolonizačního období. Některé vesnice podlely válečným bojům, jiné postihla přírodní pohroma nebo morová nákaza, nějaká hospodářská situace či jen špatný výběr území pro založení osady (*Nekuda 1968*). Některé vsi byly obnoveny téměř hned, jiné až po několika stoletích, případně byly vystavěné v jiných místech nebo pod jiným jménem. Mnohé ze vsí pak již nebyly nikdy obnoveny. Soupis zaniklých středověkých osad na území okresu Plzeň-sever, zpracovaný P. Rožmberským, prozatím čítá 68 lokalit, další pak do seznamu nebyly zařazené, neboť i přes zánik byly vsi později opět obnoveny (*Bukačová – Foud – Karel – Křemenák 2002, 10*).

4.3.2. Vesnice české vs. německé

Z výsledků sčítání lidu ve 30. letech 20. stol. je patrné, že v severozápadních oblastech okresu Plzeň-sever, kde leží i největší počet německých zaniklých osad z tohoto okresu, německé etnikum sídlilo převážně v hornatém, výše položeném kraji, zatímco obce české měly pro zemědělství výhodnější polohu. Značná nadmořská výška německých obcí vedla k polohorskému způsobu hospodaření. Kraj byl odlehlý a stranou komunikací, bez železnice, prostředí zde bylo silně konzervativní, lidé byli velmi věřící. Německé vsi se lišily od vnitrozemí uspořádáním a způsobem staveb. Převládaly zde stavby zděné, postavené vesměs koncem 19. a počátkem 20. stol., které nahradily dřevěná obydlí. Početné byly i stavby z hrázděného zdiva, kombinované s roubeným přízemím. Všechna obytná stavení německého typu se vyznačovala širokým průčelím, sedlovou střechou a mohutným štítem (*Bukačová – Fák 2006, 10*).

Německá kolonizace ovlivnila zčásti také tvar osad. Na rozdíl od českých okrouhlic bývaly německé vesnice buď ulicového typu s plynulou zástavbou, v níž na sebe navazují štítové domy a brány sousedních hospodářství, nebo měly ráz rozptýlených horských osad.

Tyto obce s německým obyvatelstvem byly až do třicetileté války české (*Bukačová – Fák 2006, 11*).

4.3.3. Historický vývoj stavebních stylů na Plzeňsku

Původní architektura vesnic byla převážně dřevěná. Domy mívaly roubené přízemí a hrázděné patro s pavlačí. Bylo zvykem, že pod jednou střechou, se nacházelo obydlí lidí i dobytka. Nejčastější krytinu tvořily slaměné došky, na vrchnostenských stavbách šindel. Domy bohatších sousedů mívaly štítý hrázděné, ozdobně členěné trámy s výplněmi. V průčelí bývala dvě malá okna a do domu se vcházelo z boku ze dvora. (*Bukačová – Fák 2011, 19*). Vedle obytných trojdílných domů komorového typu se zde setkáme i s trojdílnými domy chlévního typu (*Bukačová – Foud – Karel – Křemenák 2002, 11*).

Střetává se zde několik typů lidového domu. Ze severu k Plzni přisedá oblast vyznačující se dosud velkým výskytem roubených a hrázděných staveb a to jak obytných domů, tak i stodol a dalších hospodářských budov. Od 1. třetiny až poloviny 19. stol. povolna dochází k nahrazování srubových a hrázděných konstrukcí nespalnými materiály, především kamenem a později nepálenými i pálenými cihlami. Oblasti přilehlé k Plzni výrazně ovlivnil v 1. pol. 19. stol. tzv. lidový klasicismus. Vznikla tradiční forma zděného přízemního domu se sedlovou střechou, která nahradila do té doby převažující dřevěné budovy. Postupně se měnila výzdoba fasád, domů a bran (*Foud 2010, 8-9*).

Od 2. třetiny 19. stol. se na domech začínají objevovat tzv. polopatra, realizovaná ve snaze zvýšit skladovací kapacitu podkroví. V poslední třetině 19. stol. se v západních a severních oblastech Plzeňska začíná ve velké míře objevovat patrová forma zděného domu. Vznikají také pozoruhodné návesní kaple. Stavební produkce období na přelomu 19. a 20. stol. nevtiskla venkovu podstatnější změny. Vesnice získávají, vedle existujících kostelních staveb nebo feudálních sídel, jako novou dominantu budovy obecných či národních škol (*Foud 2010, 9*).

Teprve až 2. pol. 20. stol. přinesla v oblasti Plzeňska historickému lidovému stavebnímu fondu největší ztráty. Nepříznivě se na stavu jednotlivých usedlostí a celých vsí ležících za pomyslnou etnickou hranicí projevila také plošná obměna obyvatelstva v období po roce 1945. Doslova stovky budov byly především ve třetí čtvrtině 20. stol. zdevastovány, opuštěny a nakonec zbořeny. Svým negativním dílem přispěla i kolektivizace zemědělství v 50. letech 20. stol. a události s ní spojené. Naproti tomu se zde objevil nový způsob využití objektů – chalupářství, které umožnilo zachránit desítky k zániku odsouzených sídel. Je nutné připomenout, že především díky chalupářům,

ochotným slevit ve volném čase z nároků na „moderní“ bydlení, se dochovala celá řada historických budov svědčících o rozmanitosti lidového stavebního fondu kraje ležícího severně od metropole českého západu (Foud 2010, 10; Bukačová – Foud – Karel – Křemenák 2002, 63).

5. GEOGRAFICKO – HISTORICKÉ VYMEZENÍ

5.1. Mikroregiony okr. Plzeň-sever, jejich charakteristika a spadající osady

Pro rozdělení jednotlivých mikroregionů jsem se nechala inspirovat sadou knih Paměť krajiny, která okres Plzeň-sever dělí na 8 mikroregionů, z čehož mé práce se jich dotkne 6 (<http://www.drobnepamatky.cz/pamet-krajiny>). Toto dělení a pojmenování je možno vidět na obr. 9. A další obr. č. 10 a 11 nám přibližují etnickou hranici Sudet v okr. Plzeň-sever. Z mého seznamu lokalit, by ležela mimo tuto hranici pouze jedna.

Na některé mikroregiony se zaměřím jen okrajově a na některé, kde je koncentrace zaniklých sídel největší, potom podrobněji. Detailněji probraným územím z hlediska přírodních poměrů a historie bude mikroregion Úterska a Bezvěrovska, kam spadá celkem 10 osad a 4 samostatné mlýny. Těmito osadami jsou: Gerclín, Holčikovovy chalupy a Holčikův mlýn, Jansova chalupa a Jansův mlýn, Lehnhäuseln, Na hranicích, Novomlýnské chalupy, Ovčí hora, Sonnenberg, Umíř a Žernovník s Horním a Dolním Horovým mlýnem a Malým a Velkým Zuckerovým mlýnem. Druhým nejpočetnějším mikroregionem je sousedící region Nečtínska a Manětínska, kam spadají ale již pouze 2 osady a 2 samostatné mlýny: Chalupa pod Hradištěm a Račín společně s Horním a Dolním Röhrovým mlýnem. Hned za ním se co do počtu nachází mikroregion Touškovska a Úněšovska, kde máme 3 lokality. Na území Úněšovska jsou to Dlouhá Louka a Na louce u lesa, v Touškovsku potom zatopené Těchoděly. Ostatní mikroregiony už v sobě skrývají jen po jedné lokalitě. Nýřansko ukrývá zatopenou vísku Dolany, Plasko samotu Malenici a Kralovicko a Žihelsko ves Balkovou. Celkem se tedy jedná o 18 lokalit a 6 samostatných mlýnů, které samozřejmě pod tyto zaniklé osady patřily. Mapy č. 1 a č. 2 celého okresu Plzeň-sever znázorňují všechny tyto výše jmenované lokality a naleznete je úplně na konci této práce v obrazových přílohách.

5.1.1. Mikroregion Úterska a Bezvěrovska

5.1.1.1. Přírodní charakteristika oblasti

Tento mikroregion zaujímá severozápadní část okresu, která hraničí s Karlovarskem a Tachovskem. Z hlediska geografického je tato oblast velice významná. V rámci celého

okresu dosahuje absolutně nejvyšších nadmořských výšek, přes 700 m.n.m., které charakterizují Tepelskou vrchovinu. Její součástí tvoří Bezdrůžická, Vidžínská, Trhomenská a Krasíkovská vrchovina. Nejvyššími body jsou vrchy, patřící k Vidžínské vrchovině, a to Sepuska u Žernovníka (719 m) a Stěnský vrch při hranici okresu (762 m). V Trhomenské vrchovině bychom našli jako nejvyšší Kamennou horu a Dvorský vrch, které dosahují výšky kolem 680 m. Z Krasíkovské vrchoviny můžeme jmenovat neovulkanický suk Polínského vrchu s výškou 684 m. Vyšší a svažité polohy jsou pokryty převážně jehličnatými lesy, hlavně smrkové a borové (*Demek – Mackovčín 2006; Demek 1965, 70-71; Bukačová – Fák 2010, 9;*).

Z hlediska geologického je mikroregion prostoupen několika typy hornin. V jeho severní a jižní části převažují starohorní metamorfity, jako jsou fylity a svory. Z východu potom již mnohem méně zasahují z oblasti Nečtinska prvohorní sedimenty pískovců, arkóz, slepenců a jílovců (*www.geology.cz*).

Vrchy a kopce nám doplňují údolí potoků, z nichž nejvýznamnějším je Úterský potok, levostranný přítok Mže, který tvoří přirozenou část západní hranice okresu. Protéká krajinou v délce 34 km a nese jméno po městečku Úterý. V minulosti poháněl spoustu mlýnů, které na něm byly vybudované. Z většiny zbyly jen zříceniny, jiné se zachovaly a dodnes slouží k rekreačním účelům. Do Úterského potoka ústily ještě i další potoky různých jmen, protože bývaly označovány podle obce, již právě protékaly nebo podle jmen majitelů mlýnů. Tak se stalo, že některý tok měl i více názvů. Třeba dnešní Lomený potok se dříve nazýval Hōrabach podle Hōrových mlýnů, které leží na tomto potoce a jejich průzkum je také součástí této práce. Kolem některých potoků v oblasti byly zjištěny stopy po rýžování zlata, které bylo s touto krajinou spojené ve středověku na několika místech. Přímým důkazem je opět Lomený potok, nazýván dříve také jako Goldbach, tedy Zlatý potok. Tato oblast má také nejdrsnější klima, jsou zde nejnižší teploty, nejvyšší srážky a nejdelší doba trvání s největším množstvím sněhové pokrývky (*Bukačová-Fák 2010, 9*).

5.1.1.2. Historická charakteristika oblasti

Obecný vývoj

Současný okres Plzeň-sever, čtvrtý největší v západočeském kraji, vznikl v roce 1960 a má bohatou historii (*Procházka a kol. 1997, 13*). Osídlení lze doložit již v době prehistorické, zvláště na výšinných eneolitických sídlištích Vinice u Skupče nebo raně středověkých slovanských hradištích Šipín a Bezemín. Krajina byla určitě trvaleji osídlena

již v 11. stol., protože první písemné zprávy se vztahují ke 12. a 13. stol, kdy jsou již jmenovitě uváděny jednotlivé lokality (*Bukačová-Fák 2010, 9*).

Na některých lokalitách dochází ke vzniku velmi malých panských sídel. V jejich okolí se soustřeďovalo vesnické obyvatelstvo a vytvářelo tak osady a vesnice. Existence panských sídel se předpokládá z náznaků v písemných pramenech a z nepatrných terénních pozůstatků. Řadu zmínek zachytily ještě staré německé kroniky, které obsahují informace o pozůstatcích těchto staveb, nejčastěji zbytků opevnění, valů, příkopů či sklepení. Pokud byly šlechtické dvorce významnější, vyrostly u nich vlastnické kostely, často s panskou tribunou. Stávaly na strategicky výhodnějším místě a kostel mohl plnit i funkci útočištnou. K nejstarším patří kostel, sv. Petra a Pavla v Dolním Jamném z roku 1384 (obr. 12), kde se v podvěží objevuje jedna z nejstarších žebrových kleneb v Čechách, sv. Jakuba ve Vidžíně z roku 1233 (obr. 13), sv. Jana Křtitele v Úterý též z roku 1233 (obr. 14), který byl pravděpodobně také opevněný a sv. Ondřeje v Krašově (*Bukačová-Fák 2010, 10*). Románský kostel v Krašově (obr. 15) má věž s cibulovitou bání z 12. stol. a gotický presbytář vystavěný z apsidy ve století 14. V lodi by se měla nacházet pozdně gotická řezaná soška Madony z konce 15. stol. a v dlažbě náhrobníky, na jednom by měl být znak Račínů a zbytek českého nápisu, že zde odpočívá Ondřej Račín. V sakristii pak náhrobník Václava Račina - rytíře z Račina z roku 1598 (*Dostál 1947, 162*). V současné době těžko soudit, co vše by se v tomto kostele ještě mohlo nalézt, vzhledem k jeho poničení a rozbitému interiéru, který bylo možno shlédnout, rozbitým oknem.

V průběhu 13. stol. se i v této části okresu některá významnější sídla přetvořila v městečka – Manětín, Touškov, Úterý. Přelom v architektonické aktivitě začíná ve 14. stol., kdy se stabilizoval počet šlechtických rodů, mezi nimiž vynikli Caltové z Kamenné Hory (*Otto 1892*), Račínové, Švamberkové a Gutštejnové.

Náboženské řády na Útersku a Bezvěrovsku

Tato nejzápadnější část okresu byla vytvořena z 27 obcí bývalého politického okresu Planá, v němž v roce 1930 Češi tvořili pouhá 2% obyvatel. Historii této části určoval hlavně tepelský klášter. Tepelské dominium bylo odděleno od dalšího, a to kladrubského, které se později vyhranilo jako panství bezdružické, kam kromě jiných vesnic patřil také **Žernovník**. Jako ostrůvky mezi poměrně souvislým bezdružickým dominiem ležely obce, které příslušely ke vzdálenějším celkům, a to dominiu Toužim – **Račín** a Vojtěšín (*Procházka a kol. 1997, 15*).

V nejstarších písemných pramenech se objevují jako majitelé zdejších vesnic náboženské řády (premonstráti, benediktýni a rytířské řády), existující dodnes. Avšak kromě tepelských premonstrátů již dávno ztratili vztah ke zdejšímu regionu. Nejkratší dobu zde působil řád německých rytířů. S ním je spojena nejstarší historie Vidžína, Úterý a Olešovic do roku 1233, kdy je o něm v této oblasti první a poslední zmínka. Jak, kdy a proč do Vidžína němečtí rytíři, kteří nosili šat s bílým křížem na černém podkladě, přišli, není písemně doloženo. Jejich přítomnost by se mohla odrážet v samotném názvu Vidžín, který jazykovědci odvozují z osobního jména Vigus, které není českého původu. Podle Vidžínské farní kroniky, stávalo opevněné sídlo německých rytířů na místě dnešní fary a místo kostela zde stál starší řádový kostel. V západních Čechách (kromě Chebska) to bylo vedle Plzně jediné místo, kde němečtí rytíři působili (*Bukačová-Fák 2010, 11*).

Druhým řádem jsou strážci Božího hrobu se sídlem v Praze na Zderaze, kteří ve zdejší krajině získávali pozemky a vesnice do poloviny 13. stol. Stejně jako u německého řádu, který byl nahrazen premonstrátou, tak i u božehrobců dochází k pozdějšímu nahrazení johanity. Odlišovali se od ostatních rytířských řádů dvojitým červeným křížem na černém šatě (*Bukačová-Fák 2010, 11*).

Posledním rytířským řádem, který téměř po tři staletí zasahoval do správy zdejší krajiny, byli již zmínění johanité. K významným komendám patřil Manětín, k jehož majetku se počítaly vesnice, ležící většinou na západ od jejich sídla. Roku 1183 český kníže Bedřich věnoval johanitskému řádu pro manětínskou komendu vesnice Blažim, **Umíř**, Krsy, Krsov, Polínka, Kejšovice, Trhomné, Ostřetín a Vlkošov. Johanité v Manětíně sídlili od roku 1169, kdy jim Vladislav II. věnoval Manětín s několika vesnicemi. Roku 1235 Václav I. povýšil Manětín na město a stalo se tak centrem pro široké okolí. Na rozdíl od jiných řádů, nosili johanité černý talár s bílým maltézským křížem. Johanitské panství hodně utrpělo za husitských válek. Roku 1483 odprodal Jan ze Švamberka johanitské zboží v Manětíně Bohuslavovi ze Švamberka. Tehdy byly jeho součástí kromě jiných vesnic, také **Umíř**. (*Bukačová-Fák 2010, 11-12*).

Dalším řádem, s jehož existencí je spjat raný osud některých obcí Bezvěrovka a Úterska, jsou benediktýni. Byli založeni v 6. stol. sv. Benediktem, který i kromě jiného, stanovil za oděv černý hábit. Jejich první klášter na českém území byl v Břevnově založen roku 993. Kladrubský klášter byl poté založen v roce 1115 (*Nováček 2010*). Tento klášter dostal někdy mezi léty 1158 – 1167 od Vladislava II. donaci v podobě tzv. *Krašovského újezdu*, což bylo území kolem prameniště Manětínského potoka na severozápadě Plzeňska. Toto území bylo tvořeno devíti vesnicemi, v jejichž středu byla ves Krašov s dominantou

opevněného románského kostela. Kladrubský klášter však své državy rozvíjel jiným směrem a vzdálené území Krašovského újezdu roku 1368 vyměnil se Ctiborem ze Švamberka za bližší hrad Komberk a vsi Vlkýš a Kůští (*Bukačová-Fák 2010, 12-13*).

Nejdelší kontinuitu si uchoval klášter Teplá, který byl založen pro řád premonstrátů roku 1193 Hroznatou a existuje dodnes. Teplá patřila v raném středověku a novověku k významným lokalitám díky své poloze na důležité cestě do německých zemí. K dominiím tohoto řádu patřily i osady v tomto popisovaném regionu (*Hlinomaz 2003*). Řád premonstrátů založil sv. Norbert v roce 1120 ve Francii (*Buben – Kučera – Kukla 1995, 195*). Tepelský klášter se stal nositelem kolonizace a správy kraje. První donace je uvedena v Hroznatově závěti z roku 1197. Tepelský klášter měl největší stabilitu, protože byl zrušen až v 50. letech 20. stol. a obnoven po roce 1989. Vytvořil velké dominium, k němuž patřilo především město Úterý. (*Bukačová-Fák 2010, 13-14; Procházka a kol. 1997, 15*)

Období 20. stol. v této oblasti

Když v roce 1918 vzniklo Československo, většina německého obyvatelstva, která v této oblasti žila, to přijala jako realitu, se kterou bude nutno se smířit (*Bukačová-Fák 2010, 17*).

Obce byly převážně zemědělské s velkými výstavnými usedlostmi německých sedláků, jejichž obyvatelé se sdružovali v několika typických agrárních stranách. Ve vsích existovalo také několik hostinců, nechyběla prodejna tabáku či smíšené obchody a pár venkovských řemesel jako byl kovář, mlynář, krejčí, švec, truhlář. Přirozenými centry byly tradiční farnosti, kde bývaly též školy a úřady. I poměrně malé obce měly svoji samosprávu. V lesnaté krajině bylo roztroušeno též mnoho samot, mlýnů, hájoven a lesoven. Kolem osudného roku 1945 docházelo k vysídlování německého obyvatelstva, které bylo ukončeno v roce 1946. Už na podzim roku 1945 přicházelo nové obyvatelstvo k dosídlení opuštěného pohraničí v několika migračních vlnách. Navázání na německé hospodaření, které bylo před 2. světovou válkou na dobré úrovni, se vždy moc dobře nepodařilo. Obyvatelstvo se postupně usadilo a zakotvilo. Některé vesnice zůstaly obydlené novými příchozími již nastálo, jiné i přes snahy dosídlení, postupně zanikly, když je lidé opustili a vybrali si bydlení lepší v okolních osadách, kde ještě byla místa (*Bukačová-Fák 2010, 18*).

5.1.1.3. Žernovník

Lokalizace a základní popis

Tato obec, německy Schirnik, leží ve vyšší nadmořské výšce přesahující mírně 700 m.n.m. Konkrétně je to 707 m. Dříve bývala nejvýše položenou obcí bezdružického soudního okresu a dnes je i nejvýše položenou osadou okresu Plzeň-sever. Žernovník leží na vysokém hřebenu ohraničeném na západě údolím Úterského potoka a na jihovýchodě Lomeným potokem. Nejvyšším bodem je vrch Sepuska (719 m), vypínající se severně nad obcí. Od roku 1910 se na Sepusce nalézá také vodojem místního vodovodu (*Matušková 2011, 25*). Od městečka Úterý se nachází 5,5 km severně (<http://www.zanikleobce.cz/index.php?obec=6911>).

Ves se nachází na katastrálním území Žernovník u Dolního Jamného o rozloze 620 ha. V 19. a 1. pol. 20. stol. byla poměrně významnou obcí, ke které administrativně náleželo několik okolních mlýnů a samot – osada Nová Víska, Malý a Velký Zuckerův mlýn, dále samota Berghäusel při jižním horském svahu, Horní a Dolní Horův mlýn na dnešním Lomeném potoce (dříve Hōrabach) a samota Hōragrund (*Matušková – Kliková 2011, 4*). Toto označení by mohlo být totožné se samotou Lehnhäuseln, která je pod tímto názvem zanesena pouze v historickém vojenském mapování a dále o ni žádné zmínky nejsou, ani v historických či retrospektivních lexikonech. Je tam ve spojitosti s Horovými mlýny vždy zmínka o samotě Hōragrund. Z tohoto důvodu si myslím, že jde o jednu lokalitu.

Název obce, která byla od středověku připojena k Dolnímu Jamnému, bývá odvozován ze starého označení mlýnského kamene - žernovu (*Bukačová – Fák 2010, 44-45*). Přímý název tedy vznikl přidáním přípony „ík“ k přídavnému jménu „žernovný“, odvozeného od předchozího podstatného jména. Označení místa svědčí o českém založení, zatímco používaná německá jména dvorů připomínala pozdější německou kolonizaci (*Profous – Svoboda 1957, 835*).

Následující tabulky (tab. 1) sestavené podle historického lexikonu obcí ČR nám nabízí pohled na vývoj počtu obyvatel a domů v této obci ¹.

Tab. 1

	1869	1880	1890	1900	1910	1921	1930
Obyvatelé	253	244	254	251	229	222	199
Domy	42	42	46	46	42	42	42

¹ *Historický lexikon obcí České republiky 1869 – 2005 I. díl. Český statistický úřad 2006. s. 314-315, Praha.*

	1950	1961	1970	1980	1991	2001
Obyvatelé	-	-	3	-	-	-
Domy	42	-	1	-	2	4

Kartografické prameny

Na Müllerově mapě Čech z roku 1720 (měřítko 1:132000), je tato středověká vesnice vyznačena pod jménem Czernik. I. vojenské mapování, neboli josefské, z let 1764 – 1768 a 1780 – 1783 v měřítku 1:28800 zachycuje osadu pojmenovanou stejně jako v Müllerově mapě. Ve II. vojenském mapování, neboli Františkově, z let 1836 – 1852 v měřítku 1:28800 je lokalita k vidění již pod pojmem Schirnik. Pod tímto stejným označením je i ve III. vojenském mapování, neboli Františko-josefském, z let 1877 – 1880 v měřítku 1:25000 (obr. 16), (<http://oldmaps.geolab.cz/>). Stabilní katastr zachytil zástavbu vsi k roku 1839 již plně dotvořenou, soustředěnou z větší částí po obvodu náspu nepravidelného, v severní části zhruba trojúhelného tvaru. Stavby na lokalitě byly na sklonku 30. let 19. stol. z větší části dřevěné, s domy v čele statků ležícími především ve štítové orientaci (obr. 17). Z novodobějších zdrojů používám černobílé archivní letecké snímky ČUZK z let 1938. Ovšem pro tuto lokalitu jsem ho nevyužila, protože snímek nebyl dostatečně kvalitní. Další dostupný historický letecký snímek z roku 1952 ukazuje ještě velice zachovalou a dosud nezničenou ves. Uprostřed vsi se nachází náves s rybníkem. Na současné ortofotomapě z roku 2011 již vidíme pouze několik dochovaných domů, všechny ostatní trosky se již nachází ve stromovém porostu a např. po rybníku tu už nevidíme ani památky (obr. 18), (<http://kontaminace.cenia.cz/>).

Historická charakteristika obce

Historický vývoj

První písemná zmínka o vsi pochází z roku 1227, kdy s dalšími lokalitami na Bezdrůžicku přešla smrtí bratří Všeboha a Kojaty z mostecké větve rodu Hrabšiců jako odúmrt' do rukou panovníka (*Velímský 2002, 42, 144*). V roce 1253 král Václav I. ves daroval křižovníkům s červenou hvězdou. Ves, patrně značně vzdálená od ostatních držav, neměla pro křižovníky velký význam, a proto se jí vzdali již ve 14. stol. V 15. stol. je zde zmiňován poplužní dvůr s jednou poddanskou usedlostí, který patřil žernovnickým vladykům, ostatní poddanské dvory náležely Švamberkům. Polohu poplužního dvora je možné dnes určit podle plánu stabilního katastru z roku 1839. Nevelký dvůr stával

v nejnižší jihovýchodní části vsi, seskupené kolem malé a značně svažité návsi s rybníčkem. Dvůr byl označen parcelním číslem 1 a jeho budovy netvořily kompaktní a uzavřený celek (*Rožmberský 1995, 15-17*).

Soupis poddaných podle víry z roku 1651 také uvádí osobu vyššího stavu. Žil zde Hans Christoph von Uttenhof s manželkou Marií Magdalenou. Kromě šlechtické rodiny s pohůnkem a dvěma děvečkami je zde zaznamenáno ještě 52 poddaných podléhajících Švamberkům (*Zahradníková 2003, 200-201, 206-207*). Berní rula z roku 1654 v Žernovníku uvádí 10 sedláků, jednoho chalupníka a jeden pustý dvůr v majetku vrchnosti. Hans Christoph zde již zmíněn není (*Zahradníková – Čadková 2002, 603-604*).

V roce 1659 přimdecko-třebelská větev Švamberků vymřela a panství bylo prodáno. U jeho vlastnictví a správy se vystřídalo několik vlastníků, mezi nimiž byl ve zmiňovaném roce Kryštof Ferdinand z Heissensteinu na Starhembergu a pak např. v roce 1697 Jiří Jindřich Stadion. V roce 1712 bylo panství prodáno Maxmiliánovi Karlovi Löwensteinovi, který ještě téhož roku získal od Jana Josefa Vrtby také statek Krasíkov a Gutštejn. A takto se tedy k moci dostávají Löwensteinové. Až do zrušení vrchnostenské správy v roce 1850 patřila obec k bezdružickému dominiu (*Matušková 2010, 27*).

V roce 1778 Žernovník vyhořel, protože vznikl požár v domě čp. 8 neopatrnou manipulací při sušení lnu. Až na pár stodol byla zničena celá ves, ovšem brzy byla znovu postavena. V domech se až do 20. stol. zachovaly na trámech data s rokem 1785 (*Bukačová – Fák 2010, 44*). Hlavní obživou místních usedlíků bývalo rolnictví a chov dobytka. Kvůli zdejšímu horskému klimatu a náročnému obhospodařování pozemků byli rolníci nuceni držet silný tažný dobytek (*SOkA Plasy: AO Žernovník, pamětní kniha 1928 – 1939, 57*). V obci byli zastoupeni i drobní řemeslníci a živnostníci jako např. hostinští z místního hostince – Johann Baier a Anton Plescher, kolář Damm, kovář Anton Rohr, mlynáři Anton Bauer z Horního Horova mlýna, Josef a Karl Zuckerovi z Velkého a Malého Zuckerova mlýna, truhlář Franz Maras a v neposlední řadě se tu nacházel i obchod (*Matušková 2011, 29; Bukačová – Fák 2010, 45*).

Roku 1864 byly v obci ustanoveny dva orgány – obecní výbor a obecní představenstvo. Obecní výbor si ze svého středu volil obecní představenstvo, složené z obecního představeného – starosty, jenž prováděl usnesení obecního výboru. Od roku 1927 až do roku 1939 jsou zde doloženi celkem tři starostové německého původu (*Matušková – Kliková 2011, 4, 6*). V Žernovníku fungovala také obecní knihovna a roku 1928 ji ministerstvo školství věnovalo knihy v hodnotě 300 Kč (*SOkA Plasy: pamětní kniha 1928 – 1939, 46*).

V novém územněsprávním členění připadla místní obec Žernovník s administrativně příslušející Novou Vískou, samotami a mlýny do chebského kraje, soudního okresu Bezručice v politickém okrese Planá. V roce 1868 připadla ves do soudního okresu Bezručice v politickém okrese Teplá. A nakonec v roce 1902 byl pak bezručický okres vyčleněn z politického okresu Teplá a připojen k politickému okrese Planá (*Matušková – Kliková 2011, 4*).

V roce 1928 byla obec přičleněna do Dolního Jamného. Zdejší farní obvod tvořily spolu s Žernovníkem a Novou Vískou obce Chudeč, Světec a Račín z bezručického soudního okresu a Bezdruhov s osadami Nová Sázava, Ostřetín, Čestětín a Račín ze soudního okresu Manětín. Žernovníčtí sem přicházeli ke křtu, biřmování, uzavírali tu sňatky, na hřbitov byly přinášeny i jejich ostatky k poslednímu odpočinku (*Matušková 2011, 29-30*).

Škola v Žernovníku

Děti nejdříve docházely do farní školy do Dolního Jamného (*Šafránek 1913, 174*). V roce 1804 však byla v Žernovníku otevřena její expozitura. Zdejší učitelé se často střídali a vyučování probíhalo v soukromých domech. Roku 1837 se škola stala samostatnou, už se vyučovalo celoročně v pronajaté místnosti. Jako jediná písemnost z 19. stol. se ze žernovnické školy dochoval výkaz prospěchu a docházky ze školního roku 1847/1848. Podle tohoto dokumentu školu navštěvovalo 40 dětí, z toho 23 chlapců a 17 dívek, ze Žernovníku a Nové Visky. Malý a Velký Zuckerův mlýn byly školou a farou připojeny do Vidžína, zatímco ostatní samoty patřily ke škole v Žernovníku a k faře v Dolním Jamném (*Matušková 2011, 30*).

Od 70. let 19. stol. škola fungovala jako obecná škola jednotřídní s vyučovacím jazykem německým. V letech 1875 – 1876 byla vystavěna nová školní budova (obr. 19). Dne 1. listopadu 1876 byla školní budova čp. 42, stojící v blízkosti obecného domu, slavnostně vysvěcena. V 90. letech 19. stol. do ní docházelo okolo 70 žáků. Jako první učitel zde působil Nikolaus Müller, zedník z Dolního Jamného. Údajně školu vedl v zimních měsících, přes léto se nevyučovalo. Po něm nějakou dobu učitel v Žernovníku nebyl, a tak část dětí docházela do školy do Vidžína, druhá do Dolního Jamného a třetí do Branišova (*SOkA Plasy: pamětní kniha 1928 – 1939, 15-16*). Za celou dobu působení školy až do roku 1944 se zde vystříдалo ještě celkem 37 učitelů a mezi nimi byly jen 3 ženy. Tou poslední v roce 1944 byla Maria Dörflerová (*SOkA Plasy: Obecná škola Žernovník/nezpracovaný/, pamětní kniha 1932 – 1944*).

Výstavba vodojemu v obci

Místní obyvatelé odjakživa trápil nedostatek vody, konec těmto nesnázím přinesla až výstavba vodovodu. V závěru roku 1908 si obec nechala vypracovat projekt na vybudování vodovodu s motorovým pohonem (obr. 20). Stavba započala 19. září 1910 a už 19. prosince téhož roku byl vodovod z větší části dokončen a poprvé v těchto dnech uveden do provozu. Vedení bylo dlouhé téměř 1500 m. Vodovodní síť v obci měla délku asi 1000 m. Čerpadlo bylo poháněno benzínovým pohonem. V létě 1911 panovalo nezvyklé sucho a většina vodovodů v okolí vyschla. Vodovod v Žernovníku však v této zkoušce obstál (*SOKA Plasy: pamětní kniha 1928 – 1939, 20-21*).

Velké sucho celou oblast zasáhlo i v roce 1934 a byla zde nouze o vodu. Někteří obyvatelé projevíli nespokojenost se současným účtováním odběru. Dosud byl totiž pro účtování vodného určující počet členů rodiny a stav užitkových zvířat. Často však výše položená hospodářství vodu neměla, přesto museli jejich držitelé platit stejnou částku. Někteří také nedovoleně odebírali vodu k zednickým pracím. Aby se předešlo problémům, bylo zakoupeno celkem 37 vodoměrů. Od té doby spotřebovala obec k pohonu čerpadla pouze poloviční množství benzínu, protože s vodou bylo zacházeno velice hospodárně. Za vodné bylo placeno 1,50 Kč za 1 m³ (*SOKA Plasy: pamětní kniha 1928 – 1939, 88*).

Politicko-vojenský vývoj od 30. let 20. stol.

Hospodářská krize a její sociálně-psychologické důsledky, růst nezaměstnanosti, politický a záhy i vojenský vzestup Hitlerovy Třetí říše a vytvoření ofenzivní politické strany Sudetendeutsche Partei (SdP) významně přispěly k radikalizaci politických názorů a postojů německých občanů Československa ve 30. letech 20. stol. Podle výsledků voleb do československého parlamentu v letech 1929 a 1935 bylo zřejmé, že došlo k totálnímu obratu politických preferencí. V Žernovníku bylo ale ještě v roce 1933 klidno, alespoň podle zápisu v obecní pamětní knize (*SOKA Plasy: pamětní kniha 1928 – 1939, 75*).

Výsledky voleb do poslanecké sněmovny v roce 1935 však i v Žernovníku potvrdily celorepublikovou situaci. Ze 164 osob oprávněných volit, jich volilo 154. Na plné čáře zvítězila strana SdP, která obdržela 131 hlasů. Během dalších let SdP své politické požadavky neustále vyostřovala. Na konci roku 1937 si už nepřála nic jiného, než včlenění sudetského území do Říše. Takového cíle bylo možné dosáhnout jen zničením Československa a anektováním českých zemí (*SOKA Plasy. Pamětní kniha 1928 – 1939, 108, 147*).

V polovině září 1938 již napětí rostlo každým dnem. Hranice byly obsazeny českým vojskem. V Žernovníku se v hostinci u p. Waltingera (který v srpnu roku 1932 vyhořel - obr. 21) ubytovalo 13 mužů posádky. Byly vystavěny protiletdecké kryty, vykopány zákopy, položeny ostnaté dráty, vyporáženy stromy na Úterském potoce (*SOkA Plasy: pamětní kniha 1928 – 1939, 150*). 23. září Československo mobilizovalo, a tak mnoho příslušníků obce povinných vojenskou službou ze Žernovníku zmizelo. Stali se členy FS – tzv. freikorpsu (*SOkA Plasy: pamětní kniha 1928 – 1939, 153-154*).

Po podepsání Mnichovské dohody 30. září 1938 německé oddíly začaly okupovat sudetoněmecké pohraniční oblasti ČSR. Žernovník byl obsazen 5. října 1938. Nadšení obyvatelé se dočkali očekávaného připojení k Velkoněmecké říši. Celá vesnice byla slavnostně vyzdobena. Po zabrání se Žernovník stal součástí Říšské župy Sudety, náležel do obvodu vládního prezidenta v Chebu se sídlem v Karlových Varech a spadal do působnosti Landráta v Teplé (*SOkA Plasy: pamětní kniha 1928 – 1939, 170*).

Odsun obyvatel a zánik vsi

Rok 1945 byl zlomem v historii obce a počátkem jejího zániku. Byla ukončena činnost obecního úřadu. Okresní národní výbor v Plané zde nedoporučoval zřídit místní národní výbor, a to „pro malé osídlení, resp. negramotnost obyvatelstva, které není ani rozhodnuto v obci zůstat. V prosinci roku 1945 zde žilo 355 obyvatel, všichni německé národnosti. V průběhu roku 1946 bylo ze Žernovníku odsunuto veškeré německé obyvatelstvo (obr. 22). Na počátku roku 1947 zde žilo pouhých 9 osob. V letech 1948 a 1949 jejich počet dosídlovací akcí stoupl na 61, nejvyšší v poválečné době (*Matušková 2011, 37-38*). V roce 1950, byť zde stálo 12 domů, tu již nikdo nebydlel (*Retrospektivní lexikon obcí ČSSR 1978, 399*). Pokusy o dosídlení se z nějakých důvodů v této vsi nezdařily.

A tak po odsunu veškerého obyvatelstva německé národnosti a konfiskaci jeho majetku zůstal Žernovník neosídlen. V západní části osady se dochovalo pouze několik původních statků a na několika pozemcích byly postaveny novodobé rekreační objekty. Rozsah další bývalé zástavby vymezuje jen náletový porost se zbytky zdí a relikty staveb. Dnes je osada součástí obce Bezvěrov a vzhledem k jejímu využívání k rekreačním účelům, je klasifikována jako částečně zaniklá (*Matušková 2011, 38; <http://www.zanikleobce.cz/index.php?obec=6911>*).

5.1.2. Mikroregion Manětínska a Nečtínska

5.1.2.1. Obecná a přírodní charakteristika oblasti

Region se rozkládá na území Plzeňského a Karlovarského kraje (kdysi nazývaného Loketským). Je pokrytý rozsáhlými lesy (322,5 km²), mezi nimiž se rozprostírají prosluněné louky a pastviny. Málo frekventované cesty stoupají a klesají mírně zvlněným reliéfem krajiny (*Bukačová-Fák 2006, 9*). Kraj prostupují ze západu prvohorní sedimenty pískovců, arkóz, slepenců a jílovců. Z východní strany se potom připojují starohorní metamorfity - chlority a fylity (www.geology.cz). Manětínsko je nejméně zalidněné území Čech, na 1 km² připadá jen 50 lidí (*Dostál 1947, 158*).

Velkou část mikroregionu vyplňuje Manětínská vrchovina a kotlina, z jejíhož plochého dna vystupují výrazné vulkanické kuželové suky a rozsáhlé stolové hory např. Kozelka 660 m.n.m. Dalšími význačnými vrchy jsou třeba Chlumská hora (641 m), Špičák nebo nejvyšší Zbraslavský vrch. (*Procházka a kol. 1997, 12; Demek 1965, 150, 153; Demek – Mackovčín 2006*). Území Manětínsko-Nečtínského mikroregionu zahrnuje město Manětín, které lze považovat za srdce regionu a obce Nečtiny a Štichovice s Křečovem. Štichovice jsou čistě česká obec, Nečtiny byly čistě německá obec a Manětín bylo místo s českým i německým obyvatelstvem (*Bukačová-Fák 2006, 1*).

Nejvýchodnější část mikroregionu tvoří obce Štichovice a Křečov s kostelem sv. Petra a Pavla. Obě vsi prožily většinu své historie s Manětínem – centrem rozlehlého panství, především rodem Lažanských. Manětín, dnes spojený jako to bylo často i v minulosti, s Rabštejnem nad Střelou, je klenotem zdejší krajiny pro své bohatství historických památek. Jeho oprávněný přídomek „perla baroka západních Čech“ je spolu s „nejmenším městečkem Evropy“, jak býval někdy označován Rabštejn, staví na přední místo v plzeňském regionu. Městečko Nečtiny se rozkládá v kopcovité krajině na severozápad od Plzně na březích Starého potoka a tvoří jej několik částí – Nečtiny, Hrad Nečtiny a Nové Městečko. Na kopcích kolem Nečtin bývalo v minulosti plno hradů. Na nečtínském Špičáku se nacházelo panské sídlo, které bylo prokázáno i archeologickým výzkumem. Dalším hradem je hrad ze 13. – 14. stol. na Hradišti u Březína. A v neposlední řadě je to velký hradní komplex Preitenstein pro vojsko Jana Lucemburského (*Bukačová-Fák 2006, 9-10, 11-12*).

5.1.2.2. Historická charakteristika oblasti

Obecný vývoj

Nejseverněji ležící Manětínsko, kde přirozenou i jazykovou hranicí byly kopce Špičák, Kozelka a Chlum, bylo spjato v raném středověku s johanity a benediktýny. Újezd kolem Manětína a souvislý pás vesnic kladrubskeho kláštera u Krašova byly stabilními doménami až do husitských válek, kdy je získala na dvě století světská šlechta – Švambergové, Gutštejnové a Pluhové z Rabštejna. Vlastnické vztahy se stabilizovaly až po třicetileté válce. Mezi nejbohatší patřili Lažanští v Manětíně, Vřesovci na Dolnobělsku, Kokořovci a později Mensdorfové na Nečtině a Löwensteinové na Bezdrůžicku, kteří zde zůstali až do 20. stol. Za zmínku určitě stojí i Páni z Kamenné Hory či z Račina, spjatých s tímto kusem země již ve středověku (*Procházka a kol 1997, 15 – Bukačová-Fák 2006, 12*).

Do roku 1945 byla většina obcí zdejšího mikroregionu pohlcena tzv. třetí říší, k níž byly připojeny jako součást sudetské župy. Po zabrání sudetského území se staly součástí žlutického okresu. Předtím ale převážně patřily do politického okresu Kralovice (*Procházka a kol. 1997, 15*). V předválečném soudním okrese Manětín, který do jisté míry kopíruje nynější mikroregion, bylo 27 českých obcí s ojedinělými německými obyvateli, 9 německých – Nečtiny, Březín, Čestětín, Kamenná Hora, Mezí, Potok, **Račín**, Krašov, Vlkošov se Služetínem, s ojedinělými Čechy, 2 smíšené s českou většinou a 11 smíšených s německou většinou – Rabštejn, Hrádek, Vysočany, Kotaneč, Stvolny, Bezvěrov, Zahrádka, Hůrky, Preitenstein, Luková, Doubravice s Lešovicemi. Zdejší obce patřily k několika farnostem. K Dolnímu Jamnému patřily Čestětín a **Račín**, k Nečtinám patří Nečtiny a dále např. **Dlouhá louka**, Preitenstein či Březín (*Bukačová-Fák 2006, 10-11*).

Počet obyvatel se snižoval odchodem do průmyslových a lázeňských měst, protože zdejší oblast neposkytovala dostatek pracovních příležitostí. V hornatém a chudém kraji bez železnice lidé vesměs pracovali v lese či v zemědělství. Další pracovní místa byla např. v Josefinské huti u Plachtína, kde se v letech 1824 – 1896 vyrábělo duté a tabulové sklo, v Melchiorově huti u Číhané, která se od roku 1838 zaměřovala na duté a hyalitové sklo. V Nové Sázavě u Bezvěrova se v letech 1868 – 1923 produkovalo kromě dutého skla i sklo laboratorní, Skelná huť u Krs, která byla již roku 1848 mimo provoz, neposkytuje mnoho informací o výrobě (*Procházka a kol. 1997, 15, 20*).

5.1.2.3. Račín

Lokalizace, základní popis, zánik a dosídlení

Tato vesnice je jednou z větších v této oblasti. Z němčiny nese název Ratschin a nachází se v malebné krajině luk a pastvin. Leží asi 10 km severovýchodně od Úterý, 6,5 km jižně od Bezvěrova a od Nečtin, které jsou správní obcí, je to necelých 9,5 km jihozápadně (<http://www.zanikleobce.cz/index.php?obec=3543>).

Zánik vsky je spojen s vysídlením původních německých obyvatel po roce 1945 (obr. 23). Následně ještě došlo k dosídlení některých usedlostí, které toho byly schopné. Celkem přišlo do Račina 11 dosídlujících rodin, většina z nich se nasouvala v letech 1946 – 1948, někteří přišli mnohem později a dostali třeba dům po lidech, kteří odešli ještě před nimi v 50. letech, k čemuž existují i dokládající dokumenty. Např. rodina Matyášových sem přišla až v roce 1952 a 1956 odcházeli. Rodiny, které zde ve 40. – 50. letech žili a pak postupně odcházeli, byli: Jan a Marie Rychlíkovi ze Slovenska (čp. 18), Ludvík a Anna Černohorských (čp. 15) – bývalý dolní Röhrův mlýn, Josef a Barbora Maxovi (čp. 9), Štěpán Rychlík (čp. 5) a po něm přišli Karel a Pelagie Matyášových (čp. 5 a 6), Anežka a Václav Tymrových (čp. 8), Marta a Josef Nejedlý (čp. 1) a před nimi zde ještě bydlel Josef Herajt, Marie Vincková (čp. 10), Jaroslav a Marie Mikoláškových (čp. 11) a Václav Herajt (čp. 12). Všichni tito lidé odcházeli v rozmezí let 1951 – 1956. Jedním z důvodů odchodu, který podávala jedna obyvatelka, byl, že měla již podvyživený dobytek a podmínky a dům nevhodný k hospodaření, proto verdiktem bylo jasné zbourání usedlosti (*Soka Plasy: Příhlášky o přiděl půdy v osídlení, fond ONV Plzeň – sever MPPR*). Pokud takto skončila většina usedlostí, není divu, v jakém destruktivním stavu se dnes osada nachází. Následující tabulky (tab. 2) dle historického lexikonu obcí ČR nám přibližují vývoj počtu obyvatel a domů v Račíně².

Tab. 2

	1869	1880	1890	1900	1910	1921	1930
Obyvatelé	112	98	102	91	105	103	97
Domy	19	17	17	17	16	16	18

² *Historický lexikon obcí České republiky 1869 – 2005 I. díl. Český statistický úřad 2006, s. 318-319, Praha.*

	1950	1961	1970	1980	1991	2001
Obyvatelé	26	2	0	0	0	0
Domy	13	-	-	-	1	1

Kartografické prameny

Račín je již možno vidět na Müllerově mapě Čech pod označením Ratschin (obr. 24). I. vojenské mapování nám lokalitu ukazuje pod stejným označením. Ve II. vojenském mapování je vesnice označena stále stejně a možná již vidíme uprostřed vsi zakreslenou i kapličku. A konečně ve III. vojenském mapování je již Račín zanesen pod pojmenováním Radschin a i tady můžeme vidět zakreslenou kapli (obr. 25), (<http://oldmaps.geolab.cz/>). Stabilní katastr z roku 1841 nám zachytil zástavbu vsi soustředěnou po obvodu návsi přibližně čočkovitého tvaru, kterou vymezovalo zhruba deset usedlostí s domy postavenými především ve štitové orientaci. Většina domů zde stále ještě byla dřevěná (obr. 26). Letecké černobílé snímky ČUZK z let 1938 nám umožňují krásný pohled na tuto vesnici a celkem zde můžeme napočítat 13 zachovalých a ještě obydlených usedlostí (obr. 27). Oproti tomu letecké mapy z roku 1952 již zachycují některé domy zchátralé a pár z nich je už dokonce bez střech a dosti rozpadlé. Řada domů je však ještě zchovalá a nejspíše i obydlená či čerstvě opuštěná, dle podkladů o dosídlování (obr. 28), (<http://kontaminace.cenia.cz/>).

Stručná historie obce

Vesnice je poprvé písemně doložena roku 1379. Původně se v ní nalézalo dnes již neidentifikovatelné panské sídlo. Mohlo jít nejspíše o tvrz, možná jen o „lepší“ selské stavení nebo statek. Podle tohoto sídla se psali vladykové (později rytíři) Račínové z Račina, pro které bylo toto sídlo kolébkou rodu. Jako majitelé jsou doloženi ještě roku 1495. Není však známo, kdy a jak o ves přišli (*Procházka 1997, 137*). Před rokem 1623 patřil Račín k panství Žlutice. Poté ho koupil Vilém z Vřesovic a připojil ke svému statku Brložec. Statek pak roku 1626 koupil vévoda Julius Jindřich Saský a připojil ho ke svému panství Toužim. Statek Brložec ale zůstal zachován jako správní hospodářská jednotka toužimského panství a Račín k němu patřil až do roku 1848, kdy bylo zrušeno poddanství.

V polovině 17. století se v Račíně uvádí 12 a v polovině 18. století již 13 hospodářů, tzn. držitelů selských usedlostí. V polovině 18. století jsou v Račíně uváděny i dva mlýny,

ležící východně od vsi. Již před polovinou 17. století byl Račín i s okolím poněmčen a německy se zde mluvilo až do roku 1945, kdy byli Němci odsunuti.

Roku 1788 měl Račín 16 čísel popisných. Podrobnější údaje máme až k roku 1847. Račín měl tehdy 18 čísel popisných a celkem 128 obyvatel. Ke vsi patřily kromě dvou východně od ní položených mlýnů Rohrmühle a Klein Rohrmühle (kterými se také v práci budu zabývat) rovněž další samoty, které se nalézaly dosti vzdáleny západním směrem, až za karlovarskou silnicí, totiž Grundmühle (později česky zván Dolský mlýn na stejnojmenném potoce) a Scharfenmühle (tyto dva mlýny již do mé práce zahrnuty nejsou), dále i samoty Ovčí hora.

Ves Račín v nadmořské výšce 640 m n. m. se stala roku 1850 samostatnou obcí, což trvalo až do roku 1960, kdy se stala částí obce Nečtiny v tehdy nově zřízeném okrese Plzeň-sever a tento stav je v lexikonech obcí uváděn dodnes (*PhDr Karel Waska: <http://www.pochoduterskehohavranakrystofa.estranky.cz/clanky/zajimavosti/obec-racin-a-zanikla-cast-racin-ii.html>*).

5.1.3. Mikroregion Touškovska a Úněšovska

5.1.3.1. Přírodní a obecná charakteristika oblasti

Tyto oblasti leží na západ a severozápad od Plzně. Skládají se z lestnatého kraje na jihovýchod od Teplé – Úněšovsko a zalidněné Plzeňské kotliny - Touškovsko. Oba celky spojuje historický rámeček soudního okresu Touškov (1850 – 1949). Za západní hranici oblasti je považován Úterský potok, za jižní tok řeky Mže. Východní a severní hranice respektuje rozsah bývalého soudního okresu Touškov. Hlavní komunikační osou je zde silnice Plzeň – Karlovy Vary. Z hlediska morfologie krajiny vyplňuje nejjižnější část okresu Plzeň–sever Plzeňská kotlina, relativně ploché, nepatrně do středu skloněné území s nadmořskou výškou kolem 300 m. Severozápadní část Plzeňské kotliny zaujímá tzv. Toušovská kotlina. Vyznačuje se širokou nivou řeky Mže. Druhou, industriální část Plzeňské kotliny vyplňuje Nýřanská kotlina, které bude věnována pozornost posléze (*Demek 1965, 150; Bukačová – Fák 2011, 9*). Podloží Toušovské kotliny tvoří karbonské prachovce, jílovce a arkózy a v menší míře algonkické horniny. Obecně však v celém regionu převažují starohorní sedimenty, jako jsou břidlice a dále pak vulkanity – tzv. bazalty či tufy (www.geology.cz).

5.1.3.2. Historická charakteristika oblasti

Z historického hlediska oblast charakterizovala rozlehlá teritoria tepelského a kladrubského kláštera, centra drobných panství se zámečky, v jejichž držení se vystřídaly četné šlechtické rody, tvrze a hrádky, skryté v sýpkách a hospodářských dvorech, dvě stará tržní centra středověkého původu – městys Všeruby a Město Touškov. V 19. stol. zde žilo převážně německé obyvatelstvo a poměrně silná židovská menšina, po níž zůstalo několik hřbitovů. Více než tři desítky vesnic a samot z popisovaného regionu se historicky spojovaly do pěti velkých farností, které dodnes spoluvytvářejí panoramaticky významné body krajiny (*Bukačová-Fák 2011, 9*).

Severozápad Plzeňska je v nejstarší historii spojen s Hroznatovci, českým šlechtickým rodem, který ve středověku nad krajinou vztyčil znak trojího jeleního paroží, které se opakuje v citacích erbů mnoha rodů (Gutštejnů, pánů z Bělé, pánů z Krašovic) s Hroznatovci spřízněných (*Bukačová-Fák 2011, 9*).

5.1.3.3. Těchoděly

Lokalizace, základní popis, historie a zánik

Tato dnes neexistující vesnice, německy Tichodill, leží dle mapy 10 km východně od Města Touškova a jen necelé 3 km jižně od správní vísky Lipno. Lipno spadá obecním úřadem pod Líšňany a tím pádem i Těchoděly. Vzdáleny jsou potom ještě dalších 3,5 km od Lipna. Popisovaná osada se nacházela na levém břehu řeky Mže. Jejich jméno podle Profouse označuje ves těchodělů, což jsou lidé, kteří útěchu říkali. Německé pojmenování vzniklo zřejmě z toho českého (*Profous - Svoboda 1957, 319*). Poprvé je zmiňovaná v 16. stol. a patřila ke statku Lipno (1788). V roce 1849 měla jen 11 domů se 68 obyvateli a to samé platilo i pro rok 1921. Všichni byli německé národnosti (*Statistický lexikon obcí v Čechách. Státní statistický úřad. II. nezměněné vydání. 1924. s. 311, Praha*). S obcí Lipno byla administrativně spojena i v 19. a 20. stol. Při budování Hracholuské přehrady v letech 1960 - 1964 byla její část zatopena řekou Mží. V okolí obce se nacházely také 2 mlýny – Český a Zelenkův. Na katastru Těchoděl postupně vyrostlo velké množství rekreačních objektů a v současné době se v těchto místech nachází kemp Keramika (obr. 29). Zbytky někdejších domů je možno zahlédnout při potápění v hloubce 15-20 m (<http://www.zanikleobce.cz/index.php?obec=4675>; *Bukačová-Fák 2011, 37*; *Výstava Zmizelá Mže*).

Kartografické prameny

Tato osada nejspíše novověkého původu se objevuje již v Müllerově mapě pod označením Tichola. I. vojenské mapování tuto lokalitu odhaluje pod označením stejným, opět Tichola. Ve II. a III. vojenském mapování ji nalezneme už pod pojmenováním Tichodill (obr. 30), (<http://oldmaps.geolab.cz/>). Stabilní katastr k roku 1839 nám ukazuje nevelkou vísku a poměr zděných a dřevěných staveb si je celkem vyrovnaný. Ve vých. části jsou vidět dvě větší usedlosti kompletně zděné a třetí jen z poloviny. Záp. část je zase naopak dřevěná (obr. 31). Letecké černobílé snímky z roku 1938 nám na lokalitě ukazují nevelký počet domů s okolními polnostmi a lesním porostem, v ohbí klidné řeky Mže (obr. 32). Na leteckých mapách tentokrát z roku 1956 vidíme stejný stav jako na snímcích z roku 1938 (obr. 33), (<http://kontaminace.cenia.cz/>). Jediný rozdíl, který ovšem nevidíme, je ten, že zde již původní německé obyvatelstvo vystřídali Češi, kteří se tu ovšem příliš dlouho nezdrželi. Nic zde ještě nenasvědčuje tomu, že za několik let tohle vše zmizí navždy a nenávratně pod hladinou Hracholuské přehrady.

Potápění v Těchodělech

Takovéto lokality jsou lákadlem pro potápěče. Mohou vidět a vyfotografovat věci, které jsou lidskému oku skryty pod vodní hladinou. Jeden z potápěčů, který absolvoval ponor právě v Těchodělech, popsal následující (*Výstava Zmizelá Mže*):

Po sestupu do patnácti metrové hloubky lze narazit na původní koryto Mže a připlavat až k základům bývalých stavení (obr. 34-35), dříve stojících na levém břehu řeky. Nejvíce zajímavá místa jsou s pozůstatky bývalého hospodářského vybavení (obr. 36) a troskami částí budov. Kamenné zdivo základů je místy nade dnem vystouplé až do úrovně přízemních zdí. V místech proti loděnici vodních lyžařů, je poměrně rozsáhlé seskupení trosek původního zemědělského dvora s dochovanými přízemními a sklepními prostory. Dále můžeme vidět přilehlou stodolu s obvodovou zdí. K nalezení je i studna, zemědělský sázecí stroj a další zajímavosti, např. staré sáně (obr. 37). Pod vodou se nacházejí zbytky lesů a také stromy (obr. 38), (*Výstava Zmizelá Mže*).

Těchoděly, stejně tak jako následující Dolany, se nestaly předmětem mého vlastního průzkumu a sledování pozůstatků staveb, právě z důvodu jejich zániku. Vznik již zmíněné vodní nádrže zcela znemožňuje probádání pod její hladinou. To si mohou dovolit pouze potápěči. Z tohoto důvodu se o tyto osady zajímám jen okrajově.

5.1.4. Mikroregion Nýřanska

5.1.4.1. Obecná a přírodní charakteristika oblasti

Nýřansko je územím ležícím západně a jihozápadně od Plzně a jižně od řeky Mže v hranicích okresu Plzeň – sever. Je rozděleno lesním hřebenem Harabaska na dvě části. Severní zahrnuje lokality při toku Mže a na ní zbudované Hracholuské přehradě, (kam v mé práci spadá zatopená ves Dolany) které v minulosti bývaly součástí menších panství a nebyly zasaženy průmyslovým podnikáním tak intenzivně jako lokality v jižní části regionu, kolem Heřmanovy Hutě a Nýřan (*Bukačová-Fák 2013, 9*).

Severní část mikroregionu tvoří podloží starohorních fylitů a břidlic. Plzeňskou kotlinu ovšem vyplňuje z větší části v této oblasti na jihu Nýřanská kotlina, která je budována karbonskými sedimenty – pískovci, slepenci, prachovci, jílovci a uhelnými slojemi (*www.geology.cz*). Má plochý, rovinný až mírně sklonitý pahorkatinný reliéf, rozčleňující se na mělká a široká údolí (*Demek – Mackovčín 2006, 323*). Zdejší obce se rozvíjely trochu ve stínu významných okolních center jako je Plzeň, Stříbro, Stod nebo Dobruška. Přirozenou severní hranicí je tok Mže a jejích přítoků směřujících ze západu na východ. Nejvýznamnější z nich je Vejprnický potok, přibírající na své cestě potoky Hněvnický a Kbelanský a dále potoky Jezná, Myslinka a Úlický potok. V jižní části protéká rovněž od západu na východ Luční potok, do něhož se u Líní vlévá Zálužský potok, a dále se na Valše vlévají do Radbuzy. Nejsou zde žádné významné přírodní dominanty, ale na nějaký čas reliéf doplňovaly navršené kopce vytěženého materiálu, jako by lidé chtěli tento nedostatek nahradit. Tyto oblasti jsou totiž historicky spojeny s těžbou, především uhlí (*Bukačová-Fák 2013, 10*).

5.1.4.2. Historická charakteristika oblasti

Počátky kristianizace v této oblasti jsou spojeny s kláštery. Chotěšovský klášter byl určen pouze pro ženy řádu premonstrátů, a proto pro jeho fary zde fungoval patronát kláštera tepelského. V raném novověku zde bylo na počet vesnic poměrně málo kostelů. K nejstarším patřily Horní Sekyřany, Jezná a Kozolupy doložené písemně již ve 14. stol. (*Bukačová-Fák 2013, 10*).

Vzhled zdejších vesnic, charakterizovaných neobvykle velkými návsemi a hospodářstvími bohatých sedláků, je ještě dnes místy patrný. Po roce 1918 přispěla k počestění regionu programová podpora českého obyvatelstva, jemuž byla státem podporovanými programy usnadňována ekonomická a kulturní aktivita v převážně německém prostředí. Období 1938 – 1945 učinilo připojením k Německu z tohoto regionu

jen okrajovou část Sudet. K výrazné změně národnostního složení Nýřanska přispěl odsun německého obyvatelstva po 2. světové válce a příliv českého, popř. slovenského obyvatelstva, které je mělo nahradit. Z německé většiny se tak stala německá menšina (*Bukačová-Fák 2013, 15*).

5.1.4.3. Dolany

Lokalizace, základní popis, historie a zánik

Tato ves, německy Dollana, se dnes nachází stejně jako Těchoděly pod hladinou hracholuské přehrady. Její poloha je přibližně 25 km severovýchodně od Stříbra, 22 km severně od Nýřan a od správní obce Rájov, se kterou byla dříve spojená, je to jen necelý 1 km severně přes vodní hladinu přehrady, (<http://www.zanikleobce.cz/index.php?obec=463>).

Dolany jsou historicky uváděné od roku 1170 a tvořily spolu s Hracholuskami a Rájovem jednu obec, a to až do 1. třetiny 20. stol., kdy se jednotlivé obce osamostatnily. Nebyly to moc velké obce, koncem 18. stol. měly Hracholusky 17 domů, Rájov 9 a Dolany 19 (*Bukačová-Fák 2013, 19*). V roce 1921 čítaly Dolany domů 18 s celkem 146 obyvateli, v poměru 146 Němců a 4 Češi (*Statistický lexikon obcí v Čechách. Státní statistický úřad. II. nezměněné vydání. 1924. s. 304, Praha*).

V Dolanech (obr. 39) kdysi stávala i tvrz a ves patřila ke statku Luhov-Lišťany. Koncem 18. stol. tu byl i panský dvůr, ovčín, mlýn (obr. 40) a hospoda (obr. 41). Na návsi stála také zděná osmiboká kaple (obr. 42), která měla ve spodní části po obvodu sokl. Kaple byla krytá střechou, kopírující její půdorys, tedy do tvaru osmibokého jehlanu. Tato památka se však nedochovala a byla pohřbena spolu s osadou. Jedinou dochovanou uměleckou památkou je barokní socha sv. Jana Nepomuckého z pískovce, v životní velikosti, na nízkém trojhranném soklu, která byla v 60. letech 20. stol. při výstavbě přehrady přenesena do nedaleké vsi Hracholusky, kde dodnes stojí u kaple sv. Diviše (obr. 43). V mapách není uváděna ani na původním, ani na současném místě. V roce 1908, ještě na původním místě, je datována do 1. pol. 18. stol. (*Bukačová-Fák 2013, 20, 86-87*).

Ves patřila do soudního okresu Stříbro a pod farnost Jezná a před válkou Dolany vlastnila rodina Jakschů stejně jako Hracholusky. Dolany byla větší vesnice než předchozí Těchoděly. Po odchodu německého obyvatelstva po roce 1945 byla ves krátce dosídlena, ale proto, že toto území bylo určeno k vybudování údolní vodní nádrže, musely být Dolany v období 1960 – 1962 zbourány a zdemolovány, čehož se nedobrovolně účastnili i její obyvatelé (obr. 44). V letech 1963 – 1964 byla již zničená vesnice zatopená vodami řeky Mže a přehrada tak byla dokončena. Bývalá ves Dolany se tak nachází v místech dnešního

střediska Radost (obr. 45). Sousední obec Rájov byla poté začleněna pod Pňovany a Hracholusky pod Úlice (*Bukačová-Fák 2013, 20, 23*).

Kartografické prameny

Tato obec středověkého původu je uváděna již v Müllerově mapě a to pod názvem Dolan. V této mapě je dokonce zakreslen kříž, který by mohl symbolizovat výše popsanou kapli. V jiných starých historických mapách (s výjimkou katastru) již tato památka zakreslena není. V I. vojenském mapování je lokalita známa též pod pojmem Dolan a ve II. a III. vojenském mapování je již označena názvem Dollana (obr. 30), (<http://oldmaps.geolab.cz/>). Ve stabilním katastru z roku 1839 je poměr zděných a dřevěných staveb téměř vyrovnaný. V sev. části dominuje jeden zděný statek a zbytek domků je vyrovnaný. Také zde můžeme najednou pozorovat zakreslení kaple (obr. 46). Černobílé letecké snímky z roku 1938 nám lokalitu ukazují ještě v celé své kráse asi s 12 usedlostmi, některé jsou větší, jiné zase menší a okolo vidíme pole, lesy a klidný tok řeky Mže (obr. 47). Na leteckých mapách opět z roku 1956 obec stále ještě pulzuje životem a poskytuje obydlí novým českým obyvatelům (obr. 48), ovšem za pár let se již schýlí ke zkáze vsi a na ortofoto mapách z roku 2011 již vidíme pouze hladinu vodní nádrže a po obci nejsou ani památky. Stejná situace jako u předchozích Těchoděl (<http://kontaminace.cenia.cz/>).

5.1.5. Mikroregion Plaska (Dolní Střela)

5.1.5.1. Obecná a přírodní charakteristika oblasti

Mikroregion Dolní Střela vznikl v roce 1999 jako sdružení 13 obcí a 28 částí obcí s počtem obyvatel 5500 za účelem propagace a zlepšení nabídky turistických služeb v oblasti, spojené více než šest století s osudy plaského kláštera. Plasko sousedí s lesnatým Manětínem a na severovýchodě s výrazně zemědělským Kralovickem (*Bukačová-Fák 2008, 9,13*).

Nejdůležitějším vodním tokem je samozřejmě řeka Střela, podle které region nese i jméno. Územím ležícím na sever od Plzně protéká v délce 25 km. Její údolí jsou většinou úzká, hluboká, často i nepřístupná a největším z nich je plaská kotlina. Řeka tvoří na svém toku značné záhyby a meandry a teče územím mikroregionu převážně jižním směrem. Nad Liblínem se poté vlévá do Berounky. Řeka Střela je také spojena s různými potoky a potůčky, které se do ní vlévají. Např. potok Lomanský vzniká ze dvou pramenů, první přitéká z Dražně a druhý z Lomničky a po nedlouhé cestě se vlévá do Střely. Další potoky,

keré můžeme v těchto oblastech jmenovat, jsou: Kaznějovský, Babinský, Žebnický a největším levobřežním přítokem Střely je potok Kralovický (*Bukačová-Fák 2008, 9*). Z hlediska geologického tvoří v tomto regionu prvohorní sedimenty – pískovce, slepence, prachovce, jílovce, tufy a částečně uhelné sloje, jihozápadní hranici. Východ je vyplněn starohorními fylity a ze severu opět zasahují prvohorní sedimenty, tentokrát pískovce, arkózy, slepence a jílovce (*www.geology.cz*).

5.1.5.2. Historická charakteristika oblasti

Ve 12. a 13. stol. je většina lokalit poprvé zmiňována v souvislosti s plským klášteřem, založeným roku 1144 českým králem Vladislavem I. pro řád cisterciáků. Tento původně francouzský mnišský řád se šířil po Evropě od 12. stol. a osidloval a kultivoval krajinu, dosud často málo zalidněnou (*Bukačová 1994, 4-6*). V roce 1175 v obdarování klášteřa knížetem Soběslavem nacházíme Babinou, Koryta, Oboru a Lomničku. Do konce 14. stol. získal klášteř celkem 80 vesnic či jejich částí. Tento vývoj byl ukončen již za Lucemburků. Po husitských válkách se klášteř dostal do velkého úpadku a v době největší krize v 16. stol. držel pouze 5 vsí (*Bukačová-Fák 2008, 11-12*).

Teprve v období po bělohorské bitvě – v roce 1623 se klášteř opět majetkově vzmořhl. Darem získal velké kaceřovské panství, zastavené Gryspekům. Panství s jedním městečkem a 27 vesnicemi vytvořily základ barokního dominia. Do konce 18. stol. zdejší lidnaté, zemědělské vsi sdílely osudy s plským klášteřem, po jeho zrušení v roce 1785 se staly součástí panství Náboženského fondu a od roku 1826 panství rodu Metternichů, kteří koupili v dražbě někdejší klášteřní dominium. Většina obcí měla vlastní samosprávu (*Bukačová-Fák 2008, 12*).

5.1.5.3. Malenice

Lokalizace, základní popis a zánik

Tato lokalita, ležící v malebném údolí Dražeňského potoka, spadá do kategorie samota a nachází se přibližně 7 km východně od Plas a 1,2 km západně od správní obce Dražeň. Lokalita leží přímo v místě soutoku Dražeňského potoka s malým bezejmenným vodním tokem, pramenícím nedaleko. V okolí této samoty, se nachází i bývalá štola, kde se právě v 19. století těžil železný kyz (pyrit) a vitriolová břidlice a byla zde vystavěna chalupa čp. 32 pro ubytování důlního dozorce, kterým byl v 80. letech 19. století Vojtěch Očenášek (*Nová – Kliková 2010, 4*). Tato štola je dnes zatopená a vytéká z ní rezavý pramen tvořící kaskády, a proto je toto místo vyhlášeno přírodní památkou (obr. 49). O

kousek níže po proudu Dražeňského potoka, bychom našli tzv. drtírny a prádelny pyritu, po kterých jsou dodnes v terénu patrné nádrže, rozprostřené kaskádovitě nad sebou v délce několika desítek metrů. Malenice zaniká v období let 1960 – 1970, takže s odsunem to rozhodně nesouviselo, protože německé obyvatelstvo zde, za etnickou hranicí, již nežilo. Zánik byl určitě spojen s ukončením činnosti zdejšího dolu, jež skončila právě v 50. letech 20. stol., kdy stavení zřejmě opustil poslední správce dolu, který tu žil (<http://www.zanikleobce.cz/index.php?obec=17047>).

Kartografické prameny

Samota Malenice je poprvé uváděna až ve III. vojenském mapování a to ještě bez pojmenování. V mapě je pouze zakreslen jen dům. O kousek dál je v mapě možno vidět červenou značku, která tedy může značit buďto pramen anebo štolu (obr. 50). Oboje se i dnes nachází na současné mapě (<http://oldmaps.geolab.cz/>). Další mapové zdroje nám už moc neřeknou. Na leteckých snímcích z let 1938 můžeme vidět prosvítat mezi stromy jeden dům a v letecké mapě z roku 1953 je k vidění podobná situace (<http://kontaminace.cenia.cz/>).

Historie spojená s Ludvíkem Očenáškem

Malenice byla také bydlištěm významného objevitele a vynálezce Ludvíka Očenáška, narozeného 4.8.1872 v Kříších u Radnic, podle nějž je zde pojmenována i naučná stezka, jejíž 8. zastavení patří právě Malenici. Jeho otec byl správcem dolů a rodina se proto tedy často stěhovala tam, kde se právě dolovalo. Bydlel nejdříve s rodiči v Berku u Dolní Bělé (od r. 1878) a poté na samotě v Malenici, kdy bylo Ludvíkovi 6 let. Jeho otec Vojtěch Očenášek zde pracoval v 80. letech 19. stol. jako důlní dozorce a společně s manželkou měli 6 dětí, mezi nimiž byl i zmiňovaný Ludvík. V údolí Malenice, podle kterého se jmenuje i místní samota, prožil celé své dětství. Do školy chodil do nedaleké Dolní Bělé spolu se svými sourozenci. Rodina zde bydlela do smrti otce v r. 1888, poté se matka s dětmi přestěhovala do Prahy. Ludvík po přestěhování do Prahy vystudoval průmyslovou školu, odbyl si vojnu v Písku, oženil se, založil továrnu a získal si též zásluhy o osvobození národa českého za 1. světové války, kdy se napojil na telefonní linku Praha-Vídeň, odkud podával drahocenné informace české Mafii. Byl také významný český objevitel a vynálezce. Patřilo mu rovněž označení selfmademan, průkopník letecké a raketové techniky a podnikatel.

Po r. 1945 jezdil do Dražně, kde bydlel na statku u Pešků č.p. 14 (obr. 51). Obec Dražně a občanské sdružení Přeskopec mu k 60. výročí úmrtí odhalilo v Dražni pamětní desku (obr. 52). Ve svých dopisech z r. 1946 Ludvík Očenášek psal: "Těším se již na Dražně, Malenici a Dolní Bělou a pak si toho napovídáme do zásoby tolik, aby mi to zas vystačilo pro potěšení delší čas. Chci se úplně zotavit pobytem ve svém milém kraji, v jeho lesích, polích a na procházkách k Malenici". Zemřel po druhé mrtvici 10.8.1949 v Dražni při svém letním pobytu, takže skončil v poklidu ve svém rodném kraji. Pohřben byl na Olšanském hřbitově v Praze (<http://locenasek.webnode.cz/products/malenice/>).

5.1.6. Mikroregion Kralovicka a Žihelska

5.1.6.1. Obecná a přírodní charakteristika oblasti

Mikroregion Kralovicko, v němž se sdružuje 21 vesnic, zaujímá severní část Plzeňského kraje a okresu Plzeň-sever. Jeho přirozenou hranici na jihu tvoří vodní tok řeky Střely a na východě Berounka. Mikroregion leží též na rozhraní Ústeckého a Středočeského kraje. Západním sousedem je Manětínsko-nečtínský mikroregion. Nejvýznamnějším sousedem je mikroregion Dolní Střela. Druhým nejvýznamnějším centrem hned po Kralovicích je v tomto mikroregionu Žihle, která se v dějinách objevila poprvé také v souvislosti s pláským klášterem (*Bukačová-Fák 2007, 9*).

Na geologické skladbě se podílejí útvary různého stáří, z nichž nejstarší jsou mladší starohorní fylity, které místy vystupují na povrch na celkem velké ploše území. Zbytek je již tvořen prvohorními horninami. Uprostřed regionu bychom našli pískovce, slepence, rohovce a prachovce. Z východu sem zasahují magmatické horniny amfibol a grandiorit a sever a jih lemují granit (www.geology.cz). Vyskytují se tu horniny s příměsí grafitu, které byly zvláště využívány jako suroviny pro chemickou výrobu. Tyto kyzové a grafitové břidlice jsou těžebně podle písemných zpráv využívány nejméně od 16. stol. (*Procházka a kol. 1996, 13-14*).

5.1.6.2. Historická charakteristika oblasti

Po stránce historické zabrousím spíše do oblasti Žihelska, ležící v severní části okresu Plzeň-sever a sdílicí hranici s okresem Louny, protože v této části regionu leží i zaniklá obec **Balková**, kterou se okrajově zabývá i tato práce. Žihle byla roku 1288 povýšena na městečko a vedle ní jen o rok později Kralovice a poté roku 1313 i Kožlany. Nejdlejší dobu své historie byla Žihle centrem panství Černínů, do něhož náležely i obce ležící za dnešní hranicí okresu (*Bukačová-Fák 2007, 10; Procházka a kol. 1996, 10*).

Ze všech majetků vytvořili Černínové fideikomis, k němuž patřilo 21 vsí, 3 městečka, 15 dvorů, 4 ovčiny, 2 pivovary apod. a přetrval až do roku 1945. Žihle zůstala poddanským městečkem a Černínové jako patronátní vrchnost dbali především na stavby církevních objektů. Zámek byl již před pol. 17. stol. v nájmu jako hospoda (*Bukačová-Fák 2007, 11*). Ve 2. pol. 19. stol. v souvislosti s koncem feudalismu vstupuje v platnost nová státní správa dělící někdejší panství na okresy (*Procházka a kol. 1996, 11*).

Samostatným vývojem si v této oblasti prošla i nedaleká obec Tis u Blatna. Její okolí je položené ve značné nadmořské výšce přes 600 m, která charakterizuje zdejší zalesněnou a kamenitou krajinu. Nejvyšší horou je zde Jánský vrch - 630 m (*Demek – Mackovčín 2006, 189*). Ves patřila historicky (1425 – 1817) k panství Rabštejn a po rozdělení majetku jeho posledních držitelů, Lažanských, připadla v roce 1817 k panství Chýše, s nimiž zůstala spjata až do konce feudalismu. Kračín a **Balkovou**, dnes téměř opuštěné a zapomenuté lokality mezi hlubokými lesy, obývalo německé obyvatelstvo. Po vesnicích zbyly trosky domů, opuštěné chalupy a zarostlé sady a po lidských osudech jen pár křížků v krajině s těžko čitelnými nápisy, vytesanými do kvalitní, tvrdé žuly (*Bukačová-Fák 2007, 11*).

5.1.6.3. Balková

Lokalizace, základní popis, historie a zánik

Tato vesnice, německy Walkowa, se nachází v údolí obklopeném lesy asi 17 km východně od Žlutic, necelých 15 km severně od Žihle a od Tisu u Blatna, která je správní obcí, jsou to 4 km západním směrem. Balková sousedí na severovýchodě s Kračínem, který též patří pod obec Tis u Blatna. Ves leží v přírodním parku Horní Střela a protéká jí Balkovský potok (<http://www.zanikleobce.cz/index.php?obec=6183>).

Ves je poprvé zmiňována k roku 1253. Po pol. 16. stol. příslušela k chyšskému panství a ve 2. pol. 18. stol. je již uváděna ve výčtu panství rabštejnského. Mapa stabilního katastru zachytila ves k roku 1838 již dotvořenou, s přibližně deseti usedlostmi vymezenými nevelkou, na severu polokruhem uzavřenou náves. Až na tři stavby byly všechny ostatní budovy dřevěné (obr. 53). Dřevěná byla také drobná kaple či zvonička stojící na návsi (*Foud 2010, 135*). Byla postavena v roce 1872 a jejím vybavením byl oltářní obraz Nejsvětější Trojice. Zanikla společně se vsí (*Bukačová – Fák 2007, 32*).

Vývoj na základě počtu obyvatel a domů podle historického lexikonu obcí ČR z let 1869 – 2001 nám ukazují dvě následující tabulky³ (tab. 3).

Tab. 3

	1869	1880	1890	1900	1910	1921	1930
Obyvatelé	107	104	100	108	110	89	82
Domy	23	24	24	24	24	24	24

	1950	1961	1970	1980	1991	2001
Obyvatelé	23	7	11	-	18	-
Domy	9	-	3	-	5	-

Název Balková zřejmě vznikla přetvořením přivlastňovacího adjektiva na podstatné jméno Bálek. Toto příjmení asi nejspíše vzniklo od jmen Baltazar či Baldwin (*Profous 1947, 26*).

Původní německé obyvatelstvo bylo odsunuto po roce 1945. Ves zcela zanikla v období mezi léty 1945 - 1950. Dle podkladů ze státního okresního archivu v Plasích o konfiskacích majetku, byla obec Balková ještě dosídlena čtyřmi českými rodinami: Josef Lhotka, Josef a Karla Štrosovi, Pavel a Anna Jurgovi a Alois a Kamila Bechyňovi (*SOkA Plasy: ONV Plzeň – sever MPPR, Příhlášky o přiděl půdy v osídlení*), ale z nějakého důvodu tam asi nebyli spokojeni a do 50. roku i tito poslední obyvatelé ves opustili. Na jejím místě byl vybudován rozsáhlý areál školy v přírodě, kterou zřídil Okresní národní výbor Most pro ozdravné pobyty dětí. Provoz školy byl zahájen v září roku 1989. O pár let později, tedy v roce 1995, byla činnost tohoto zařízení z důvodu nedostatku finančních prostředků ukončena. Poté areál převzalo ministerstvo vnitra a učinilo z něj středisko pro zadržené cizince, které bylo zrušeno roku 2005, a ještě téhož roku zde proběhla přestavba, aby mohlo vzniknout výcvikové středisko pro psy. Balková totiž byla stále majetkem Policie ČR, která hledala vhodné místo, kde by takové kynologické středisko mohlo vzniknout. V roce 2015 padlo rozhodnutí, že zde bude zřízeno další středisko pro legálně přijaté migranty o kapacitě 210 míst (*Procházka a kol. 1996, 19; kpt. Mgr. Petra Srnková: <http://www.cz-pes.cz/cl-2007120501-q-Slavnostni-otevreni-Vyvcikoveho-strediska-psovodu-a-sluzebnich-psu-specialistu-Balkova>*).

³ *Historický lexikon obcí České republiky 1869 – 2005 I. díl. Český statistický úřad 2006. s. 320-321, Praha*

Tuto lokalitu jsem v rámci svých vlastních průzkumů v terénu vynechala, z důvodu novodobých přestaveb, které zde proběhly. Dle mapových podkladů i současných fotografií je zřejmé, že z bývalé německé vesnice nezbylo téměř nic původního, vše jsou nové stavby. V terénu by se do dnešních dob daly možná nalézt zbytky asi dvou domů, jak dokládají staré a současné pohledy na letecký snímek v mapě kontaminovaných míst a literatura dokládá i několik památek v podobě křížů a pomníků. Prvním z nich je *Alrichterův kříž*, který stojí 200 m západně od dnešního oploceného areálu policie ČR, při bývalé cestě do Poříčí zarostlý vegetací a zakreslen je ve II. a III. vojenském mapování. Druhým dochovaným je *kříž Wandschurův*, který stojí 500 m západně od areálu na okraji lesa, tedy o 300 m dál, než předchozí Alrichterův kříž. Zakreslen je ve III. vojenském mapování. Další památky, které se nedochovaly, jsou: již zmiňovaná *kaple Nejsvětější Trojice*, *Franz – Seffnův kříž*, který měl stát zhruba 700 m západně od obce, při polní cestě do Poříčí a zakreslen je ve III. vojenském mapování. Posledním je *Stallův kříž*, který stál cca 1,3 km západně od vsi a doložen je také ve III. vojenském mapování (*Bukačová – Fák 2007, 31-32*). Takže všechny tyto kříže stávaly původně za sebou a lemovaly cestu vedoucí do vsi.

Kartografické prameny

Balkovou již dokládá Müllerova mapa Čech. Na ní je lokalita viditelná pod označením Walkowa. Dalšími mapami, kde můžeme vesnici vidět, jsou vojenská mapování a ve všech je lokalita známá pod pojmem Walkowa. Teprve až ve III. vojenském mapování je uprostřed osady poprvé vidět kříž, který možná vyznačuje kapli, která se tu skutečně měla nacházet a hned vedle je patrný rybník (obr. 54), (<http://oldmaps.geolab.cz/>).

Na leteckých černobílých snímcích z roku 1938 můžeme krásně vidět rozmístěné usedlosti okolo návsi do tvaru podkovy a okolo jsou krásná rozlehlá pole (obr. 55), (http://lms.cuzk.cz/lmsWMSA081938JESEWMSA08.1938.JESE85.06631_index.html).

V letecké mapě z roku 1952 vidíme ještě téměř stejnou situaci, s výjimkou asi jednoho nebo dvou domů, které jsou vidět již v troskách. Ortofotomapa z roku 2011 ukazuje již novodobou zástavbu poměrně velkých budov dokonce i s tenisovými kurty. Původní ráz, podoba i uspořádání domů se úplně změnilo (obr. 56), (<http://kontaminace.cenia.cz/>).

6. NEDESTRUKTIVNÍ ARCHEOLOGICKÝ VÝZKUM

6.1. Vizuální průzkum zaniklých osad, samot, mlýnů a jejich interpretace

6.1.1. Dlouhá Louka

6.1.1.1. Lokalizace, zánik a vojenský prostor

Malá osada, německy Langwiesen, čítající dnes jen zbytky 4 staveb, správou spadá pod obec Nečtiny-Hrad a je od ní vzdálena dle mapy 5,5 km na jihovýchod. Od samotných Nečtin je to 7,8 km. Vedle těchto staveb by se ve vsi měla na základě písemných, mapových a pamětnických zdrojů, nacházet i drobná kaplička. Vojenské mapy z roku 1952 a portál zničené kostely.cz (<http://www.znicenekostely.cz>) zakreslují tuto kapli do jiných míst, než říkají pamětníci a následně i samotný průzkum vesnice. Zakreslenému místu v mapách totiž v terénu neodpovídá žádný relikt, naopak s výpovědí pamětníků z nedalekých osad by pozůstatky v terénu mohly souhlasit.

Osada zanikla po 2. světové válce po odsunu německého obyvatelstva a nebyla již Čechy dosídlena. Na základě toho byl pak v těchto místech zřízen vojenský prostor, který sloužil jako cvičiště a střelnice pro používání výbušnin. Bylo to zřízeno pro letiště v Líních, které bylo uvedeno do provozu v 60. letech, a které tento prostor využívalo. V širším okolí vísky je až do dnešních časů možno narazit na velké množství betonových bomb. Mě osobně se povedlo asi 0,5 km jižně až jihovýchodně od osady několik z nich najít a vyfotografovat (foto 1 - 6), (<http://www.zanikleobce.cz/index.php?obec=6927>).

Na lokalitě máme dochované i dvě viditelné památky, ve formě kamenných křížků. První z nich (foto 7) se nachází 4 km SV od Úněšova, vlevo od cesty vedoucí z Dlouhé Louky do Plachtína. Jedná se o hrubě opracovaný pískovcový kříž o rozměrech 60x36x23 cm. Druhý je kříž s mečem (foto 8), vzdálen od prvního kříže 1 km jižně v lesním porostu. Je popsán jako hraniční kámen s varovným znamením svislého meče, situovaný v místě zvaném Křížová louka, s tím, že stojí na místě hranic zboží pánů Bavorů z Nečtin, zboží Dolnobělského a zboží tepelského kláštera cca ve 12. stol. Tento hrubě opracovaný pískovcový kříž je vysoký 93 cm, s rozpětím ramen přes 60 cm (*Bukačová – Fák 2011, 84*).

6.1.1.2. Kartografické prameny

Osada Dlouhá Louka je prvně uváděna v mapách II. vojenského mapování. Můžeme ji zde najít pod názvem Langwiesner a nachází se zde v té době asi 5-6 domů. III. vojenské mapování ji uvádí pod stejným názvem i s obdobným počtem domů (obr. 57). Avšak je zde

již patrný a prvně zakreslený nevelký smírčí kříž vytesán z jednoho kusu horniny, který se nachází přibližně 300 m západně od vsi. Co je ovšem zarážející, že ani v jedné této mapě není vůbec uváděna a zakreslená zmiňovaná kaple, jakoby v té době ještě neexistovala (<http://oldmaps.geolab.cz/>).

Ani mapa stabilního katastru z roku 1839 ještě kapli nezachycuje. Můžeme zde vidět pouze dvě usedlosti s kompletní dřevěnou zástavbou (obr. 58). Na černobílých leteckých snímcích z roku 1938, kdy již vesnice plně fungovala a jsou zde krásně vidět všechna stavení i cesta, která tu ještě procházela skrze pozemek jednoho z domů, a kdy se pomalu blížil zánik osady, také není kaple viditelná. Je možná schována mezi stromy či ve stínu. V okolí jsou také dobře viditelné velké lány polí a kolem domků malé zahrady s ovocnými stromy (obr. 59), (http://ms.cuzk.cz/lmsWMSA081938MANEWMSA08.1938.MANE34.07128_index.html). Stejnou situaci lze vidět i na leteckých mapách z roku 1952, které nám také zbytky kapličky nezviditelňují. Avšak ostatní stavby jsou zde již ve značném stádiu rozpadu (<http://kontaminace.cenia.cz/>).

6.1.1.3. Vlastní deskripce osady a interpretace

Tuto osadu jsem navštívila 17.11.2016 a musím podotknout, že je naprosto zničena a v terénu špatně a obtížně identifikovatelná (foto 9). Navíc v tento čas byla ještě lokalita zarostlá vysokou trávou, a to značně zhoršilo pozorovací průzkum. Nicméně jsem schopna říci, a to i na základě mapových podkladů kontaminovaných míst z roku 1952, že osada se skládala ze čtyř usedlostí. Na těchto mapách jsou krásně vidět trojdílné a dvoudílné stavby, přičemž již v tomto roce mapování bylo vidět, že domům chyběly střechy a chátraly.

Teď přistoupíme k vlastnímu popisu, který není koncipován a dělen na jednotlivé usedlosti, které by se dle archivních snímků daly rozpoznat, ale vzhledem k velké destrukci osady je členěn jen na jednotlivé objekty, tedy jednotlivé domy, které bylo možné v troskách zaznamenat. Celý popis je zaznamenán na plánu č. 1. a ten zahrnuje extravilán – 1.1, ortofoto mapu celé lokality – 1.2 a katastrální mapu 1.3.

Z pohledu vsi na vých. straně je možno vidět jednu větší stavbu orientovanou štítově (obj. 1) a hned těsně za ní se v okapové orientaci nachází další stavba (obj. 2). Tyto relikty jsou v terénu docela patrné – drobné vyvýšeniny a kameny. O kousek vedle směrem k severu měl stát podle leteckého snímku z roku 1938 ještě jeden dům (obj. 3), který na letecké mapě z roku 1952 již vidět není a v terénu není dochováno také vůbec nic. Vedle těchto dvou štítových domů by se směrem k jihu podle internetového zdroje zničenékostely.cz, měly nacházet zbytky malé kapličky, která zanikala v období 1945 –

1989 z důvodu již zmiňovaného zřízení vojenského prostoru a byla tedy posledním dochovaným objektem na Dlouhé Louce (*Bukačová – Fák 2011, 85*). V terénu však není patrné vůbec nic a situace si odporuje i s tím, co uvádí pamětníci.

V zadní části opět k východu můžeme najít zbytky dalšího kamenného štítově orientovaného domu s malým okapovým přístavkem (obj. 4). V terénu jsou v rozvalinách trochu patrné dva nebo tři díly (foto 10). Nedaleko tohoto domu se má nacházet opět podle leteckého snímku další okapový dům (obj. 5), po kterém v terénu zbyla jen nepatrná hromada kamenů. Ještě o kousek dál k východu se za těmito posledními domy nachází čtvercová nádrž (foto 11), která pravděpodobně sloužila jako zdroj vody, protože i v dnešní době se v ní voda stále drží.

Úplně poslední dům (obj. 6) je na druhé straně silnice, v ohbí cesty, směrem mnohem více k jihozápadu a je okapové orientace (foto 12). Ve vysoké trávě bylo možno shlédnout už jen základové rozvaliny (foto 13). Ovšem podle leteckého snímku z roku 1938 se jednalo o poměrně velký dům, kdy právě tato cesta procházela ještě přímo skrz dvůr pod okny tohoto domu.

Na severovýchodním okraji vsi jsou viditelné válečné okopy (foto 14), které jsou zde pozůstatkem po již několikrát zmiňovaném vojenském prostoru. A na závěr si nechávám poslední objekt, který má nejasnou identifikaci, co se týče zakreslení v mapách. Na již zmiňovaných vojenských mapách z roku 1952 a stránkách znicene.kostely.cz, je zakreslen špatně. V leteckých mapách též r roku 1952, na mapách stabilního katastru a leteckých snímcích z roku 1938 není v těchto místech nic vidět. Nachází se na severu obce, několik metrů od obj. 1, v náspu ze tří stran přihrnutého hlínou. Jedná se o nevelké zbytky přibližně čtvercového objektu o rozměrech 3x3 m z kamenů i cihel. Toto zjištění podpořeno i výpovědí pamětníků, může odpovídat sakrálnímu objektu (foto 15 - 16), jenž se měl v těchto místech nacházet (obj. 7).

6.1.2. Gerclín

6.1.2.1. Lokalizace, základní popis a zánik

Osada Gerclín, z němčiny Görzlin, leží dle mapy 2,6 km severně od malebného městečka Úterý, v jehož správním území se Gerclín také nachází. Ves byla osídlena pouze německým obyvatelstvem, a z toho plyne i její zánik, protože po odsunu a vysídlení Němců po roce 1945 již nebyla českým obyvatelstvem dosídlena a postupně zanikla. Podle mapy z roku 1940 bydleli ve vsi tito obyvatelé pod následujícími čp.: Rosmeisl 150,

Stieber 151, Plaschka 152, Muck 153 a 154, Garscha 155 a Schunk 174 (<http://www.zanikleobce.cz/index.php?obec=6907>).

Osada se skládá ze tří jednotek (částí), které dohromady tvořily jeden celek. Já jsem si je identifikačně určila a pojmenovala pro lepší orientaci v terénu takto: *první část* vsi se nacházela na severovýchodním svahu v horní části celého prostoru – tudíž horní Gerclín. Za *druhou část* považuji samostatně stojící, obrovskou stavbu, nacházející se jihozápadním směrem od zmiňované horní části. A poslední *třetí část* leží ve spodní partii osady, západním směrem od horního Gerclína.

6.1.2.2. Kartografické prameny

Tuto vesničku rozdělenou na tři jednotlivé části, můžeme poprvé spatřit ve II. vojenském mapování, a to pod dvojným označením, Gerzlin a Jansbauer, jak se ji také někdy říká. V této mapě se uvádí jen horní část vsi (Jansbauer) se třemi domky a osamocená velká stavba uprostřed celého prostoru vymežujícího osadu. Spodní část Gerclína v těchto letech ještě není vyznačena a nebyla tedy ještě zřízena. Ve III. vojenském mapování je uváděna již pouze pod názvem Jansbauer, který se týká všech částí. Horní část je beze změny a je zakreslena stále se třemi domy. Prostřední samostatná část se skládá tentokrát ze dvou staveb. Poprvé se zde objevuje dolní část Gerclína též se třemi usedlostmi (obr. 60), (<http://oldmaps.geolab.cz/>).

Stabilní katastr k roku 1839 zachycuje pouze horní část Gerclína, zvanou Jansbauer, se dvěma dřevěnými a jednou zděnou stavbou (obr. 61). Černobílé letecké snímky z roku 1938 ukazují totožnou situaci jako vojenská mapování (obr.62), (http://lms.cuzk.cz/lms/WMSA081938MANEWMSA08.1938.MANE70.07066_index.html).

Letecké mapy z roku 1952 nám naznačují, že již domy byly dávno opuštěné a rozebírané, o čemž svědčí fakt, že už jim chybí střechy a jsou značně destruované. I některé z cest se trochu změnilly a jedna, vedoucí přímo kolem jednoho z domů horního Gerclína, již v pastvině zcela zanikla (obr. 63), (<http://kontaminace.cenia.cz/>).

6.1.2.3. Vlastní deskripce osady a interpretace

Tuto, již na popis rozsáhlejší, vísku jsem navštívila 5.11.2016 a celý popis je zaznamenán na pláncích č. 2, který zahrnuje extravilán všech částí – 2.1. Dále zahrnuje ortofoto mapy pro všechny tři části zvlášť – 2.2, 2.3, 2.4 a nakonec i katastrální mapy – 2.5, 2.6 a 2.7.

Úplně prvním objevem byl **křížek** Josefa a Julie Stieber, který se nacházel mezi stromy na pravé straně přístupové cesty do vsi (foto 17), ze severního směru od města Úterý. Konkrétnější umístění této zachovalé a celkem čitelné památky je na úplně SV okraji horní části vsi, ještě před tím, než se do ní vůbec vstoupilo. Křížek měl v sobě dva zásahy (foto 18), nejspíš od vojenské kule.

Za křížkem směrem dále k sev. se nám ukázaly pámelníkové keře a staré jabloně (foto 19), což poukazovalo na zaniklou osadu. Odtud přes pastvinu směřující dolů, která se zastavila o úpatí vysokého kopce zvaný Sepuska, ležícího naproti, se nachází obec Žernovník, která ale není vidět, protože se nachází za horizontem (foto 20).

Podle mapových podkladů se v této části Gerclína nacházely dvě stavební parcely. Tato část byla ovšem zarostlá vegetací od travin, přes keře, až po stromy a identifikaci staveb tedy značně zhoršovala. Nicméně první dům (obj. 1) se v rozložení osady nacházel na sev. straně a byl zde největší (foto 21). Jeho rozměry byly 30x8 m. I přes hustou vegetaci bylo patrné, že dům byl členěn na hodně místností, některé malé, jiné větší a vzájemně propojené. Také se zde nacházel, přibližně uprostřed domu, klenutý nepropadlý sklep (část 1.1), ale přes porost docela nepřístupný (foto 22). S největší pravděpodobností mohu říci, že se určitě jednalo o klasický trojdílný dům, členěn ovšem na více místností. Na vých. štítové straně, kde je zeď ještě celkem dochovaná a dosahuje výšky 2 m (foto 23), je možno sledovat poměrně novou destrukci obvodové zdi, ze které lidé ještě dnes odebírají kámen pro stavební účely. Dokonce cihly, které zde ležely, měly na sobě značky v podobě písmene H (foto 24), což může být např. počáteční písmeno z názvu továrny, která cihly vyráběla.

Vedle tohoto domu směrem k vých. se nacházel samostatný sklep (obj. 2), bohužel již propadlý a dosti zarostlý (foto 25). V těchto místech nám i detektoráři zanechali několik svých objevů, a to ve formě železných předmětů, jako byl např. pilník (foto 26). V terénu nic nenasvědčovalo tomu, že by tu stál další dům. Ale podle archivního snímku, zde stával dům štítové orientace. Dále za tímto sklípkem více k J se nachází dlouhá zeď o rozměrech zhruba 25-30 m a pod ní je viditelná menší zeď (foto 27). Mohlo by se tedy jednat o nějakou zahradní terasu či zpevnění terénu před erozí, protože tato část vsi leží v mírném kopci. A konečně poslední třetí objekt (obj. 3) je situován ještě více k již. straně a též je celkem velký (foto 28). Jeho rozměry jsou 20x8 m, zdivo je celkem patrné a dochováno do výšky 40-50 cm. Vzhledem k tomu, že tento dům byl značně zarostlý pámelníkem, bylo naprosto nemožné určit jeho členění. Každopádně oba tyto domy, obj. 1 i obj. 3, měly okapovou orientaci.

Druhá část osady, dle mého členění, se nachází JZ od té předešlé a tvoří ji jedna samostatná stavba. Při příchodu od sev. jsou patrné menší rozvaliny sklípků či zahloubených objektů (obj. 4), které v leteckých mapách z roku 1952 již znatelné nejsou. Ale na leteckých snímcích z roku 1938 však v těchto místech nějaká menší stavba vidět je, takže to může mít spolu spojitost. O kousek vedle směrem k JZ již stojí samotná, velká stavba (obj. 5) o rozměrech 25x10 m a štítové orientaci (S-J). Jedná se o trojdílný dům. Po celé západní straně domu jsou dochovány okenní otvory (foto 29). U sev. štítu se nám nachází první díl domu (část 5.1), který je přepažen příčkou na dvě malé místnosti. Na záp. venkovní straně této místnosti je zachován celý otvor po vstupních dveřích s velkým betonovým rámem (foto 30). Vedle těchto dveří z vnitřní strany se nachází i průchod do dalšího – druhého dílu domu. Ten je úplně stejně jako ten první, přepažen ve stejných místech příčkou na dvě malé místnosti (část 5.2). Takže tu máme 4 malé místnosti vedle sebe. Místnosti v tom prvním dílu mají rozměry 3x6 m, ve druhém dílu jsou o trochu menší, 3x4 m. Poslední třetí díl, v již. štítové části, má úplně jinou dispozici (část 5.3). Přibližně uprostřed tohoto prostoru je obezděná sklepní předsíň o rozměrech 2x6 m se vstupem do sklepa, který směřuje k J. Je zachovalý a nepropadlý a na jeho záp. a již. straně jsou viditelná okénka. Na záp. stěně asi 1 m vedle vstupních dveří vpravo se nachází půlkruhový otvor o průměru 70 cm (foto 31). Hloubka v šíři zdiva je 90 cm a celý se nachází v obvodovém zdivu, nepokračuje ani nahoru, ani do stran. Vnitřní stěna je z cihel, jinak je celý dům kamenný. Jsou zde možné dvě interpretace. Ta první je, že se mohlo jednat o nějakou spižírnu. Avšak nálezy 2 železných skob okolo otvoru, spíš potvrzuje druhou interpretaci, a to tu, že by se mohlo jednat o příbytek či přístřešek pro psa. I vzhledem k tomu, že se tento objekt nachází hned u vstupních dveří (foto 32).

Když postoupíme dále k Z, dostaneme se k poslední, *třetí části* této vesnice, která se skládá ze tří obytných domů a tří dalších objektů. Dnes se tato část osady nachází v porostu listnatých stromů. Identifikace byla mnohem jasnější a znatelnější než u horní části. I mapové podklady odpovídají mým interpretacím.

První stavbou v této části, na JZ okraji vsi, byl samostatný sklep (obj. 6) o rozměrech 2,6x4 m (foto 33). Podle betonových schodů (foto 34), pantů (foto 35) a precizněji skládaných cihel, se možná jedná o novější stavbu. Ve dveřní cihlové konstrukci jsou železné panty a u nich žlábký, zřejmě pro vsazení dveřního rámu. Celý strop je klenutě valený a zavalen hlínou jako izolant. Jsou zde i stopy po lepení cihel maltou. Z druhé strany sklepa leželo i pár cihel, takto maltou slepených a uprostřed nich byl otvor 10x10 cm, který mohl sloužit jako větrací okénko ve sklepe (foto 36). Záhada však je, jak

se do tohoto sklepa vstupovalo, protože schody byly úzké a seshora až na dno sklepa byly jen tři. Další záhadou byly malé, úzké dveře, kterými by normální člověk jen tak ve stoje neprošel. Šířka dveří byla 80 cm a jejich výška také.

Další stavba záp. od tohoto sklepa byl první obytný dům (obj. 7) štítové orientace (S-J) o rozměrech 20x8 m. Dům má trojdílnou dispozici a je nejlépe zachovaný v celém Gerclíně (foto 37). První místnost u sev. štítu je podsklepena (část 7.1) a jedná se nejspíš o nějakou komoru. Sklep je již ale propadlý (foto 38). Do druhé a zároveň prostřední místnosti (část 7.2) vede hlavní vstup a tento prostor je uprostřed předělen malou příčkou s nízkými dveřmi (foto 39), přičemž vznikly dvě malé místnosti. Přední asi nejspíš vstupní chodba a za ní malá místnost 2,8x3 m neznámé funkce. Vedle těchto dvou malých místností směrem k již. straně se nachází třetí obdélná místnost (část 7.3), nejspíš obytná (foto 40), k čemuž vedla myšlenka toho, že hned vedle v úplném jižním štítu byl chlév (foto 41), který byl snadno rozpoznatelný na základě železných kroužků (foto 42) na dobytek, které se nacházely na sev. straně chléva. Touto stěnou byl chlév propojen s obytnou místností dveřmi, které byly později zazděny (foto 43). Svědčí o tom zdivo, které v této části není propojeno a jasně kopíruje obrys dveří. Vstup do chléva byl později udělán z venkovní boční vých. strany a hned vedle těchto novějších dveří se nacházely i cihlové nádrže na vodu opatřeny omítkou (foto 44).

Stavba s pořadovým číslem tři (obj. 8) je další obytný dům, který naprosto kopíruje orientaci i dispozice předchozího domu. Leží od něj asi 14 m dále na západ. Je ale více torzovitý a tudíž méně čitelný (foto 45). Jeho sev. štítová část (část 8.1) skrývá podsklepenou komoru (foto 46), sklep je v tomto případě nepropadlý (foto 47). Hned pod ní směrem k jihu je zřejmě obytná část (část 8.2) a v již. štítové části by se měl nacházet chlév (část 8.3), který je v terénu téměř nepatrný (foto 48). Na jihu za potencionálním chlévem se nachází zahloubená zásobárna na vodu (foto 49). Jedná se o dvě omítnuté, cihlové nádrže vedle sebe, každá o rozměrech 1,5 x 1,5 m. Výška seshora až po hladinu vody v zahloubené části je 2 m.

Čtvrtá stavba o rozměrech 2,5x8 m (obj. 9) stojí hned vedle předešlého domu. Je zde patrná betonová konstrukce, ze které vystupují železné dráty. Funkci daného objektu nebylo možné určit.

Další stavba s číslem pět (obj. 10) se nachází 1 m na záp. od betonové konstrukce. Od druhého obytného domu, který byl hodně torzovitý, je to 6 m (foto 50). Rozměry jsou 5,7 x 8 m. Uvnitř tohoto objektu jsou patrné zásobárny na vodu a před objektem také (foto

51). Venkovní zásobárna má viditelnou trubku, kterou do ní přitékala voda (foto 52). U předešlých nádrží na lokalitě nebyla přívodní trubka identifikována.

Poslední stavbou (obj. 11) v SZ části osady je třetí a poslední obytný dům. Od těch ostatních se však liší opačnou orientací, a to okapovou se štíty Z-V. Dispozice místností je ale obdobná a jedná se o klasický trojdílný dům. Celkové rozměry domu jsou 16x7,5 m. Zdivo tohoto domu je však silně rozvaleno, dochováno možná jen do výšky 50 cm. Místy více a místy naopak ještě méně. Na východní straně se nachází jedna místnost (část 11.1), dále následuje malá komůrka asi 2x2 m (část 11.2) a zbytek této místnosti vyplňuje prostor ve tvaru písmene L (část 11.3). V západní části této místnosti je vstup do sklepa, který je zde také nepropadlý a poslední místnost nejspíše tvoří komora v úplném západním štítu (část 11.4). Oproti dvěma předchozím domům se zde nenachází chlév ani nic v okolí, co by tomu nasvědčovalo. Též tu nejsou nikde ani žádné nádrže na vodu, jako je tomu u předchozích staveb.

Poslední zmínka ke Gerclínu bude patřit místní vodárně (<http://www.zanikleobce.cz/index.php?obec=6907>). Z toho nám tedy i vyplynulo, proč se ve vsi nacházely cihlové nádrže na vodu. Jednalo se o rozvody nejspíše pitné vody. V horní části Gerclína, kde se nacházely dva domy, žádné takové zásobárny nebyly. Byly jen pouze dole. A samotná vodárna, kterou byla tato osada napájena, se nachází 800 m vých. od spodní části Gerclína (foto 53) v lese, od té horní části je vzdálena asi 300 m. Rozměry této vodárny jsou 2,5x1,2 m. Jedná se o cihlovou cisternu, která zásobovala tuto nevelkou vsku (foto 54). Hloubka cisterny byla asi 2 m (foto 55) a výpustní trubka, která vedla pod zemí směrem k osadě, byla ve výšce asi 1 m. Nahoře se nacházel otvor 40x40 cm, kudy bylo nejspíše možné sledovat hladinu vody, jestli je jí dostatek, nebo naopak nedostatek.

6.1.3. Holčikovvy chalupy a Holčíkův mlýn

6.1.3.1. Lokalizace, základní popis a zánik

Tato nevelká osada, možná spíše samota, německy Holdschicken Häuser, čítající pouze jedno stavení, které se do dnešních dob dochovalo jako rekreační chata, leží dle mapy asi 5,5 km severně od Úterý, 11,5 km východně od Teplé a 1,4 km severovýchodně od obce Vidžín, pod jejíž správou také spadá. Identifikace byla poněkud složitější, protože se dá velice snadno zaměnit za nedaleký Holčíkův mlýn, který leží asi 300 m severovýchodním směrem od této samoty, na Úterském potoce. Já sama jsem si původně myslela, že se jedná pouze o osadu s mlýnem na potoce, ale podle historických map je to vše trochu jinak, jak uvedu v kapitole kartografické prameny. Tato samota i mlýn byly

opuštěny po roce 1945, když došlo k odsunu původních německých obyvatel a nebyla již znovu dosídlena (<http://www.zanikleobce.cz/index.php?obec=6899>).

6.1.3.2. Kartografické prameny

Situace v mapách je složitější, než by se mohlo zdát. V I. vojenském mapování je v mapě zakresleno pouze místo Holčíkova mlýna, ovšem bez názvu, jen s náznakem několika staveb. O kousek dále po proudu Úterského potoka se nachází tzv. Nový mlýn, který se v I. vojenském mapování ovšem nazývá Haltschick m., tedy Holčíkův mlýn. Mohl tedy v těchto místech bydlet nějaký zakladatel Holčík, který se později přestěhoval do mlýna nahoře, který poté dostal jeho jméno a tento mlýn dostal třeba majitele jiné, nové, a proto dostal název Nový mlýn? Na hřbitově ve Vidžíně je dokonce možno nalézt dva náhrobky z tohoto mlýna. A nebožtíky byli v roce 1914 Franz Schmidt (foto 56) a v roce 1921 Theresia Wach (foto 57).

Ve II. vojenském mapování je v mapě zakresleno opět pouze místo Holčíkova mlýna, ovšem již se správným a čitelným pojmenováním Holdschick m., který se tu skládá ze tří staveb. Osada stále ještě pojmenována není. III. vojenské mapování nám stále udává Holčíkův mlýn pod pojmenováním Holdschick m. a počet staveb se zredukoval ze tří na dvě velké. A teď poprvé máme zakreslenou i osadu, resp. samotu Holčíkovy chalupy, pod názvem Holdschikhäuseln, která se nachází tedy o 300 m dál, na pravé straně silnice vedoucí do Vidžína (obr. 64), (<http://oldmaps.geolab.cz/>). Stabilní katastr z roku 1839 nám zachycuje areál mlýna dokonce i s viditelným rybníkem a náhonem. Celý areál, který tvořily tři domy, již byl zděný a okolo můžeme sledovat tři dřevěné přístavby (obr. 65). Černobílé letecké snímkování z roku 1938 nám ukazuje, že prostor mlýna byl tvořen asi čtyřmi domy, přičemž tři z nich byly rozestaveny téměř dokola (jak je vidět i na stabilním katastru), že uprostřed vznikl prostor celkem velkého dvora. Dům na jižní straně byl situován do tvaru písmene L a uzavíral přístup do dvora. Hned nad mlýnem a nad přístupovou cestou k němu, stál ještě jeden menší domek (obr. 66). Letecké mapy z roku 1952 nám ukazují ještě naprosto totožnou situaci jako v roce 1938 a vypadá to, že domy měly ještě i střechy a k destrukci zatím nedocházelo, což vzhledem k dnešním ruinám moc dlouho netrvalo (obr. 67).

6.1.3.3. Vlastní deskripce mlýna a interpretace

Osadu, resp. trosky mlýna, jsem navštívila 26.11.2016 v dost zničeném a nerozpoznatelném stavu. Popsána je v pláncích č. 3 (extravilán, ortofoto mapa s objekty a

katastrální mapa) – 3.1, 3.2 a 3.3. Nachází se již ve vysokém stádiu destrukce a je také značně zarostlý a pokrytý i spoustou popadaných stromů. Podle zmiňovaných mapových podkladů by se na místě mělo nacházet celkem pět domů. Čtyři domy tvoří areál mlýna (obj. 1) a jeden dům (obj. 2) stojí mimo, nad přístupovou cestou. Já jsem byla schopna bezpečně rozpoznat pouze jeden z nich (obj. 1.1). Jednalo se o dlouhý dům, ale také značně rozpadlý. Nacházel se na JZ straně a měl okapovou orientaci. Byl to jeden z domů tvořící mlýn. Opodál jsme učinili i nález mlýnských kamenů (foto 58). Dle mapy by se měl na sev. straně vsi nacházet dům ve tvaru písmene L (obj. 1.2), jehož jednu část, i když též rozvalenou, šlo v terénu celkem rozpoznat. Za touto stavbou stále k sev. má být v těsné blízkosti ještě jeden menší objekt (obj. 1.3). Mezi domem ve tvaru písmene L a šikmo ležícím dlouhým domem směřujícím k JZ byl již zmiňovaný dvůr. Naproti přes dvůr na již. straně byl poslední dům, tvořící areál mlýna (obj. 1.4) Mezi domy 1.1 a 1.2 se nacházel nejspíš vjezd do dvora. Dům ve tvaru písmene L měl totiž dle snímku jednu zeď zkosenu. To proto, aby se mohlo snáze vjet s vozem do dvora, aniž by se dům poškodil.

Na vých. straně při pravém břehu Úterského potoka, jsme našli jeden větší sloup (foto 59), který mohl tvořit hranici pozemku. Na úplném sev. okraji jsme identifikovali bývalý rybník (obj. 3), který měl určitě spojitost s Holčíkovým mlýnem.

6.1.4. Chalupa pod Hradištěm

6.1.4.1. Lokalizace, základní popis, deskripce a zánik

Tato obytná jednotka, klasifikována jako samota, z němčiny Höhlhäusel, leží dle mapy asi 12 km východně od Úterý, 4,5 km západně od Nečtin a 1,5 km jihozápadně od vesničky Březín, pod jejíž správou spadá (<http://www.zanikleobce.cz/index.php?obec=17179>).

Chalupa pod Hradištěm leží na úpatí kopce nazývaného Hradiště nebo Pekelný (Pekelský) vrch (Höhlberg), na kterém stával hrad Březín, založený ve 13. stol., opuštěný koncem 14. stol. Většina čedičového kopce byla i se zbytky hradu zcela odtěžena lomem po roce 1960 a pouze nálezy keramiky a militarií s nepatrnými terénními zbytky umožňují usoudit, že zde byl nějaký objekt s vojenskou funkcí (*Bukačová-Fák 2006, 12*).

Samoty, popsané v pláncích č. 4 – 4.1, 4.2 a 4.3, které se celkem skládaly ze dvou areálů staveb, byly po roce 1945 opuštěné, což souviselo s vysídlením obyvatel německého původu. První areál (obj. 1) stojící u Starého potoka a skládající se dříve ze dvou staveb (obj. 1.1 a 1.2), dnes již z jedné (foto 60). Ta stojí na místě bývalého mlýna, opuštěna a

chátrá (obj. 1.1). Zatím však dům není zvenku zpustlý, nechybí mu střecha, takže několik desítek let jistě stát vydrží. Druhý dům tu dnes již nestojí (obj. 1.2).

Druhý areál (obj. 2), který stál ve středu pastviny mezi potokem a silnicí, se skládal ze tří stavení sestavených do tvaru písmene U (obj. 2.1, 2.2 a 2.3) a uprostřed se nacházel dvůr. Mezi léty 2010 – 2011 byl z bezpečnostních důvodů zbořen a dnes je zde možno vidět jen haldy sutě (foto 61-62), (<http://www.zanikleobce.cz/index.php?obec=17179>).

6.1.4.2. Kartografické prameny

Poprvé je tato samota zakreslena v I. vojenském mapování, a to ještě bez názvu. Můžeme zde vidět pouze zakreslení asi tří domů u potoka, takže se klidně může jednat o původní mlýn. Ve II. vojenském mapování je opět zakreslen jen tento dům a je u něj možno přečíst pouze druhé slovo z názvu, a to je mühle. Takže se zcela jistě jedná ještě o mlýn. III. vojenské mapování nám již udává kromě zřetelného názvu Höllmühle i druhý areál ležící blíže k silnici, který je dnes již zbořen (obr. 68). Takže jasně vyplývá, že tento areál je mnohem mladší, než mlýn, který asi postupně přecházel přestavbou, protože dnes v těchto místech po mlýnu nejsou žádné stopy (<http://oldmaps.geolab.cz/>). Mapy stabilního katastru z roku 1839 nám také ukazují pouze dolní usedlost, v místech mlýna. Zástavba je zde tvořena třemi stavbami a všechny jsou dřevěné (obr. 69). Letecké snímky z roku 1938 a 1952 ukazují totožnou situaci. Bývalý mlýn se skládá ze dvou staveb stojících vedle sebe a usedlost vzadu u silnice je složena ze tří domů a uprostřed opět vzniká dvůr (obr. 70-71), (http://kontaminace.cenia.cz/http://ms.cuzk.cz/lmsWMSA081938MANEWMSA08.1938.MAN E52 07098_index.html).

6.1.5. Jansova chalupa

6.1.5.1. Lokalizace, vlastní deskripce a zánik

Stejně jako Chalupa pod Hradištěm, tak i Jansova Chalupa je klasifikována jako samota. Její německý název je Jansahäusl a nachází se dle mapy 3,3 km sev. od Úterý. Od správní obce Žernovník, která v současné době spadá pod Bezvěrov, je tato samota vzdálena 2 km JZ směrem (<http://www.zanikleobce.cz/index.php?obec=13363>). A např. od zmíněné zaniklé lokality Gerclín, je Jansova Chalupa vzdálena asi 0,5 km na JZ do údolí svažující se ke dvěma potokům.

Lokalita (společně i se stejnojmenným mlýnem) zakreslena v pláncích č. 5 – 5.1, 5.2 a 5.3 je situována nedaleko od soutoku Úterského a Lomeného potoka, na mírném vrcholku nad druhým jmenovaným potokem. Podle mapy z roku 1940 zde bydlel jistý pan

Sattler čísla popisného 156. Samota zanikla pravděpodobně po odchodu německých majitelů po roce 1945 a rozpadla se až do současné podoby (<http://www.zanikleobce.cz/index.php?obec=13363>).

V těchto místech se nacházely dvě stavby tvořící jeden celek (obj. 1) Dnes jsou zde dochované zbytky první stavby (obj. 1.1), se zachovalým zdívkem někde menším, okolo 50 cm, jinde větším, cca kolem 1,5 m (foto 63). Je zde ještě celkem rozpoznatelné trojdílné uspořádání domu. V přední části domu jsou patrné zbytky po dřevěném přístřešku, který si zde zřejmě postavili trampové. Tomu svědčí i ohniště opodál. Níže pod chalupou asi stávala nějaká stodola (obj. 1.2) a v těchto místech dnes stojí celkem nevzhledná chata.

6.1.5.2. Kartografické prameny

V I. vojenském mapování je toto místo již zakresleno, ale ovšem bez názvu a je zřetelné pouze místo mlýna, Chalupa zde ještě nebyla. II. vojenské mapování nám lokalitu označuje pod termínem Jansahäusel a je zde patrná i samota Jansova Chalupa. Ve III. vojenském mapování se mlýn i chalupa objevují pod pojmem Jansa m. (obr. 72), (<http://oldmaps.geolab.cz/>). Černobílé letecké snímky z let 1938 (http://ms.cuzk.cz/msWMSA081938MANEWMSA08.1938.MANE70.07066_index.html) a letecké mapy z roku 1952 (<http://kontaminace.cenia.cz/>) nám udávají úplně stejnou situaci. Jsou zde celkem patrné dvě stavby - nejspíše obytná stavba a o kousek pod ní i stodola (obr. 73-74).

6.1.5.3. Jansův mlýn

Lokalizace, vlastní deskripce a zánik

Tento mlýn, německy Jansamühle, patřící k Jansově Chalupě, leží 3,5 km severně od správního městečka Úterý. Mlýn se nachází přímo na soutoku potoků Lomeného a Úterského. Stejně jako Jansova chalupa, i mlýn je zaznamenán na pláncích č. 5 – 5.1, 5.2 a 5.3. Dle archivního snímku z roku 1938 je zde možno vidět samotný areál mlýna (obj. 2), který je tvořen 3 stavbami (obj. 2.1, 2.2 2.3) a několik desítek metrů od něj ještě před potokem, je čtvrtá stavba (obj. 2.4), na jejíchž základech dnes stojí rekreační chatka (foto 64). Do dnešní doby se z celého areálu dochovalo pouze torzo pár zdí objektu 2.1 s dveřními a okenními otvory (foto 65). Je také možné zde zpozorovat zbytky bývalého náhonu (foto 66). Zánik mlýna je též spojen s německým vysídlením po roce 1945, protože majitel byl německého původu. Mapa z roku 1940 dokládá, že se jednalo o pana Habla s číslem popisným 157 (<http://www.zanikleobce.cz/index.php?obec=9947>).

Kartografické prameny

Tento mlýn je stejně jako Jansova chalupa, zakreslen už v I. vojenském mapování pod názvem Ganza m. II. a III. vojenské mapování nám tuto lokalitu uvádí již pod současným pojmenováním Jansa m. (obr. 72), (<http://oldmaps.geolab.cz/>). Stabilní katastr z roku 1839 nám odhaluje pět staveb, přičemž čtyři z nich jsou dřevěné (obr. 75). Letecké snímky z roku 1938 jasně ukazují, že mlýn se celkem skládal ze čtyř staveb, jedna ze dřevěných staveb ze stabilního katastru tu zde již nestojí. Jedna stavba stála ještě před potokem a další tři již za potokem, tak jak bylo řečeno ve vlastním popisu lokality (obr.73), (http://ms.cuzk.cz/lms_WMSA081938MANEWMSA08.1938.MANE70.07066_index.html). Na leteckých mapách z roku 1952 jsou již vidět jen tři stavby mlýna, a to první před potokem a na druhé straně stojí už jen dvě stavby (obr. 74). Dnes už jsou z mlýna dochovány torzovité zbytky (<http://kontaminace.cenia.cz/>).

6.1.6. Lehnhäuseln

6.1.6.1. Lokalizace, základní popis a zánik

Samota Lehnhäuseln, která nemá ani svůj český název, ale zůstala známá pod svým německým pojmenováním, leží dle mapy asi 5,2 km SV od města Úterý. Od vesnice Žernovník, v jejíž správě se Lehnhäuseln nachází, je vzdálen něco málo přes 1 km JV přes louku a pastvinu. V těsné blízkosti se nachází též dva mlýny, spadající rovněž pod Žernovník. Asi 0,5 km nad osadou směrem k sev. se nachází Horní Horův mlýn a pod osadou vzdálen jen asi 0,2 km již., je pak Dolní Horův mlýn. Oba tyto mlýny i osada leží na Lomeném potoce. Zánik je spojen s odsunem a vysídlením Němců, kteří zde žili, přičemž zanikly i zmiňované mlýny a čeští obyvatelé se do těchto míst nenastěhovali (<http://www.zanikleobce.cz/index.php?obec=22411>).

6.1.6.2. Kartografické prameny

Lokalitu Lehnhäuseln můžeme prvně vidět ve II. vojenském mapování pod názvem Lehnhäusel. Jsou zde vidět zakresleny dvě stavby. V této mapě, je lokalita zakreslena až pod Dolním Horovým mlýnem, ve skutečnosti se však nachází nad ním. Ale dle zakreslení a umístění staveb, které jak k samotce, tak i k mlýnu sedí, se nejspíš jedná jen o prohození těchto dvou pojmenování. Ve III. vojenském mapování je již název lokality úplný, a to tedy Lehnhäuseln a i zakreslení je zde správné - nad Dolním Horovým mlýnem. Počet staveb je stále stejný jako v předchozím mapování. Ze situace lze upozorovat, že samota

Lehnhäusel je mladší než oba dva mlýny, které jsou zmiňovány již v I. mapování (obr. 102), (<http://oldmaps.geolab.cz/>).

Na stabilním katastru z roku 1839 můžeme vidět zakreslené dvě dřevěné stavby, z nichž každá stála na jednom břehu potoka (obr. 104). Na černobílých leteckých snímcích z let 1938 lze vidět stavby nepatrně mezi stromy, ale jsou zde patrné již tři stavby (obr. 103), (http://lms.cuzk.cz/lmsWMSA081938MANEWMSA08.1938.MANE70.07066_index.html), ovšem v leteckých mapách z roku 1952 nevidíme pro změnu vůbec nic, domy se nejspíš skrývají v lesním porostu a jejich pozůstatky nelze vidět (<http://kontaminace.cenia.cz/>).

6.1.6.3. Vlastní deskripce osady a interpretace

Tuto osadu jsem navštívila 20.11.2016 a je zaznamenána na pláncích č. 6 – 6.1 a 6.2, bez extravilánu. Celý areál (obj. 1) je tvořen třemi stavbami. První stavba podélné, okapové orientace (obj. 1.1) se nachází sev. ve směru od Horního Horova mlýna (foto 67). Jednalo se o středně velký dům, 12x6 m, uvnitř dělen na tři místnosti (foto 68), které byly navzájem neprůchozí. Vstup do každé z nich byl nejspíš jen zvenčí. Z tohoto hlediska jsem se domnívala, že by se mohlo jednat o nějaké chlévy, ale tomu by odporoval nález několika kachlů a „očuzených“ cihel v zadní části této stavby (foto 69). Před tímto domem na vých. straně přisedal ještě malý přístavek se dveřmi a malým okénkem (část 1.1a), který vypadal jako nějaký malý sklípek, ale ještě více jako chlěvek pro drůbež (foto 70). Nenasedal k obvodovému zdivu domu, byl oddělen. Vedle se pak nacházely venkovní vstupní dveře s betonovými futry do jedné ze tří místností. Zbývající dveře do dalších místností se však objevit nepodařilo. Je to tedy stavba stále opředená tajemstvím.

O kousek níže směrem k J se pak nacházela druhá stavba (obj. 1.2), možná již obytná (foto 71). Přední část tvořil sklep s mřížemi v oknech (foto 72), okna byla zevnitř trochu sešikmená, a mohla tak sloužit k házení a uskladňování některých věcí dole ve sklepech, jako např. brambory apod. S příklady takovýchto oken se setkáme ještě na spoustě lokalit. Hned téměř pod těmito okny protéká potok. Po celé délce objektu bylo možno vidět betonové překlady, které byly v rámci sledovaných osad, vidět ještě v Račíně. Nad tímto sklepem a více dozadu do svahu pokračovala možná obytná část domu. Uprostřed prochází ulička. Nevím tedy, kudy se vstupovalo do sklepa a nevím ani, jestli hned vedle nebyla ještě nějaká další stavba, byla to dosti nečitelná situace.

Je také celkem pravděpodobné, že jsme v zarostlém a podmáčeném terénu přehlédli ještě jednu stavbu. Je také ale možné, že byla zcela zničena při výstavbě nové lesní cesty, a

proto jsme si ji v terénu nemohli povšimnout. Nicméně údaje o počtu domů z roku 1942 nám říkají, že zde měly být domy tři, přesně tak, jak udává i archivní snímek z roku 1938. Na mapě stabilního katastru byla tato stavba na levé straně potoka již také zakreslena, ale zatím pouze dřevěná. Opřít se tedy můžeme jen o letecké snímky z roku 1938, kde se nám jedna menší stavba rýsuje (obj. 1.3) na druhé straně potoka na východní straně (<http://www.zanikleobce.cz/index.php?obec=22411>).

6.1.7. Malenice

6.1.7.1. Vlastní deskripce samoty a interpretace

Lokalitu jsem navštívila 25.2.2017 v již dost destruktivním stavu, který nám nedovolil vypracovat ani plánec, protože podklady nebyly příliš kvalitní. Jednalo se o celokamennou stavbu okapové orientace a čtyřdílné dispozice o celkových rozměrech 17 x 6 m (foto 73-74). Nejmenší místnost se nacházela na vých. štítové straně stavení. Zbylé dvě místnosti mohly být obytné a na záp. štítové straně se nalézal chlév. Situaci lze takto vyhodnotit dle dochované dobové fotografie (foto 77). Podél již. strany domu teče Dražeňský potok, do kterého se z pravé strany vlévá bezejmenný potok (foto 75). Napravo vedle domu, na vých. straně, je viditelná kamenná podezdívka dlouhá asi 10 m, která mohla sloužit buď jako ochrana před vodou, anebo mohla tvořit zahrádku (foto 76). Situaci lze opět ověřit na dobovém snímku. Za touto plošinou směrem dozadu ke svahu je pozůstatek další kamenné zídky zapuštěné do svahu. Mohlo se možná jednat o nějaký malý sklípek, protože dům podsklepen nebyl. Nedaleko od tohoto místa jsem učinila nález zelené skleněné láhve (foto 78). Zdivo celého domu je místy dochováno i do výšky asi 2 m, někde samozřejmě mnohem méně. Naproti, na druhé straně potoka, na již. straně jsou k vidění další relikty, teď již zcela jistě patřící sklípku. Rozměry objektu jsou 5x2 m (foto 79-80).

Nálezy: Při sev. stěně domu ležel malý, světle modrý, rozbitý plechový hrnek (foto 81) a o kousek vedle trochu větší, tmavě modrý a již značně zdeformovaný hrnek (foto 82). Přímo v korytě potoka došlo k nálezům několika kameninových střepů se zelenou, hnědou a růžovou glazurou a jeden malý, bílý, porcelánový (foto 83). Jeden z nich byl určitě úlomek z nějaké mísovité nádoby s okrajem a s vnitřní hnědou glazurou (foto 84). Z druhé strany byl střep plochý a bez glazury (foto 85). Na břehu potoka došlo k nálezu porcelánového ucha hrnku a velkému, hnědému kameninovému střepu nejspíš z hrnce, cca 15x11 cm (foto 86). O kousek vedle ležel šamotový čtverec, asi z kamen či pece, 15x15 cm (foto 87).

6.1.8. Na hranicích

6.1.8.1. Lokalizace, základní popis a zánik

Tato samota, tvořena jednou usedlostí se dvěma domy, německy Ranitzenhäusel, leží dle mapy přibližně 10 km SV od Úterý. Od správní obce Kejšovice se nachází ve vzdálenosti 4 km sev. směrem. Dále ještě asi 0,5 km na sever se nachází zaniklá osada Ovčí Hora, kterou se budu detailně zabývat později (<http://www.zanikleobce.cz/index.php?obec=3771>).

Jako zatím všechny zmiňované lokality v této klimaticky nehostinné oblasti, tak i tato zanikla po odchodu Němců po roce 1945. Zda se uskutečnily nějaké pokusy o dosídlení, nevíme, žádné doklady se mi nepodařilo vypátrat. Známe pouze jméno poslední rodiny před odsunem, která tuto usedlost čp. 30, obývala a byli to Václav a Anna Albustin (*SOKA Plasy: fond ONV Plzeň-sever MPPR, Soupis zkonfiskovaného nemovitého zemědělského majetku*).

6.1.8.2. Kartografické prameny

Poprvé je lokalita zakreslena ve II. vojenském mapování jako Ranithenhäusl a skládá se zatím jen z jedné stavby. Ve III. vojenském mapování ji najdeme pod názvem Ranitzerhäusel. Zde již jsou zakresleny stavení dvě, ale v jiném rozložení, než ve skutečnosti jsou. Tato mapa domy zakresluje nad sebou, ale ve skutečnosti jsou vedle sebe (obr. 87). Je také ale možné, že v této době stával nějaký objekt nahoře a byl třeba jen dřevěný, protože v terénu nejsou patrné žádné zbytky, že by nějaká stavba stála nad první (<http://oldmaps.geolab.cz/>). V mapě stabilního katastru z roku 1839 lze vidět zase pouze jednu stavbu a dokonce celou dřevěnou (obr. 88). Na leteckém snímku z roku 1938 jsou krásně vidět obě stavby a tentokrát již ve správném rozložení. Jedna stavba stojí podélně a druhá o kousek vedle napříč (obr. 76), (http://lms.cuzk.cz/lms/WMSA081938MANEWMSA08.1938.MANE61.07068_index.html). Letecká mapa z roku 1952 ukazuje čitelně již pouze stavbu podélnou a po stavbě příčné, jsou vidět jen náznaky (obr. 77), (<http://kontaminace.cenia.cz/>).

6.1.8.3. Vlastní deskripce samoty a interpretace

Na lokalitu jsem se vypravila již v trochu mrazivějším počasí, a to 6.12.2016. Hned po příchodu od sev. od Ovčí Hory se ukázalo první, vcelku zachovalé stavení (foto 88), (obj. 1.1), tvořící tuto usedlost (obj. 1), zaznamenanou na pláncích č. 7 – 7.1, 7.2 a 7.3. Z této sev. strany také bylo zdivo mnohem lépe zachovalé (foto 89), než ze strany druhé.

Celá stavba byla výlučně kamenná. Její rozměry činily 20x7 m a jednalo se o trojdílný dům. V přední záp. štítové části byla jedna nevelká místnost, znatelná již pouze v základu (část 1.1a). Hned vedle byla malá místnost asi 2x2 m (část 1.1b), kde se při vnitřní záp. stěně nachází malé klenuté okno (foto 90-91). Podobná situace byla viděna také v Gerclíně, tam se však takto uprostřed domu nacházely malé dveře a dělily místnost na dvě velice malé komůrky. Hned vedle této místnosti se nacházela malá schodišťová šachta, vedoucí do sklepa (foto 92), který byl zachován a zabíhal částečně pod poslední největší místnost (část 1.1c). Tato místnost ve vých. části byla s největší pravděpodobností chlévní (foto 93), čemuž nasvědčují nálezy železných kroužků na již. stěně (foto 94), hned vedle vstupních dveří do této prostory, pod oknem (foto 95). Velice zvláštní situací však je, že zde byl chlév podsklepen. S tímto jevem jsme se také při průzkumech těchto zaniklých osad a samot, nesetkali. A ani nic nenasvědčovalo tomu, že by tato velká místnost byla rozdělena příčkou na dvě menší místnosti, z nichž jedna mohla být obytná se vstupem do sklepa - opravdu pozoruhodná situace. Pod touto stavbou směrem k J byl ještě jeden objekt, zahlobený (obj. 1.2), o rozměrech 2x7 m se schodišťovým vstupem (foto 96).

Hned vedle obj. 1.1 směrem k vých. se nacházela druhá stavba tvořící usedlost (obj. 1.3), která už ale byla ve značném stádiu destrukce a bylo těžké vůbec odhalit obvodové zdivo (foto 97-99). To se tedy nakonec povedlo a mohu říci, že se jednalo opět o trojdílnou stavbu o rozměrech asi 17x7 m. Byla tvořena dvěma čtvercovými místnostmi velkými cca 7x7 m (části 1.3a a 1.3b). Dole na J se nacházela poslední třetí místnost asi 2x7 m (část 1.3c). Celá tato druhá stavba by mohla být obytná, nebo min. z části.

V samotném západním rohu pozemku se nacházel kamenný sloupek (foto 100), který nejspíše vytyčoval hranici pozemku a mohl tudy teoreticky procházet i nějaký plot či ohrazení. A naopak vých. strana mohla být lemována nějakou vodotečí, protože je zde viditelná strouha, která se ztrácí opodál na J straně, kde se nejspíš tento vodní zdroj vléval do dnes již vyschlého a neznámého potoka, který sice v mapě zakreslen je, ale více JZ se vlévá do Dolského potoka. Celá tato usedlost leží v dolině. Nahoru k sev. se zvedá kopec směrem k Ovčí Hoře a k jihu se zvedá nahoru též mohutný kopec, kde se v současnosti široko daleko nachází pole.

6.1.9. Na louce u lesa

6.1.9.1. Lokalizace, základní popis a zánik

Tato samota se zvukným názvem Na louce u lesa a několika domy tvořící dvě usedlosti, německy Waldwieshäuseln, leží dle mapy cca 20 km jihovýchodně od Úterý na

mýtině uprostřed hlubokých nečtinských lesů. Od vesničky Číhaná, na úněšovsku, v jejímž správním území se samota nachází, leží asi 8,5 km směrem k severu. Na louce u lesa zanikla z důvodu odsunu a vysídlení Němců po roce 1945 a postupně chátrala až do dnešních pozůstatků (<http://www.zanikleobce.cz/index.php?obec=6923>).

6.1.9.2. Kartografické prameny

Prvně se toto místo objevuje ve II. vojenském mapování pod pojmenováním Waldwieshäuschen a se dvěma usedlostmi. III. vojenské mapování ji zobrazuje již pod názvem Waldwieshäuseln. Je zde viditelná nejspíš i nádrž na vodu, o které se dále zmíním ve vlastním popisu lokality (obr. 78), (<http://oldmaps.geolab.cz/>). Na mapě stabilního katastru z roku 1839 můžeme již vidět čtyři domy, po dvou v každé usedlosti a všechny jsou dřevěné. Dokonce se zde nachází ještě jeden dům, jižně za přístupovou cestou a je také celý dřevěný (obr. 79). Černobílé letecké snímky z let 1938 nám umožňují pohled na dva krásné pozemky v těsné blízkosti, s bujnými stromy na svých zahradách a s cestou, která směřuje přesně mezi pozemky. Každý z nich má stejný počet staveb, které navzájem kopírují své rozmístění na parcelách (obr. 80), (http://lms.cuzk.cz/lms/WMSA081938MANEWMSA08.1938.MANE53.07125_index.html). Oproti tomu letecká mapa z roku 1953 nám ukazuje již pouze trosky těchto dvou pozemků. Ani cesta, která tudy dříve procházela, není už moc patrná. Pouze několik málo stromů je zde ještě možno vidět (obr. 81), (<http://kontaminace.cenia.cz/>).

6.1.9.3. Vlastní deskripce samoty a interpretace

Samotu jsem navštívila 17.11.2016 a je zakreslena v pláncích č. 8 – 8.1, 8.2 a 8.3, ale bez lidarového snímku, který nebyl natolik kvalitní. Předmětem výzkumu se stal pouze jeden pozemek, a to na levé straně při pohledu na letecké snímky (obj. 1), (foto 101). Na sever, od přístupové cesty od rekreačního střediska Melchiorova Huť vzdáleného asi 700 m, se nachází kamenný prostorný, zachovalý a samostatný sklep (obj. 1.1), (foto 102-103). Před sklepem směrem k jihu mohl být možná ještě jeden objekt o rozměrech 6x3 m s patrnými náspy a kameny okolo. Ale mapové podklady nic nepotvrdily. Hned vedle sklepa jsou zbytky kamenného stavení velkého 15x7 m okapové orientace (foto 104-105), záp. štítem ke sklepu (obj. 1.2). Jedná se o dům trojdílné dispozice. Nejzachovalejší je záp. část nejbližší sklepu, a to až do výšky 2 m (foto 106). Zbytek domu je již patrný pouze v základech. Pod domem směrem k jihu je k vidění kamenná nádrž nejspíše na vodu (obj. 1.3), o které jsem se zmínila v kartografických pramenech a čemuž nasvědčuje i porostový

příznak uvnitř celé nádrže (foto 107). Mezi domem a nádrží se nachází čtvercový zahrazený objekt o rozměru 1x1 m (foto 108). Jako jediný objekt u tohoto stavení je cihlový. Jeho funkce je neznámá. V okolí také můžeme vidět staré, již neplodící ovocné stromy. Hned vedle západním směrem se nachází druhý pozemek, který byl obrostlý pámelníkem.

6.1.10. Novomlýnské chalupy a Nový mlýn

6.1.10.1. Lokalizace, základní popis a zánik

Tyto samoty, německy Neumühle häuser, které z části leží v plzeňském a z části v karlovarském kraji jsou dle mapy situované přibližně 7,5 km severně od Úterý, nedaleko od silnice mezi Vidžínem (okr. Plzeň-sever) a Dobrou vodou (okr. Karlovy Vary). Dále leží 10,5 km východně od Teplé a 3,3 km severně od Vidžína, v jejímž správním území se nachází. Samota, v jejíž karlovarské části se nacházel na Telecím potoce i tzv. Nový mlýn, zanikla opět z důvodu vysídlení jejich německých obyvatel po roce 1945 (<http://www.zanikleobce.cz/index.php?obec=6891>).

6.1.10.2. Kartografické prameny

Novomlýnské chalupy a Nový mlýn se poprvé objevují již v I. vojenském mapování. Osada má název nečitelný a skládá se celkem ze tří staveb. Nový mlýn (Neue m.) se skládá ze dvou staveb. Ve II. vojenském mapování je název osady opět nečitelný na tmavém pozadí a je tu tentokrát zakreslen už jen jeden dům. Nový mlýn je v této mapě také nečitelný a má také již zakreslenou jen jednu stavbu. III. vojenské mapování nám již ukazuje osadu pod názvem Neumühlehäusel a byl zde nejspíše dostavěn ještě jeden dům, protože mapa ukazuje domy dva. A místo Nového mlýna, označeného na mapě Neumühle se opět skládá ze dvou domů. Takže i tady nejspíše došlo k přístavbě (obr. 82), (<http://oldmaps.geolab.cz/>). Ve stabilním katastru z roku 1839 vidíme v místě osady stavby dvě a obě dřevěné (obr. 83). Areál mlýna zde tvoří dvě zděné stavby a jedna dřevěná (obr. 84).

Letecké snímky z roku 1938 a mapy z roku 1952 nám nabízí pohled na totožnou situaci (obr. 85-86). Osadě můžeme přičíst už jen jeden dům, pokud se tam nachází ještě i den druhý, tak bohužel není mezi stromy vidět. Mlýn se na obou těchto mapách skládá ze tří staveb, takže v průřezu historickými mapami se počet staveb stále měnil (http://lms.cuzk.cz/lmsWMSA081938ZLUTWMSA08.1938.ZLUT89.07037_index.html; <http://kontaminace.cenia.cz/>).

6.1.10.3. Vlastní deskripce lokality a interpretace

Do osady jsme se vydali 26.11.2016. Z důvodu nedostatku potřebných podkladů a map, nemohl být zhotoven plánec pro tuto lokalitu. Už při příjezdu se nám ukázala krásná krajina, s obrovskými kopci tepelské vrchoviny, loukami a pastvinami. Samotnou lokalitu také dělí na dva okresy Telecí potok, který tudy protéká. Ovšem hledání objektů v této osadě bylo složitější. Na již. straně před potokem (okr. Plzeň-sever) se v rámci osady podle map měly nacházet asi dva domy, které mohly tvořit jednu usedlost, ale bohužel v terénu po nich nebylo ani památky. Oproti tomu na severní straně za potokem (okr. Karlovy Vary) se měly nacházet dvě až tři stavby, které tvořily Nový mlýn. Dlouho nám v zarostlém terénu trvalo ho objevit, ale povedlo se.

Prvním objeveným objektem, patřícím k mlýnu, byl rybník či nádrž, (foto 109), do něhož vedl náhon (foto 110) a po zhruba 200 m proti proudu potoka na SZ, jsme objevili umělé vodní dílo (foto 111). Potok byl v těchto místech přepažen kládou, v jejíchž koncích byl provrtán otvor a v něm zatlučený dřevěný hřeb (foto 112-113). Toto zařízení sloužilo jako stavidlo. Vedle se nacházela uměle vytvořená hráze z velkých kamenů (foto 114), která měla zadržet vodu na nestabilním potoce. Kamenné pozůstatky po umělé hrázi dnes leží v potoce pod stavidlem (foto 115). Po cca 100 m od stavidlové hráze k JV se náhon začíná rozšiřovat a následně ústí do již zmíněného rybníka, který měl zajistit dostatek vody pro chod mlýna. Délka hráze rybníka byla kolem 18 m. Rybník je však již v dnešní době zanesen. Výška hráze byla v průměru 2 m, místy byla dokonce i vyšší. Hned pod rybníkem směrem k J byla velká rovná plošina směřující do údolí kolem protékajícího potoka. Podle map stabilního katastru zde měly stát dvě stavby (jedna zděná a druhá dřevěná), ale v terénu se nenacházely vůbec žádné relikt.

Přibližně 40 m pod hrázi více směrem k JV jsou již patrné zbytky obvodového zdiva mlýna (foto 116). Dochovaná je pouze zadní obvodová stěna pod svahem, jejíž délka je asi 18 m, přičemž nebyl patrný konec, a proto tato zeď mohla klidně ještě pokračovat více k sev. Z toho nám také plyne, že nejsme schopni určit šířku domu. V již. rohu je zdivo dochované do výšky 2 m (foto 117), zbytek stavby je velká destrukce a nelze identifikovat. Při vých. stěně jsou ve vnitřní omítce patrné kamenné mezery 25-30 cm široké, což nasvědčuje příčkám (foto 118). Dle nalezených cihlových základů v těchto místech, lze soudit, že se jednalo o cihlové příčky (foto 119). Těmito příčkami vznikly malé místnosti široké mezi 1,5 a 2 m, přičemž nevíme, jak byly dlouhé, protože neznáme celkovou šířku domu. V těchto místech jsme také učinily moc pěkný nález velkého litinového hrnce (foto

120), bohužel s chybějícím dnem, ale stále s celkem dobře čitelným nápisem „Pilsen 1870.“

Z již zmiňovaného rybníka vedl asi 50 m dlouhý náhon ve svahu nad domem a stácel se k jeho již. rohu, kde je dochovaná výška zdiva odhadnuta na 2 m a zde se také muselo s největší pravděpodobností nacházet mlýnské kolo na svrchní vodu. Odtud pak zase voda odtékala zpět do potoka. Bylo k tomu vytvořeno další umělé dílo. Asi po 30 m od mlýna se nachází podzemní vyústění, kudy voda vytékala zpátky (foto 121). Tunel byl zřejmě po celé své délce vyskládán z kamenů (foto 122). Šířka otvoru tohoto výtokového kanálu byla 60 cm a výška 50 cm. Terén okolo byl velice zarostlý mladými listnatými stromky, nacházely se tu také popadané stromy a mech. Místy rostly i středně velké smrčky.

6.1.11. Ovčí hora

6.1.11.1. Lokalizace, základní popis a zánik

Tato osada, nazývána též Hotscha hora, Ratschin nebo Račín-samota, leží z jedné části v katastrálním území obce Kejšovice a druhou částí na území Dolního Jamného, necelých 9 km SV od Úterý. Od Kejšovic je to potom 2,5 km sev. a z Dolního Jamného 1,5 km jižně. Dalších 0,5 km směrem k jihu se pak nachází již zmiňovaná samota Na hranicích. Všechny dochované domy jsou tu přibližně stejně velké o totožných dispozicích a celé kamenné jen s malými výjimkami (<http://www.zanikleobce.cz/index.php?obec=377>).

Zánik je spojen s postupným vysídlením Němců po roce 1945. Ovšem i v této nehostinné krajině s tak malým počtem domů, došlo k pár pokusům o dosídlení. Podložené mám dva příklady. Bydlel zde nějaký čas pan František Matoušek, čp. 22, který již v roce 1949 žádal o zbourání usedlosti, která už asi nejspíš k životu nevyhovovala a jeho žádosti bylo vyhověno (*SOka Plasy: fond ONV Plzeň – sever MPPR, Příklad bouračky a demoliční povolení*). Druhým dosídlujícím příkladem jsou manželé Josef a Zuzana Gavorčákovi ze Slovenska z čp. 24, kteří se po nějakém čase rozvedli a v roce 1954 Ovčí Horu opustili. Za tento samovolný odchod, který byl nezákonný a bez udání důvodu, obdrželi zřejmě nějaký postih a měli s tím asi dlouhé jednání, protože jim nechtěli vydat odhlášku od přidělu nemovitosti (*SOka Plasy: fond ONV Plzeň – sever MPPR, Přihláška o přiděl půdy, Zemědělská správa rady krajského národního výboru*).

6.1.11.2. Kartografické prameny

Osada Ovčí hora se poprvé objevuje ve II. vojenském mapování pod názvem Radschin a skládá se celkem ze tří usedlostí. III. vojenské mapování udává již pět usedlostí a poskytuje dvě pojmenování osady, a to Hotscha hora a Ratschin II Theil (obr. 87), (<http://oldmaps.geolab.cz/>). Ve stabilním katastru z roku 1839 se nachází pouze jen dvě usedlosti a v každé z nich je jen po jednom dřevěném domu (obr. 88). Černobílé letecké snímky z roku 1938 ukazují již definitivní počet domů, a to 11, které tvoří celkem 6 usedlostí, takže oproti předchozím mapám došlo k velkému stavebnímu boomu (obr. 89). Letecké mapy z roku 1952 ukazují stejný počet domů, jako fotky z roku 1938, ovšem zde je již patrná určitá destrukce (obr. 90). Všem domům chybí střechy a některé z nich jsou již patrné pouze v základech (http://lms.cuzk.cz/lmsWMSA081938MANEWMSA08.1938.MANE61.07068_index.html; <http://kontaminace.cenia.cz/>).

6.1.11.3. Vlastní deskripce osady a interpretace

Osadu jsem navštívila 17.11.2016 a zaznamenala jsem zde dvě části. Jednu horní a jednu dolní. V každé z těchto částí jsem identifikovala tři usedlosti, takže celkem je zde možno vidět šest usedlostí, tvořené jedenácti domy. Celá situace je zakreslena v pláncích č. 9, který je ještě rozdělen na plánky podle rozmístění osady do dvou částí - 9.1, 9.2, 9.3, 9.4 a 9.5.

1. usedlost (obj. 1): je tvořena relikty jedné velké stavby (obj. 1.1) a jednoho menšího objektu (obj. 1.2). Obj. 1.1 je pravděpodobně pozůstatkem domu, který tvořil jádro usedlosti (foto 123). Je orientován okapově a jeho delší část směřuje k sev., směrem k přístupové polní cestě. Štítové zdi směřují k V a Z. Jednalo se o poměrně velký dům, ovšem dnes již značně zarostlý vegetací. Zachovalo se rozvalené kamenné zdivo do výšky v průměru asi 1,5 m. V SZ rohu se nejspíše nacházel sklep (část 1.1a), dnes již propadlý (foto 124). Na JZ straně před domem byla stavba (obj. 1.2), kterou tvořily dva malé chlévy, o rozměrech 6x3 m (foto 125). Místy je v domě možno zpozorovat pár cihel a dokonce i cihlové příčky v chlévku. V zadní části dále k jihu se otevírají velké louky, které zřejmě sloužily jako pastviny.

2. usedlost (obj. 2): Tato usedlost byla tvořena dvěma domy. První (obj. 2.1) se nacházel SV směrem. Jeho rozměry byly 10x20 m a měl opačnou štítovou orientaci (S-J). Na jeho již. konci opět propadlý sklep (část 2.1a). Není možno poznat, kolik zde bylo dílů, dům byl značně rozpadlý a zarostlý (foto 126). Našli jsme zde ale celkem velký a provrtaný kus břidlice (foto 127), která pokrývala střechu. Hned pod tímto domem se

nacházel druhý dům této usedlosti (obj. 2.2), (foto 128). Byly mezi sebou odděleny úzkým, asi dvoumetrovým průchodem, čemuž odpovídala i terénní situace. Ovšem podle map z roku 1952 byly tyto domy spojeny zídka a navazovaly na sebe. V terénu však tento prvek neidentifikován. Orientace byla stejná jako u domu v usedlosti 1, tudíž okapová a štíty směřovaly Z-V. Zdivo dochované asi do výšky dvou metrů. Rozměry - 7x20 m. Viditelné a čitelné byly pouze jen dva díly. Ale vzhledem k rozměrům domu byly zcela jistě zase tři. Mezi těmito dvěma domy se nacházela úplně stejná nádrž na vodu jako v Gerclíně (foto 129). Nemá ale žádné trubky ani výpusty. Byla přilepená k sev. straně tohoto domu. V JZ rohu bychom mohli najít další sklep (část 2.2a), tentokrát s dochovanou klenbou a vstupem ze záp. (foto 130).

3. usedlost (obj. 3): V již. partii této horní části vsi se nacházela v pořadí třetí usedlost, tvořena opět dvěma domy. První dům (obj. 3.1) měl orientaci okapovou a rozměry zatím největší, 7x23 m (foto 131). Krásně dochované zdivo a jeho šíře kolem 75 cm. Dům měl trojdílnou dispozici. V záp. části se nacházel opět propadlý sklep (část 3.1a), přístupný zevnitř i zvenčí (foto 132). Vedle směrem k vých. byla malá místnost (obj. 3.1b). A v přední vých. části tohoto domu (obj. 3.1c) se nacházela ze země vyčnívající železná trubka (foto 133), jejíž funkci uvedu za chvíli. Pod tímto domem asi 10-15 m směrem k jihu byl druhý dům (obj. 3.2). Měl stejnou orientaci, jen rozměry se trochu lišily - 9x20 m. Zdivo opět krásně dochováno a na J pod domem jsme učinili nález studny (obj. 3.3), hluboké možná i 15 m, v současné době však vyschlé (foto 134). Ze studny vedla železná trubka, čímž se dostáváme k funkci. Vyústění této trubky jsme s největší pravděpodobností objevili v předchozím domě, z čehož plyne, že se jedná o vodovod a rozvod vody.

4. usedlost (obj. 4): Ostatní usedlosti 4 – 6 se již nachází ve spodní části osady, směrem na vých. od horní části. Usedlost opět tvořena dvěma domy. První dům (obj. 4.1) v rozložení usedlosti na severu, byl okapové orientace o rozměrech 8x18 m (foto 135). Jedná se o trojdílnou dispozici. V záp. části se nacházel sklep (část 4.1a), částečně i cihlový se sešikmeným okénkem (foto 136). Přesně takovým, které bylo možno spatřit i v Lehnhäuseln a mělo jistě i stejnou funkci. Uprostřed je patrný chlév (část 4.1b), dle železných kroužků na dobytek, které zde bylo možno vidět (foto 137). Vých. roh domu mohl být obytný (část 4.1c). Před domem směrem k jihu byla další stavba (obj. 4.2) o rozměrech 4,5x8 m. Mohlo se jednat o nějakou kůlnu, chlívek či sklep. Zasahuje i pod terén a je napůl patrné další šikmé okénko, zbytek je již nedochován. Z toho lze usoudit, že se nejspíš jedná o další sklípek.

5. usedlost (obj. 5): Východně od předchozí usedlosti, asi 30 m, leží usedlost 5. První ze dvou domů této usedlosti (obj. 5.1) měl rozměry 8x20 m a orientace byla okapová Z-V (foto 138). Jednalo se zase o trojdílný dům. V záp. rohu byl malý propadlý sklep (část 5.1a). Ve vých. části domu se pak nacházel chlév (část 5.1b), s naprosto perfektně dochovanými indiciemi. Na sev. stěně zde bylo možné vidět po celé délce celkem sedm velkých kroužků na dobytek. Současně s nimi se po celé délce chléva nacházelo koryto, které však bylo plné nánosů hlíny, listů a prorostlé drobnými kořínky. Na protější jižní straně byla rozpadlá nádrž na vodu (foto 139). Hned před chlévem se nacházela jímka na močůvku. Směrem na J se dále nacházel druhý dům (obj. 5.2). Orientace naprosto totožná a rozměry 9x18 m. Opět se jednalo o trojdílný dům, ovšem dosti nečitelný a rozebraný. V záp. rohu byl opět patrný sklep (část 5.2a), přístupný zvenčí i zvenku. To je také jediné, co se zde dá vidět a rozpoznat. U domu byla opět další hluboká studna bez vody (obj. 5.3), ale s menším průměrem než studna předchozí.

6. usedlost (obj. 6): V úplné vých. části vsi se nacházela poslední usedlost, která byla opět tvořena dvěma domy. První dům (obj. 6.1) byl nejlépe dochovaný ze všech domů zde (foto 140). I když domy z 3. usedlosti byly také krásně zachovalé. Dům byl trojdílné dispozice, okapové orientace a jeho rozměry činily 8x20 m. V záp. části domu byl chlév (část 6.1a), který byl naprosto autentický jako chlév předchozí (foto 141-142). Ve vých. části domu se nacházel malý propadlý sklípek (obj. 6.1b) opět se šikmým okénkem. V tomto domě je také jako v jediném na Ovčí hoře dochován kamenný parapet okna a i samotný okenní otvor (foto 143). Ve vých. části je také vyústění další železné trubky. Ta má souvislost se studnou (obj. 6.2), která se nachází za tímto domem na S (foto 144). Je nejhlubší ze všech, které jsme tu viděli. Celkem těžko šlo dohlédnout až na dno, které bylo opět suché. Byly zde železné trubky na rozvod vody (foto 145). Na jihu pod tímto domem bychom potom našli poslední dům této vsi (obj. 6.3). Jeho orientace a délka je totožná. Je zde dochován pouze záp. roh domu (foto 146), ovšem do vcelku pěkné výšky. Zbytek domu je již rozpadlý a pravděpodobně rozebraný na stavební materiál (foto 147). Ale určitě se jednalo o trojdílný dům jako všechny ostatní.

Jediná přímá analogie, která se váže se k tomuto místu, je nález hrobu s čitelným náhrobkem jedné obyvatelky z Ovčí Hory, na hřbitově v Dolním Jamném. Jednalo se o Aloisii Friedl z čp. 29, která zemřela 2. března 1929 ve věku 64 let (foto 148).

6.1.12. Račín

6.1.12.1. Vlastní deskripce osady a interpretace

Osadu Račín jsme navštívili 4.3. a 5.3.2017 a v místech rozlehlých luk nad osadou, ještě před samotným vstupem do ní, se otvírají úchvatné pohledy na krajinu - zleva vrch Kozelka, před ním obec Doubravice, dále Nečtinský Špičák, Nečtiny a kostel sv. Jakuba Většího (foto 149). Ve víscce bylo možné vypátrat celkem 13 usedlostí s počtem nejčastěji 3 – 4 domů na usedlost, dále celkem 3 rybníky kaskádovitě nad sebou, 2 z nich jsou ještě v dnešní době plné vody, ale již zarostlé v bujně vegetaci, která prostupuje celou osadou. Nejvýše položený rybník (obj. 14) na západní straně vsi je dnes již vyschlý a po obvodu je krásně patrná kamenná vyzdívka (foto 150). Nad ním se mezi statnými kaštany skrývá kaple (obj. 15) Nejsvětější Trojice, která bývala ve velice špatném stavu, jak dokládá starší fotografie (foto 151), a proto v roce 2009 díky správni obci Nečtiny, prošla celkovou rekonstrukcí. Dnes tak tvoří ozdobu této již neexistující osady (foto 152). U rybníčku pod ním (obj. 16) bylo možné vysledovat základy menší stavby (obj. 17), což dokládá i snímek z roku 1938, na němž se dům opravdu nacházel. Jeho funkce je neznámá, ale z hlediska umístění téměř uprostřed osady, se mohlo např. jednat o vodárnu. Tato myšlenka však není zcela potvrzena. Poslední rybník (obj. 18) je v samém východním cípu vsi. Račín je protkán celkem bohatou sítí cest a mnohé z nich jsou v terénu dobře patrné. Mezi ruinami domů však můžeme najít i jeden zdravý a sezónně obývaný s čp. 14.

Průzkum osady jsme odstartovali její severní částí a poté jsme prozkoumali i část jižní. Označení usedlostí a domů je tedy zvoleno následovně, jak mimochodem dokládají i plány s č. 10 – 10.1, 10.2, 10.3 a 10.4 s rozmístěním jednotlivých objektů:

Usedlost 1 (obj. 1): Jednalo se nejspíše o statek na SZ okraji vesnice celkem s pěti stavbami. *Stavba č. 1* (obj. 1.1) se nacházela hned nalevo od příjezdové cesty do usedlosti, její rozměry byly 5x12 m a její část na povrchu byla značně torzovitá. Ovšem část podzemní, tedy sklep (část 1.1a), byla jen částečně propadlá a plná různých nálezů (foto 153). Hned na tuto stavbu nasedala *stavba č. 2* (obj. 1.2), která byla širší a o něco delší – 7x13 m s krásným zachovalým sklepem (část 1.2a), (foto 154) s betonovým stropem, dvěma betonovými sloupy, dvěma větracími otvory ve stropě na sev. straně, sešikmeným oknem a cihlovým vstupem (foto 155). Je to jediný plně dochovaný, nepropadlý a zcela betonový sklep v osadě. Tyto dvě stavby hned u příjezdu mohly sloužit jako stodoly. Hned na konci tohoto domu přisedal podstatně menší *dům s číslem 3* (obj. 1.3), 6x4 m, patrný opravdu jen v základech a porostlý trávou a ostružinami. Mohlo se jednat např. o nějakou kůlnu či dřevník. Na sev. straně přisedá podélně nejspíše obytný *dům č. 4* (obj. 1.4).

Rozměry 20x9,5 m, patrné trojdílné dělení, uprostřed největší místnosti se nacházely základy pravděpodobně komínu o rozměrech 70x50 cm (foto 156). V JV štítové části domu podél cesty, která vede skrz usedlost dále do polí, se nachází úplně propadlý sklep (část 1.4a) se sešikmeným oknem. V těchto místech je zdivo nejvyšší, asi přes 3 m (foto 157). Před tímto štítem z druhé strany od cesty se nachází kamenná studna (část 1.4b), (foto 158). Vedle je brána s dvěma betonovými pilíři o výšce 2 m se železnými skobami (foto 159). Dále směrem k JV narazíme na poslední *stavbu č. 5 (obj. 1.5)*, (foto 160). Jedná se o chlév - uvnitř jasně patrné žlaby s kroužky na dobytek (foto 161), vodovodní trubka vede kolem dokola celého chléva, zvenku na záp. stěně je i dochovaná omítka a z této strany se před chlévem nachází i betonová jímka na močůvku (foto 162). Tato stavba je největší z celé usedlosti – 28x8 m. Její první polovina směrem k JZ je tvořena podsklepenou místností (část 1.5a), (foto 163), nepropadlý sklep je ve štítu směrem k J (foto 164), funkce této místnosti je neznámá. Druhou a větší polovinu stavby tvoří již zmiňovaný chlév (část 1.5b) a na záp. straně k němu přisedá malý přístavek (část 1.5c), z chléva neprůchozí, možná na telata, rozměry jsou asi 5x3 m s malým okénkem (foto 165). Uprostřed dvora mezi jednotlivými domy jsou staré hrušně a jabloně, které ještě dodnes plodí.

Usedlost 2 (obj. 2): *Dům č. 1 (obj. 2.1)* má rozměry 27x7,5 m, leží podél cesty – okapová orientace (foto 166). Jedná se o trojdílný dům. JZ štít je tvořen podsklepenou místností (část 2.1a), sklep je propadlý, dlouhý asi 5 m s betonovými sloupy – jinak celkem podobný dochovanému sklepu z předchozí usedlosti (foto 167). Na JZ straně sklepa v nánosů trochu patrné sešikmené okno. V této místnosti nad sklepem je dochován i jediný parapet (foto 168). Dům má celkově dochované náznaky okenních otvorů. Ve 2/3 domu jsou vstupní dveře (foto 169), tato místnost průchozí s podsklepenou i další místností vedle (část 2.1b). Poslední místnost je přístupná pouze zvenku, je neprůchozí (část 2.1c). V okolí domu lze najít už i eternity ze střech. *Stavba č. 2 (obj. 2.2)* přisedá podélně k následující stavbě č. 3, rozměry 22x5 m. Patrná je jen zadní strana směrem k vých., její funkce je neznámá. *Stavbu č. 3 (obj. 2.3)* tvoří nejspíš průjezdná stodola (foto 170). Na vých. straně je ve zdivu patrné, že se zde nacházel dřevěný štít o délce 5,7 m (foto 171). Ve druhém záp. štítu to dochované není (foto 172). Celkové rozměry stodoly jsou 20x9,7 m. V záp. části (polovině) jasně vidíme, že z obou stran (S-J) byly naproti sobě vrata - široká asi 3 m (foto 173). Mezi domem 2.1 a 2.3 byl malý objekt – možná sklípek (obj. 2.4).

Usedlost 3 (obj. 3): *Stavba č. 1 (obj. 3.1)* patří stodole – sev. okraj vsi. Vedly do ní z pole dvě cesty a je velmi torzovitá, téměř v terénu nečitelná – jen pár zdí a kamenů,

rozměry asi 18x12 m. Vjezdy, které jsou na mapě vidět, však ve skutečnosti už znatelné nejsou. Přes dvorek se pokračuje dále ke stavbám 2 a 3. *Dům č. 2* (obj. 3.2) je podél další cesty, rozměry 11,5x11 m a jedná se nejspíš o obytný dům. Jasně jdou vidět dvě místnosti (část 3.2a a 3.2b), zda byla i třetí již v terénu nejde tak dobře poznat (foto 174). Jedna místnost byla možná i podsklepena a je propadlá. Téměř vedle leží *dům č. 3* (obj. 3.3), který představuje chlév. Uvnitř po celé SZ straně jsou koryta s kroužky na dobytek, zbytky min. dvou velkých oken v JV stěně a mezi nimi vstup, vedle dveří nalevo cihlové nádrže s omítkou, zvenku na obvodových zdech je patrná i omítka. Rozměry stavby – 13x8 m. U venkovní zdi se mi povedl nález litinového hrnce se 2 uchy, ale bohužel už bez dna (foto 175).

Usedlost 4 (obj. 4): Tuto usedlost tvoří jediný stojící dům v celém Račíně – č. 1 (obj. 4.1), (foto 176). Jako jediný má také pochopitelně oplocený celý pozemek a současní majitelé zde občasně pobývají a stejně tak jako jejich předchůdci, zcela bez elektřiny.

Usedlost 5: *Dům č. 1* (obj. 5.1) – obytný, má rozměry 21x8 m a jedná se o trojdílný dům – štítý (S-J), (foto 177), prostřední díl (část 5.1a) je tvořen chlévem, což dokazují opět při záp. stěně žlaby s kroužky, naproti je vstup a opět cihlové, omítnuté nádrže, na délku může mít tato část 7-8 m. V sev. štítu se nachází další místnost přístupná od vých. (část 5.1b) a není jisté, zda je průchozí s chlévem – ve zdivu je to nerozpoznatelné. Poslední místnost (obj. 5.1c) na již. straně je přepažena příčkou na dvě místnosti – úzké a dlouhé, pravděpodobně podsklepené, sklep je propadlý se sešikmeným oknem v záp. stěně. *Dům č. 2* (obj. 5.2) je již v terénu téměř nepatrný, na vých. a již. straně malý náznak zdiva, z čehož lze usoudit rozměry: 8,5x6 m. A poslední *dům č. 3* (obj. 5.3) je opět velice torzovitý, od Z k V nepatrné základové zbytky o rozměrech 3,5x9 m a hned pod ním s mezerou asi 2 m je malý přístavek 5x3,5 m (obj. 5.4) – možná nějaké chlívky. Pod tímto domkem se nachází třetí a nejspodnější rybník ve vsi.

Usedlost 6 (obj. 6): *Dům č. 1* (obj. 6.1) je dlouhá stavba SV štítem do vsi, nejspíš obytná i hospodářská budova (foto 178), trojdílné dělení – u zmiňovaného štítu je místnost nejmenší (část 6.1a), zbylé dvě už byly podstatně větší (část 6.1b a 6.1c), rozměry celého objektu jsou 27x6 m. Na levé straně domu, která směřuje k JV, prochází současně s prostřední místností nádrž na vodu asi 4x2 m (foto 179). Nad touto nádrží vedly podél zdi schody do domu (foto 180) a dále pokračovala nad nádrží asi ve výšce 1 m malá pavlač. Foto 181 ukazuje pouze rekonstrukci, jak takový dům mohl vypadat. Zadní místnost (část 6.1c) mohla být hospodářská, byly tam minimální náznaky nádrží a ty přední spíše obytné. *Dům č. 2* (obj. 6.2) mohla být stodola o rozměrech 24x9,5 m příčně za domem 6.1. Stodola

přístupná jak ze dvora, tak i zezadu z pole. Dochována pouze část sev. štítové zdi a ostatní obvodové zdivo je jen v náznaku, odtud šlo poznat, kde bylo v základu zdivo vynecháno a mohly tam být právě vrata. *Stavba č. 3* (obj. 6.3) patřila malému objektu mezi domem 6.1 a další usedlostí – možná malý chlívek např. na drůbež, v terénu je to již téměř nepatrné, zbořené.

Usedlost 7 (obj. 7): *Dům č. 1* (obj. 7.1) o rozměrech 24x8 m měl před SV štítem malou kamennou terásku, nejspíš zahrádku. Dále následuje dlouhý úzký dům, od SV je první místnost podsklepena (část 7.1a) - sklep propadlý, vstup ze záp. Uprostřed druhá místnost (část 7.1b) – v ní směrem k sev. stěně malá místnost s dveřmi – asi spíž (podobné jako v Gerclíně, kde také byly uprostřed domu dveře a vznikly tak dvě malé místnosti). Poslední část vzadu (část 7.1c) – vstup zvenku od J, po stranách vedle dveří čtyři „očázené“ mělké výklenky (foto 182-184) – mohly tu být tedy přistavěné pece na pečení chleba? „Očázení“ je dokonce vidět na zdech i z venkovní strany (foto 185). Hned za ní stojí *stavba č. 2* (obj. 7.2) – je o něco užší než předchozí stavba, množná to byl nějaký chlév či hospodářská místnost (foto 186), v SZ roku byl sklep (část 7.2a), široký asi 6 m. *Stavba č. 3* (obj. 7.3) je v úplném záp. rohu usedlosti – stodola 13,5x9 m, průjezdná úvozovou cestou z pole, šíře vjezdových vrat patrných ve zdivu je 3,5 m (foto 187). Dole ve dvoře u domu 7.1 jsou na druhé straně směrem k další usedlosti dva malinké chlévky (obj. 7.4 a 7.5).

Usedlost 8 (obj. 8): Po příchodu po příjezdové cestě do usedlosti je napravo *dům č. 1* (obj. 8.1) do tvaru písmene L, podélné stěny má k SV a JZ, rozměr SV strany je 18x6 m. První místnost (část 8.1a) je ve štítové části směřující více k J (foto 188), druhá místnost je uprostřed domu, je v ní sklep se zasypaným vchodem (část 8.1b). V této místnosti byl učiněn nález podlahové krytiny - kameninová dlaždice – byl to první nález tohoto typu, který jsme na lokalitách objevili (foto 189). Přímo v lomu tvaru písmene L byl chlév (část 8.1c), (foto 190) – po celé záp. stěně byly žlaby (foto 191) a naproti ve vých. stěně byl vstup a cihlová nádrž s omítkou (foto 192). Za chlévem nasedá při záp. stěně menší místnost (část 8.1d), (foto 193) a za ní je ještě jedna, ale mnohem větší místnost (část 8.1e), (foto 194) – tato druhá napojená stavba měla rozměry 15x6 m, byla tedy menší než první polovina domu (foto 195). Vedle mohla být ještě jedna nevelká stavba (foto 196), byla naproti té části domu, kde byl zasypaný sklep, patrná je jen zadní zeď a jedná se tedy o *stavbu č. 2* (obj. 8.2) dle plánu. A poslední *stavba č. 3* (obj. 8.3) byl malý cihlový objekt z druhé strany příjezdové cesty do usedlosti, tedy nalevo a mohlo se jednat opět o nějaké

chlévky. Mezi touto usedlostí 8 a 10 je studna (obj. 8.4), (foto 197). Před domem 8.1 ve tvaru L je také patrná předzahrádka.

Usedlost 9 (obj. 9): Tato usedlost se nachází v trochu vyvýšeném místě nad usedlostí 8 a tvoří ji dvě stavby, které dohromady tvoří jeden dům ve tvaru písmene L. *Stavba č. 1* (obj. 9.1). Při popisu jsem postupovala od Z k V. Při prvním pohledu na stavbu, by se zdálo, že se jedná o jasný obytný dům, protože měl hodně oken (foto 198). Když ale člověk vstoupil dovnitř, tak se ocitl v obrovském chlévě, v největším, který jsme na všech lokalitách zaznamenali. Možná se jednalo přímo o stáj či kravín. Dokonce se zde nacházela i vrata (foto 199) a mohli sem vjet i s vozem. Ve všech ostatních příkladech chlévů byl vždy malý vstupní prostor jen pro klasické dveře. Je zde dochováno 5 celých okenních otvorů a jeden částečně. Na JZ straně se nacházela již zmíněná vrata a vedle nich více k záp. je nádrž na vodu (takovou jsme na lokalitách také ještě neviděli) – má dva cihlové sloupky asi přes 1 m vysoké a na nich je postavena obdélná nádrž s vývodem – je zasazena do záp. obvodového zdiva (foto 200). Před samotným chlévem je totiž ještě jedna zástavba – možná nějaká předstáj (foto 201), v níž se právě nacházela tato nádrž a je možné, že tu třeba uskladňovali i něco pro dobytek. Nevíme však, jestli tahle přístavba byla zastřešena, popř. jak. Uvnitř chléva po celé dlouhé záp. stěně jsou žlaby s kroužky (foto 202), u vstupních vrat zase cihlové omítnuté nádrže na vodu – hodně zbourané a zapadané listím. Rozměry samotného chléva byly 13,5x8,5 m a rozměry přístájové části 4x8,5 m. Ke chlévu (stáji, kravínu) přisedá do tvaru L *stavba č. 2* - obytná část (obj. 9.2) – štítů (Z-V), rozměry 15x6,5 m, trojdílné dělení (foto 203). Ve V štítu jedna místnost (část 9.2a), uprostřed druhá opět předělená dveřním klenutým otvorem (část 9.2b), (foto 204) – vznik dvou malých místností. Na záp. straně, která přisedala ke chlévu, byla podsklepená komora s propadlým sklepem (část 9.2c) – betonové sloupky a trámy, vstupovalo se do něj asi z vých. strany, celý sklep byl zapadaný stromy. V prostoru dvora mezi obytnou částí a chlévem byly 2 malé jímký na močůvku. *Stavba č. 3* (obj. 9.3) – 7x5 m, malý domek vedle domu 9.2 (foto 205), má propadlý betonový strop ležící uvnitř, přes něj napadané listí a stromy, takže nevíme, co se pod ním skrývá a jakou měl domek funkci (foto 206). Pouze malým otvorem je uvnitř vidět náznak cihlové příčky, takže se možná mohlo jednat o chlévy pro prasata. Na vých. straně jsou i dvě okna (foto 207). *Stavba č. 4* (obj. 9.4) nasedá na již. straně k domku 9.2, rozměr 9x9 m, mnohem větší stádium destrukce než ostatní stavby zde. Byla to možná stodola – hosp. zázemí. Obvodové zdivo je dochováno pouze ze tří stran, na záp. straně zdivo není – možná se zde nacházela vrata. Při již. straně je studna o průměru 1,2 m (obj. 9.5), (foto 208). Rodina, která zde žila, byla asi podnikavá a zemědělsky velice

úspěšná, vzhledem k obrovskému chlévu, či kravínu, celému hospodářskému zázemí a i poměrně slušnému obytnému domu.

Usedlost 10 (obj. 10): *Dům č. 1* (obj. 10.1) je dlouhý a štítově orientován (S-J). Jednalo se o obytný i chlévní dům v jednom (foto 209). Rozměry celého domu byly 37x8,5 m (jeden z největších v Račíně) a v okolí se povalovalo hodně břidelic ze střechy. Hned první místnost od sev. strany byla podsklepená (část 10.1a) – sklep propadlý, předělen příčkou na dvě místnosti, tím pádem se i sklípek skládal ze dvou místností (foto 210), jsou zde patrná okna a jedno z nich dokonce sešikmené (foto 211), vstup do sklepa byl od JZ přístupný po schodech, které se zde, jako na jediném místě mezi všemi lokalitami, dochovaly (foto 212). Dále směrem k J je další místnost (část 10.1b) – buď jedna velká, nebo dvě malé – není znát, jestli tu byla příčka nebo ne. Z této místnosti je od J vstup do dalšího sklepa – nepropadlého, ale navršeného nánosem hlíny, z vých. strany je v tomto nánosu vidět též jedno okno. Poslední část domu je tvořena chlévem (část 10.1c). I ten je sám o sobě velký – dlouhý 16 m, místy je i dobře dochovaná omítka i vysoké zdivo (foto 213), na záp. stěně opět v celé délce žlaby s kroužky (foto 214), na druhé straně u vstupních dveří zase patrné cihlové nádrže (foto 215) + ještě po pravé straně od dveří bylo také zřejmě koryto, protože zde byl vidět i kroužek na přivázání. V sev. zdi, která sousedí se zbytkem domu, bylo možno vidět zazděné dveře – dříve byl tedy nejspíš chlév přístupný přímo z domu, později pak z boku. Za chlévem se v celkové délce domu skrývala ještě jedna místnost (10.1d), z chléva neprůchozí, přístupná zvenku opět od vých. Místnost byla dlouhá asi 8 m, v celkových rozměrech domu to byla šíře, zde je tento rozměr shodný s délkou místnosti a její šíře byla asi jen 2 m, takže se jednalo o místnost dlouhou a úzkou. Mohla to být třeba nějaká maštálka či mléčnice (foto 216). *Domek č. 2* (obj. 10.2) je nejspíš chlévek při sev. straně dvora u vchodu do usedlosti, naproti dlouhému domu č. 1. *Stavba č. 3* (obj. 10.3) – na druhém, jižním konci dvora – nejspíš stodola, hodně torzovitá, rozměry podle obvodového zdiva 18x10 m, podsklepena malým sklípkem (část 10.3a), (foto 217) – nepropadlý, betonový, s větracím otvorem ve stropě (foto 218), vstup od severu v rohu severovýchodní zdi – nachází se pouze v této části, nikoli pod celou stodolou (foto). Jeho rozměr byl asi 5x2,5 m s oknem k vých. (foto 219). *Stavba č. 4* (obj. 10.4) je vedle stodoly, rozměr 8x9 m, velké torzo, možná zase chlév pro prasata. Poslední *stavba č. 5* (obj. 10.5) má patrnou jen jednu zeď, zbytek již neexistuje. Také to byla asi hospodářská budova. Kamenná destrukce z tohoto objektu je rozvalená až k vedlejší usedlosti 11.

Usedlost 11 (obj. 11): Tato usedlost byla poměrně hodně destruktivní. Proto i *dům č. 1* (obj. 11.1), který byl postaven v mírném svahu, byl také hodně rozpadlý (foto 220).

Vidět je pouze zbytek zaklenutého sklepa (část 11.1a), z velké části již propadlého (foto 221). Těžko soudit, co to bylo za stavbu. Rozměrem mohla být průměrná – 13x10 m. Byly zde nálezy: modrý plechový hrnek (foto 222) a skleněná hnědá lahev s německým nápisem: Feldschlosschen Kappel-Chemnitz (foto 223). V sev. cípu usedlosti je studna, která je zasypaná destrukcí z vedlejší usedlosti (foto 224). *Dům č. 2* (obj. 11.2) je přes dvůr souběžný s domem č. 1. Rozměry - 23x7 m, orientace štítů stejná jako u prvního (S-J). Jsou zde vidět dva větší díly, první v sev. štítu – nejspíše obytná (část 11.2a), druhá hned vedle a jednalo se o chlév (část 11.2b), (foto 225) – podél celé vých. stěny žlaby s kroužky (foto 226), naproti u dveří na záp. straně bylo napravo také ještě koryto a nalevo trosky nádrže (foto 227). *Stavba č. 3* (obj. 11.3) byla hned za dvojkou, byl to mnohem menší objekt, přístavek, v terénu není znát ani vidět už vůbec nic. Lze to vidět pouze na snímku z roku 1938. *Stavba č. 4* (obj. 11.4) stávala podle téhož snímku úplně nahoře v již. cípu usedlosti, v terénu jsou však již patrné jen hromady kamenů.

Usedlost 12 (obj. 12): Opět hodně destruktivní, zarostlé a zapadané kmeny stromů. Podle snímku z roku 1938 vedle sebe sousedily dva dlouhé domy (jeden patřil k usedlosti 11, který už byl popsán a druhý byl z této). *Dům č. 1* (obj. 12.1) měl totožné dělení jako dům 1 v předchozí usedlosti 10. První část nejsme schopni určit (část 12.1a) – velké torzo, dále chlév (část 12.1b) – při záp. stěně opět žlaby s kroužky hodně destruktivní, vzadu opět přisedá malá přístavba (část 12.1c) – maštal či mléčnice. Hned vzadu nasedá na dům užší přístavba (část 12.1d), jak je vidět i na snímku, zdivo není propojené – jasná dostavba možná hosp. části. *Stavba č. 2* (obj. 12.2) je ohromně torzovitá stodola, v přední části dle základů byla asi vrata a vyjíždělo se do dvora, rozměry 13x8 m. *Stavba č. 3* (obj. 12.3) v přední části usedlosti kousek od domu č. 1, miniaturní rozměr a též miniaturní dochování, funkce je neznámá. *Stavbu č. 4* (obj. 12.4) tvoří trosky nevelkého objektu s betonovými deskami, možná stropními, funkce opět neznámá. Vzadu nad tímto objektem je vybetonovaná nádrž či jímka na močůvku (obj. 12.5). leží přímo přes dvůr naproti již popisovanému chlévu. Její rozměr 3,5x1,5 m.

Usedlost 13 (obj. 13): *Dům č. 1* (obj. 13.1) byla hospodářská budova (foto 228), v přední sev. štítové části byl chlév (část 13.1a) – po celé záp. stěně zase žlaby s háčky, zbytek již nerozeznatelný, napadané stromy a přes ně visí i tráva. Za chlévem přisedá druhá místnost (část 13.1b), (foto 229), nepodsklepena, takže těžko říci jestli se využívala jako hospodářská či obytná. Byla průchodná s chlévem, měla malé klenuté okénko s mříží (foto 230) – dle něj to obytná místnost nejspíš nebyla, spíše to nasvědčuje hosp. využití. Zdivo dochováno do výšky 2 m a rozměry stavby byly 22x7 m. V případě *domu č. 2* (obj.

13.2) se mohlo jednat o obytnou stavbu. Dnes však téměř žádné pozůstatky, je patrný kus základové zdi (foto 231) a jinak celá destrukce nahrnuta na hromadu a porostlá vegetací (foto 232-233). Naproti přes cestu se nachází třetí a poslední vesnický rybník. *Stavba č. 3* (obj. 13.3) byla sice velká, ale dnes již pouze torzovitá, jednalo se o stodolu o úctyhodných rozměrech 26x11 m (foto 234). Jednoznačně největší stodola v Račíně.

Celkově v této spodní části Račina jižně od kapličky byly vesměs všechny stodoly, s výjimkou u usedlostí 6 a 7, rozpadlé a znatelné jen v základu. Také již bylo možné pozorovat v této části vsi větší množství rozbitých tašek ze střech a také hodně různých železných předmětů, které byly spojené především se zemědělskou činností. Mnoho z nich jich také asi vyndali ze země detektoráři, jejichž působení je v obci více než znatelné.

Osada skrývá, kromě již zmiňované kaple Nejsvětější Trojice, i dvě památky v podobě památníků a křížů. První z nich je socha sv. Jana Nepomuckého, která se nachází na bývalé návsi, vých. od kapličky. Dnes už zde můžeme ovšem najít jen pískovcový sokl (foto 235). V 50. letech 20. stol. kdy tuto památku popsal okresní konzervátor Jindřich Nacházel, se tu socha ještě nacházela. A tato socha dříve patřila k čp. 12 Aloise Stingla. Druhou památkou je kříž na okraji bývalé obce (foto 236). Našli bychom ho na SV okraji vsi, na levé straně při cestě do Čestětína, u dnes jediného stojícího domu v osadě. Litinový kříž, který ještě v 50. letech 20. stol., měřil asi 110 cm, je dnes z větší části odlomen. Zbyl zde opět jen kamenný pomníček (*Bukačová – Fák 2006, 165-166*).

Na hřbitově v nedalekém Dolním Jamném se k Račinu vztahovaly dokonce 3 hroby, které jsme našli. První z nich patřil rodině Pauscherů a jediný zemřelý člen, který byl na desce uveden, byl Anton Pauscher z čp. 9, který zemřel v prosinci roku 1933 ve věku 85 let (foto 237). Druhý hrob patřil rodině Lohů z čp. 1 (foto 238). Je zde pochován manželský pár – Johann Loh (zemřel v květnu roku 1929, ve věku 65 let) a jeho manželka Barbara, která zemřela v říjnu roku 1939, ve věku 73 let. A poslední hrob, který na hřbitově bylo možno vidět, patří Thomasi Marschovi z čp. 3, který zemřel v říjnu roku 1929, ve věku 77 let (foto 239).

6.1.12.2. Horní (Röhrův) mlýn

Lokalizace, zánik a vlastní popis

Tento mlýn na Starém potoce, patřival pod vesnici Račín a je od ní vzdálen cca 2 km JV. Náleží pod katastrální území obce Březína. Správní obec jsou však Nečtiny. Zánik mlýna je nejspíše spojen s vysídlením německého obyvatelstva po roce 1945.

Areál mlýna se dříve skládal ze dvou staveb a zaznamenán je na pláncích č. 11 – 11.1 a 11.2. *Stavba č. 1* (obj. 1) stojící více k vých. ve štítové orientaci S-J, tu dnes již nestojí a nic se z ní nezachovalo. *Stavba č. 2* (obj. 2), která stojí téměř podélně kousek záp. od předchozí stavby a z této stavby se dodnes dochovaly jen ruiny. Můžeme zde vidět jednu z bočních konstrukcí dokonce se zachovalými okenními otvory, zbytek je už pouze v rozvalinách a poměrně hojně zarostlý vegetací (foto 240). Dle těchto zbytků lze soudit, že se jednalo o patrovou stavbu. Mlýn byl částečně kamenný a částečně cihlový, přičemž horní patro se zdá, že bylo už jen cihlové. Je zde také patrný celkem dobře zachovaný náhon.

Kartografické prameny

Prvně zmiňován je tento mlýn již v I. vojenském mapování, ale ovšem bez jména. Ve II. vojenském mapování už je znám pod pojmem Röhrmühle a ve III. Röhr m. (obr. 91), (<http://oldmaps.geolab.cz/>). Na černobílých leteckých snímcích z roku 1938 a na leteckých mapách z let 1952 lze v obou případech vidět dvě stojící stavby. Dokonce i ve druhé zmiňované mapě je dobře patrné, že stavby stojí v neporušeném stavu a nejsou zchátralé. To se však nedá říci o současném stavu této lokality (obr. 92-93), (http://ms.cuzk.cz/lmsWMSA081938MANEWMSA08.1938.MANE52.07098_index.html; <http://kontaminace.cenia.cz/>).

6.1.12.3. Dolní (Röhrův) mlýn

Lokalizace a stručný popis

Tento mlýn, patřící též pod zaniklou vesnici Račín, se stále nachází i v jejím katastrálním území. Ovšem správní obcí jsou opět Nečtiny. Nachází se na Starém potoce asi 200 m po proudu od Horního (Röhrova) mlýna. Oproti Hornímu mlýnu je tento zachován v celé kráse. Je totiž dnes využíván k rekreačním účelům (foto 241). Opodál dokonce stojí i několik rekreačních chat. Je zde i velice dobře patrný náhon (foto 242) a také rybník (foto 243), nacházející se hned nad mlýnem. Jedná se o dvoupatrovou stavbu s půdními prostory, celou z kamenů, jak lze vidět na jedné straně stavby, tam kde již chybí omítka.

Kartografické prameny a dochované památky

Stejně jako Horní Röhrův mlýn, tak i tento se poprvé objevuje již v I. vojenském mapování a opět zde ještě není pojmenován. II. vojenské mapování ho uvádí pod názvem

ht. Röhrmühle a ve III. se nazývá Kl. Röhrmühle (obr. 91), (<http://oldmaps.geolab.cz/>). Letecké snímkování z roku 1938 (http://lms.cuzk.cz/lmsWMSA081938MANEWMSA08.1938.MANE52.07098_index.html) a letecké mapy z roku 1952 (<http://kontaminace.cenia.cz/>). nám nabízí naprosto totožnou situaci, jako v případě předchozího mlýna. Na obou zdrojích poznání se nachází 2 stavby. Jedna podélná a druhá ve tvaru písmene L (obr. 92-93).

K mlýnu patří i dvě pamětihodnosti. První z nich jsou **boží muka** (foto 244), která se nachází při levé straně silnice ve směru od Březína do Skelné Hutě, u odbočky k Röhrovu mlýnu. Ve III. vojenském mapování a speciálním mapování z roku 1940 je v tomto místě vyznačena socha. Boží muka patřila k čp. 14, v němž bydlel Karel Habla – u Dolního Röhrova mlýna. Na kamenné desce zarostlé trávou a dnes zapuštěné v zemi stojí sloupková boží muka z jednoho kusu pískovce. Ve spodní části širší, na ni navazuje užší sloupek, který vrcholí polokruhem ukončenou kapličkou s mělkou nikou (*Bukačová-Fák, 2006*).

Druhou památkou je **kamenný kříž** (foto 245). Nachází se hned před Dolním Röhrovým mlýnem. Kříž je jednoznačně zakreslen pouze ve speciálním mapování z roku 1940. Památka patřila k čp. 15 Karla Pöpperla u Horního Röhrova mlýna. Torzo podstavce od kříže sestává ze tří částí. Podstavec tvoří kvádrová kamenná deska. Na ni stojí hranolový sokl na stranách s vyrytým ornamentem, vymežujícím pole, v kterém je na čelní straně letopočet 1873. Na tomto soklu stojí žulový sloupek vzhůru se konicky zužující. Sloupek je ukončený odstupňovanou mírně přesahující krycí deskou, která je v zadní části odlomená (*Bukačová-Fák, 2006*). Kříž zde asi chyběl, protože je tu nový železný kříž s ukřižovaným Ježíšem.

6.1.13. Sonnenberg

6.1.13.1. Lokalizace, základní popis a zánik

Tato samota, jejíž název by se dal přeložit jako Sluneční hora, se však nepoužívá a lokalita se uvádí pouze pod tímto německým názvem. Leží asi 400 m od Jansova mlýna a 600 m od Jansovy chalupy. Od správního městečka Úterý je pak vzdálena 3 km severně. Zaniklé samoty spojené s odsunem Němců po roce 1945, čítající dva domky, se nachází na kraji lesa, který je dnes z části již vymýcen. Podle mapy z roku 1940 zde bydlela rodina Heidlových, čísla popisná 158 a 159. (<http://www.zanikleobce.cz/index.php?obec=13355>)

6.1.13.2. Kartografické prameny

Samota Sonnenberg je pod stejným pojmenováním prvně známa a zakreslena až ve III. vojenském mapování. Jsou zde nepatrně vidět i dvě stavby. Více se jich tu asi nejspíše

nikdy nenacházelo (obr. 94), (<http://oldmaps.geolab.cz/>). Stabilní katastr z roku 1839 nám ukazuje také dvě stavby, jedna z nich více dole byla dřevěná a druhá se štítovou orientací již byla zděná (obr. 95). Na černobílých leteckých snímcích z let 1938 jsou také stále vidět dvě stavby. Vypadá to ale, jakoby ta jedna byla již možná neobývaná a trochu chátrala (obr. 96). Letecká mapa z roku 1952 nám ukazuje už jen pouze torza těchto staveb (obr. 97), (http://lms.cuzk.cz/lms/WMSA081938MANEWMSA08.1938.MANE80.07064_index.html; <http://kontaminace.cenia.cz/>).

6.1.13.3. Vlastní deskripce lokality a interpretace

Lokalitu jsem navštívila 5.11.2016 a je popsána na pláncích č. 12 – 12.1 a 12.2. V této celkem neprostupné džungli jsme objevili dva domky, značně rozpadlé. Ten první a větší dům (obj. 1), měl okapovou orientaci (foto 246) a podél jeho sev. strany vedla původní stará cesta, která směřovala až dolů k Jansovu mlýnu (foto 247). Daly se zde ještě vyzorovat dva díly z celkové trojdílné dispozice, přičemž poslední část již byla značně zničená. Opodál se nacházely rozvaliny druhého domu (obj. 2), (foto 248), který měl štítovou orientaci. Jedna jeho část vypadala, jako by se tam možná nacházel zasypaný sklep (foto 249). Dále zde leželo pár cihel, takže dům asi nebyl celý jen kamenný (ve stabilním katastru se uvádí, že již tato stavba byla zděná – takže souvislost s cihlami je). A je až zarážející, že vzhledem k tomu, na jak zapadlém a nepřístupném místě se samota nachází, tak o ní ví i detektoráři, protože nám tu opět zanechali několik nálezů, a to zrezivělou plechovku a víčka od zavařovacích sklenic (foto 250).

Nahoře nad osadou ve svahu, asi 50-60 m od velkého okapového domu jsme zaznamenali nepatrnou stružku (foto 251) a o kousek níže byla vyztužena kameny, kousek jsme odkryli od větví a stružka s kameny stále pokračovala (foto 252). Možná že se jednalo o starou vodoteč, která vedla do vsi. V jednom místě zabíhá pod terén a ze tří stran je vyzděna kameny, mohlo se tedy jednat o přejezd. Stružka se stáčí kolem vsi a vede pořád dolů k Úterskému potoku, ale místy už se mění a připomíná spíše klasickou cestu, která vede k Jansovu mlýnu.

Celá ves leží hodně ve svahu a poměrně daleko od veškeré civilizace, proto život, zde byl z mé strany naprosto nepředstavitelný. Především v zimním období, kdy bylo vše zapadáno sněhem. Lidé, kteří zde žili, to neměli jednoduché. Tyto podhorské a nepříznivé podmínky právě odlišují Němce od Čechů. Češi byli zvyklí žít v pohodlí v nižších polohách, kdežto Němci upřednostňovali podhorské pásmo, kde se starali o svá pole. To je

možná také jeden z důvodů, proč osady a samoty v takovýchto výše položených polohách, nebyly osídleny. Lidé si vybrali lépe dostupná místa a blíže civilizaci.

6.1.14. Umíř

6.1.14.1. Lokalizace, základní popis a zánik

Tato osada středověkého původu, ležící uprostřed hlubokých lesů, německy Umirschan, se nachází dle mapy 12,5 km vých. od Úterý, 5,5 km JZ od Nečtin a od správní obce Trhomné je to také 5,5 km, ale JV směrem. Podle sčítání lidu z 15. února 1921 se v osadě nacházelo celkem pět stavení a 22 obyvatel výlučně německé národnosti (*Statistický lexikon obcí v Čechách. Státní statistický úřad 1924. II. nezměněné vydání, 264*). V poslední fázi osídlení tu existovaly čtyři usedlosti, které jsou do dnešních dob velmi málo patrné. Osada byla zcela zničena. Tato sídelní jednotka zanikla po odsunu německých obyvatel po roce 1945 a v místě osady a okolních lesích byl na krátkou dobu zřízen vojenský prostor. Dosídlení v této osadě asi nebylo možné, protože již v roce 1948 byly vydány žádosti a následně schválení o zbourání těchto čtyř usedlostí a stopy destrukce v terénu tomu jasně nasvědčují (*SOKA Plasy, ONV Plzeň – sever MPPR, Žádost a protokoly o přidělu materiálu získaného bouráním*).

Původ neobvyklého jména je odvozen od zakladatele Uněmíra, podle německé topografie však od českého „umírati“, což má připomínat opuštěné, vymřelé místo (*Bukačová – Fák 2010, 38; Profous – Svoboda 1957, 445*). O původním životě svědčí upravené studny překryté mříží, několik dochovaných sklepů, krásně opravená kaplička uprostřed vesnice a několik rozvalin domů.

Areál osady (foto 253) je v současné době správou Lesů ČR pravidelně vysekáván a upravován. Jsou zde postaveny jednak informační tabule o historii, geologii a botanice a kromě toho je tu postaven i altán pro turisty a bivačovací přístřešek, který je zakreslen i v současných mapách, ve kterém je možné i přenocovat a přenést se tak do dob, kdy v těchto místech pulzoval život (<http://www.zanikleobce.cz/index.php?obec=2255>).

6.1.14.2. Kartografické prameny

Umíř je poprvé zobrazena už v Müllerově mapě Čech z roku 1720. Je zde zapsána pod pojmem Umirschen (obr. 24). V I. vojenském mapování již pod názvem Umirsch a II. a III. vojenské mapování nám ji zobrazuje pod pojmenováním Umirschen (obr. 98), (<http://oldmaps.geolab.cz/>). Stabilní katastr z roku 1839 ukazuje celkem čtyři usedlosti a

téměř všechny stavby jsou zde dřevěné. Pouze jen dva domy můžeme vidět zděné (obr. 99).

Na leteckém snímkování z let 1938 jsou nádherně vidět všechny 4 usedlosti. Každá z nich byla tvořena několika domy a u některých se nacházely mezi domy i dvory (obr. 100). Na leteckých mapách z roku 1953 lze vidět, že v této době již byly všechny usedlosti zbourané. Ovšem na obou těchto zdrojích můžeme ještě zpozorovat krásně viditelné polnosti, především v západních okrajích obce, kde se již dnes nachází vzrostlý les a nelze v terénu rozpoznat, kde se dříve plužiny nacházely. Jde to vidět pouze na leteckých ortofoto mapách z roku 2011, protože v hranách původních polí dnes vedou různé cesty. Na stejných mapách z roku 1938 a 1953 můžeme také vidět, že přístupová cesta vedla přímo středem vsi kolem kaple. Dnes však vede jen kolem vesnice a pokračuje dále do lesa (obr. 101), (http://ms.cuzk.cz/lms/WMSA081938MANEWMSA08.1938.MANE42.07099_index.html; <http://kontaminace.cenia.cz/>).

6.1.14.3. Vlastní deskripce osady a interpretace

Osadu jsem navštívila 17.11.2016 a zaznamenána je na pláncích č. 13 – 13.1, 13.2 a 13.3. V rozvalinách byly spozorovány čtyři usedlosti. 1. Usedlost (obj. 1): Tato usedlost se skládá ze dvou dlouhých domů. Na záp. okraji vsi je patrný první z nich (obj. 1.1), avšak hodně reliktní - okapová orientace, štítý Z-V, lehce vyvýšený terén po obvodových zdech a dost kamenů okolo. Dále jsou zde malé zídky obrostlé mechem a travinou. Vzhledem k velkým reliktním by se mohlo jednat o mnohem starší stavbu. Ovšem letecké snímky z 38. roku nám tuto stavbu ukazují ještě v nezničené podobě. Druhý dům (obj. 1.2), nejlépe dochovaný v celé osadě (foto 254), se nacházel hned nad předešlým a přesně kopíroval jeho vzhled. Opět se jednalo o okapovou orientaci. Vedle na záp. okraji je studna (obj. 1.3), (foto 255). Všechny studny v Umíři byly docela hluboké, od shora až k hladině vody asi 10 m. Tento dům měl rozměry 25x8 m a byl trojdílný. Na vých. konci domu se nacházel chlév (část 1.2a), ve kterém byly vidět kroužky na dobytek (foto 256). Vedle chléva dále k vých. byl sklep (část 1.2b), (foto 257-258). Nevíme, zda se jednalo o samostatný sklep nebo jestli byl ještě propojen s tímto domem. Pokud ano byly by rozměry domu ještě větší. Ovšem na snímku z roku 1938 je tento sklep vidět, jako by opravdu patřil právě k tomuto domu, takže interpretace může být podložena tímto faktem. V blízkosti těchto míst bylo možno vidět i několik volně ležících artefaktů – převážně sklo a železo (foto 259-260).

2. usedlost (obj. 2) se nacházela uprostřed vsi za kapličkou. Podle špatně dochovaných reliktnů se mohlo jednat o jeden velký dům či dva malé. Podle leteckých fotografií z roku 1938 se jednalo o domy dva (obj. 2.1 a 2.2). První dům (obj. 2.1) měl podle snímků okapovou orientaci, štítový Z-V a ten druhý (obj. 2.2) naopak štítovou S-J. U domu 2.2 byl také sklep (část 2.2a) s vchodem na záp. straně (foto 261). Pod domem, kousek od kapličky, se nacházela další studna (obj. 2.3). Celý tento komplex byl v terénu velmi nečitelný.

3. usedlost (obj. 3) se nacházela více k vých. a zároveň vedle kaple. Nelze rozpoznat, jak mohla být velká. Je značně rozvalená, se spoustou kamenů okolo. Podle snímků z roku 1938 se jednalo o dva štítově orientované domy (obj. 3.1 a 3.2), mezi nimiž byl menší čtvercový dvorek. Za ním směrem k J je možno na tomto snímku vidět obrys snad ještě jedné stavby (obj. 3.3), která dvůr ze spodní strany uzavírala. U domu 3.1 je také zachovalý sklep (část 3.1a), (foto 262-263), mimochodem skoro všechny sklepy jsou zde oproti domům, krásně dochované. Vedle (dříve pravděpodobně ve dvoře této usedlosti) můžeme vidět další studnu (obj. 3.4), s nově a uměle vytvořeným rumpálem (foto 264). Zda tu byla i hospodářská stavba nelze poznat. Možná že jeden z domů sloužil jako chlév či hospodářské zázemí.

4. usedlost (obj. 4) leží na SV okraji vesnice. Podle snímků z roku 1938 se tu jistě nacházely stavby dvě. První zadní (obj. 4.1) má okapovou orientaci, štítový Z-V a druhá (obj. 4.2) se nacházela vedle a měla orientaci štítovou S-J. V prostoru mezi těmito stavbami vznikl obdélný dvůr. V terénu lze rozpoznat už pouze jeden dům okapové orientace v zadní části usedlosti s trojdílnou dispozicí (foto 265). V poslední části tohoto domu směrem k vých. se opět nachází chlév s cihlovými stěnami (část 4.1a), jehož existenci dokládají kroužky pro dobytek (foto 266-267). V blízkosti je i propadlý sklep (část 4.1b), (foto 268). První ze dvou okapových staveb byl podle dispozic hospodářským stavením v usedlosti a již nedochovaný druhý dům – štítový, byl určitě obytným domem.

Na vých. okraji osady je propadlý sklep a patrné relikty nejspíše mnohem staršího domu (obj. 5), (foto 269). Na již. okraji osady se nachází poslední studna (obj. 6). Na sev. okraji můžeme najít zachovalý a nezničený řopík (foto 270), pozůstatek po linii lehkého válečného opevnění. Oproti tomu na vých. straně na kraji lesa je možno vidět betonové pozůstatky roztroušené v prostotu možná 10x10 m, což může nasvědčovat, že zde řopík stál také, ale byl odstřelen. V celé osadě můžeme také najít staré ovocné stromy.

6.1.14.4. Dochované památky na lokalitě

Jak již bylo zmíněno, uprostřed vsi se nachází **kaple** (obj. 7). Je vyznačena ve stabilním katastru a v turistické mapě edice KČT-Povodí Střely. Kaple byla v roce 2006 opravena náklady obce Krsy, Lesů ČR – lesní správa Plasy a soukromými osobami (foto 271). Kaple je na čtvercovém půdoryse o rozměrech 280x280 cm, je zděná z lomového kamene, omítnuta a natřena okrovou barvou. Nároží člení liseny, obdélný vchod je opatřený kovanou mříží. Jehlancová střecha je krytá eternitovými šablonami. V jejím vrcholu je vztyčena hranolová zvonice. V interiéru jsou na podlaze položené cihly, v bočních stěnách obdélné niky a na čelní stěně barvotiskový obrázek Panny Marie (foto 272), (*Bukačová-Fák 2010, 150*).

Na SZ okraji vesnice u lesní cesty stojí **pomníček s křížem rodiny Stinglů** (foto 273). Kříž je vyznačen ve III. vojenském mapování, a jako pomník v turistické mapě edice KČT-Povodí Střely. Železný kříž na pískovcovém podstavci sestává ze dvou částí. Podstavec tvoří obdélná hrubě opracovaná deska. Na ni stojí po celém obvodu odstupňovaný a ořímsováný, kvádrový sloupek o výšce 87 cm, od spodní části se zužuje ke středu a na čelní straně v obdélném poli opatřen nápisem, který nám říká, že kříž byl postaven Wenzelovi a Anně Stinglových z Umíře roku 1907 (*Bukačová-Fák 2010, 150-151*).

Na hřbitově v Krsech, ležících nedaleko, se podařilo učinit perfektní objev. Dodnes jsou tam dochovány dva hroby s čitelnými pomníky právě rodiny Stinglů. První zesnulý je Josef Stingl, který zemřel 4. července 1873 ve věku 27 let (foto 274). Druhý nebožtík Wenzel Stingl, jeden ze zmiňovaných na pomníčku s křížem přímo u osady, zemřel 22. května 1900 ve věku 30 let (foto 275), tedy 27 let po smrti Josefa Stingla. Příbuzenských vztahů nám z této situace vyplývá hned několik a nelze jen tak říci ani určit, který je ten skutečný.

6.1.15. Žernovník

6.1.15.1. Vlastní deskripce osady a interpretace

Tuto největší osadu jsem navštívila jako úplně poslední ze všech lokalit, 26.3.2017 a její popis je zaznamenán v pláncích č. 14 – 14.1, 14.2 a 14.3. Paradoxem je, že i přesto, že se zde nacházelo asi 46 domů, dopadla nejhůře a nezachovalo se zde téměř nic, vše je defakto srovnané se zemí. Jediných 5 domů z celkových 11 stojících, se tu zachovalo v původní podobě. Ostatní už jsou většinou nově postavené rekreační objekty v místech původních staveb. V záp. části vsi bychom našli převážně původní zachovalé domy (foto

276), v sev. části je jeden dům původní a zbylé dva již nové chaty (foto 277). A na SV straně můžeme najít dvě nové chaty a také jeden dům zčásti původní a zčásti přistavený, kde dnes dokonce bydlí jediný stálý obyvatel, všichni ostatní jsou pouze chataři a chalupáři.

Jelikož se vesnice nachází ve vyšší nadmořské výšce, byl odtud nádherný výhled. Po příchodu od sev. se hned naproti osadě směrem na záp. objeví osada Vidžín (foto 278), vedle pak pohled do dále směrem k hradu Krasíkov u Konstantinových lázní (foto 279) a více směrem k jihu koukáme do míst, kde leží zaniklá osada Gerclín (foto 280), o které jsem již v práci také psala.

Několik málo informací o osadě nám poskytl i pán, který tu zrovna ten den byl na své chalupě (obj. 19), (foto 281) a také nám pomohl s identifikací staveb, jako byla škola a hospoda, které ve vsi byly a existují k nim i historické fotografie (najdete je v obrazových přílohách na konci práce). Pán do těchto míst jezdí již od roku 1968, kdy byl ještě malý kluk, a tak si pamatoval některé stavby, které v té době stály, ale dnes již bohužel nestojí.

S popisem bychom tedy začali od návsi (odkud nám pán osvětlil situaci), která leží přibližně uprostřed vesnice a nachází se zde bývalý rybník (foto 282). Směrem dolů k vých. se nachází ruiny usedlosti č. 1 (obj. 1), (foto 283-284). Pravděpodobně se jednalo o větší statek ve tvaru písmene U. A podle místní kroniky se mělo v těchto JV partiích vesnice, nacházet dříve i panské sídlo. Když se vrátíme zpět k návsi, tak nad rybníkem (obj. 20) směrem k sev. se nachází velice miniaturní zbytky stavby č. 2 (obj. 2), která patřila škole (foto 285-286). Zhruba na druhé straně návsi směrem k záp. se nachází bývalá studna s pumpou a za ní se nám nabízí pohled na záp. stranu, kde dříve stávalo ještě několik domů (dle plánu objekty č. 3), (foto 287), ale dnes již koukáme skrze stromový porost na stojící stavby v úplném záp. rohu vsi (foto 288). Pod studnou a současnou cestou, která zde dříve vůbec nebyla, směrem k JZ, stojí hydrant (foto 289). Ten dokládá i historické foto, na kterém za ním stojí stavba č. 4 (obj. 4), kterou na současné fotografii již vidět nemůžeme (foto 290-291). Další fotografie (foto 292-294) nám nabízí pohledy na stojící stavby na záp. straně vsi č. 5, 6 a 7 (obj. 5, obj. 6, obj. 7) z pohledu od vých.

V průzkumu pokračujeme od zmíněné záp. části vsi směrem k JZ okraji (foto 295, 295a), odkud postupujeme dále po cestě dolů směrem k vých. a dokumentujeme následující objekty v jižní části osady. Hned první stavba z této strany v obráceném tvaru písmene L je č. 8 (obj. 8). Před nedávnem byla stavba stržena a rozhrnuta bagrem, což je zde celkem patrné (foto 296). Další stavba pod ní s č. 9 (obj. 9) již také nestojí. Nabízí se nám pohled pouze na rozvaliny (foto 297) a nádrž hned vedle (foto 298). Obdobně je na

tom i stavba č. 10 (obj. 10), ze které můžeme sledovat předzahrádku domu (foto 299), samotné rozvaliny (foto 300), nádrž (foto 301) a na druhé straně cesty naproti domu se nachází propadlý nevelký sklep (foto 302). Podél celé cesty směřující dolu k vých. zaznamenáváme jeden sklep vedle druhého, vždy naproti každého z domů. U objektů č. 11 se nám odhaluje pohled na místa, kde dříve stávaly 3 domy za sebou v podélné orientaci (foto 303). Vedle prvního z nich si můžeme povšimnout také studny (foto 304). Hned vedle a podél další cesty, která se zde křížuje s touto a směřuje dále do vsi ve směru J-S můžeme zaregistrovat stavbu č. 12 (obj. 12), (foto 305) - dnes však opět jen nepatrné rozvaliny, podle mapy dříve pravděpodobně nejdelšího domu ve vsi. A poslední stavba v této řadě má pořadové č. 13 (obj. 13) a byla téměř souběžná s předchozí, jen o něco kratší (foto 306). Po celé straně vých. boční zdi můžeme sledovat rozvaliny domu. Sev. strana vsi ukrývá již zmiňované rekreační objekty, vyznačené na plánu jako objekty 14, 15 a 16 (foto 307-309). Přičemž obj. 15 je v této řadě jediná stavba, která se dochovala jako původní i s vedlejší stodolou. Obj. 17 na záp. okraji vesnice, ještě před stávajícími domy č. 5, 6, 7, 8 a 19, patří místu, kde dříve stávala hospoda (foto 310).

Jak již bylo popisováno v kapitole týkající se historie Žernovníku, nacházel se zde velice propracovaný systém vodovodu. Dole pod vsí na vých. straně se nacházela budova vodárny, což dokazuje historická i současná fotografie (foto 311-312). A dále, jak jsme se dozvěděli od místního chalupáře, odtud byla voda tažena potrubím až nahoru nad ves, konkrétně na její sev. vrchol, kde se dodnes tyčí stavba vodovodu (foto 313). Nacházela se zde v zemi velká cisterna asi 8x3,5 m, vysoká přes 2 m (foto 314) a odtud byla zase voda vedena samospádem dolů do vsi. I přesto, že měla vesnice na tu dobu takto propracovaný vodovodní systém, nebyl dostačující a dosídlené obyvatelstvo pak mělo opět problémy s vodou a suchem, což podle zmíněného pána možná zapříčinilo to, proč nebyla vesnice dlouhodobě dosídlena. Z vyprávění pána se v Žernovníku v 60. letech odehrálo vojenské cvičení, při kterém byly z vých. strany od Lomeného potoka odstřelovány domy v této části osady. Tomu by odpovídaly i stopy destrukce, které jsou tu viditelné. Tento proces tak zřejmě mohl napomoci ke zkáze a urychlenému zániku vsi, protože jen tak samo od sebe by se zde nepohřbilo okolo 40 staveb tak, aby z nich nezbylo vůbec nic. Takto rozbořené domy pak již byly jednoduchým cílem pro zloděje, kteří ukradli, co se dalo, a rozebrali domy na stavební materiál pro vlastní účely.

Mezi drobné památky, které lze ve vsi či v její blízkosti najít, patří kříž (foto 315) ležící ve vých. okraji vesnice, nedaleko od obj. č. 1, u cesty vedoucí do Nové Visky. Dochován je již pouze pískovcový podstavec od kříže. Další kříž resp. podstavec, který už

se dnes v obci nenachází, stál přímo na návsi vedle hydrantu, jak dokládá historická fotografie v přílohách. Další podstavec od kříže by se měl nacházet na staré cestě vedoucí k Zuckerovým mlýnům, 200 m záp. směrem. Posledním pomníkem je památník Josefa a Barbory Totzauerových na sev. okraji vsi, nedaleko od vodovodu (foto 316), odkud se nabízel i pohled na celou sev. stranu vsi (foto 317). Poslední dochovanou památkou v obci jsou kamenné ohradníky s provrty. Nacházely se různě kolem vsi a moje vlastní foto pochází z vých. části vsi, podél cesty vedoucí do Nové Víscky, naproti prvně zmiňovanému pomníku (foto 318-319), (*Bukačová – Fák 2010*).

6.1.15.2. Horův horní mlýn

Lokalizace, stručný popis a zánik

Mlýn, německy Ober Höramühl, spadající pod obec Žernovník, vzdálené asi 1 km záp. od mlýna, leží na Lomeném potoce. V práci o něm bylo již jednou zmíněno, a to u samoty Lehnhäuseln, která se nacházela nedaleko. Horní i dolní Horův mlýn, stejně jako Lehnhäuseln, zanikly ze stejné příčiny, a to nejspíš po odsunu Němců po roce 1945, kteří tato místa obývali (<http://www.zanikleobce.cz/index.php?obec=21623>).

Mlýn jsem navštívila společně s osadou Lehnhäuseln, a to 20.11.2016. Ze mlýna se toho moc nedochovalo. Pouze náznak obvodové kamenné zdi jedné ze staveb (foto 320-321). Hned nad mlýnem zřejmě na původních základech, stojí nová a poměrně velká rekreační chata (foto 322).

Kartografické prameny

Mlýn je poprvé zakreslen již v I. vojenském mapování pod označením Herrn m. se zakreslením tří nebo více budov. Ve II. a III. vojenském mapování je již zapsán pod stejným názvem, a to O. Höra m. V obou případech je zde zakreslena už pouze jedna stavba (obr. 102), (<http://oldmaps.geolab.cz/>). Letecké snímky z roku 1938 ukazují, že je na lokalitě stále ještě vidět několik domů (obr. 103), letecké mapy z let 1953 ukazují už naopak jen zbytky pár staveb. Toto se promítlo i do současného stavu, kdy je patrné jen torzo jedné zdi (http://lms.cuzk.cz/lmsWMSA081938MANEWMSA08.1938.MANE70.07066_index.html.; <http://kontaminace.cenia.cz/>).

6.1.15.3. Horův dolní mlýn

Lokalizace a zánik

Druhý mlýn, německy Unter Höramühle, též spadající pod obec Žernovník, vzdálenou asi 1,5 km SZ, leží 0,7 km od Horova horního mlýna též na Lomeném potoce. Zánik je také spojen s odsunem a vysídlením Němců po roce 1945, kteří tyto končiny obývali a stavby zde chátraly až do dnešních dní (<http://www.zanikleobce.cz/index.php?obec=13359>).

Kartografické prameny

Stejně jako předešlý mlýn je i tento poprvé zakreslen v I. vojenském mapování pod označením Neu m. Od začátku jsou ve všech mapách zakresleny dvě stavby a to tak zůstalo i do dnešního současného stavu. Ve II. vojenském mapování je zakreslen pod termínem U. Höra m. a ve III. vojenském mapování je uváděn jako Unt. Höra m. Ve II. mapování došlo k prohození názvů Dolního Horova mlýna s lokalitou Lehnhäuseln, která leží mezi těmito mlýny. Lomený potok, na kterém mlýny leží, se v mapách z 19. stol. objevuje pod názvem Höra Bach, tedy Horův potok (obr. 102). A jak jste se mohli dočíst v kapitole o přírodní charakteristice Úterska a Bezvěrovska, tak podle těchto dvou mlýnů, byl následně pojmenován právě i tento potok (<http://oldmaps.geolab.cz/>). Mapa stabilního katastru z roku 1839 nám umožňuje pohled na celodřevěnou zástavbu areálu mlýna. Dvě z těchto staveb je i dnes možno najít v terénu, takže byly někdy přestaveny do zděné podoby. Dole pod nimi jsou ještě další dvě dřevěné stavby, které se již v dalších mapách vůbec neobjevují a v terénu už vůbec ne (obr. 104).

Černobílé letecké snímky z roku 1938 ukazují v místě polohy mlýna jen jednu stavbu, tu níže po proudu potoka. Druhá stavba zde není patrná, je asi nejspíš schovaná mezi stromy velkého lesního porostu (obr. 103). Letecká mapa z roku 1952 nám zobrazuje téměř totožnou situaci, pouze s tím rozdílem, že spodní stavba má oproti archivnímu snímku viditelnou přístavbu a celý dům tak tvoří tvar písmene L. V terénu však tuto situaci nešlo vzhledem k destrukcím a vegetaci přesně prokázat. (http://ms.cuzk.cz/lmsWMSA081938MANEWMSA08.1938.MANE70.07066_index.html); <http://kontaminace.cenia.cz/>).

Vlastní deskripce mlýna a interpretace

Všechny tyto tři objekty ležící u sebe, jsem navštívila ve stejný den, a to 20.11.2016 a je zaznamenám společně se samotou Lehnhäuseln na pláncích č. 6 – 6.1 a 6.2. Tento

mlýn je oproti hornímu mlýnu lépe zachován. Skládá se ze dvou stavebních celků (obj. 1 a 2). Ten první lze vidět na foto 323 a 324 a skládá se ze dvou objektů. První objekt (obj. 1.1) byl tvořen trojdílnou dispozicí (foto 325). Uprostřed byl sklep s viditelným vstupem. Rozměry stavby činily 15x7 m. V sev. rohu byl prostor, kde se mohlo nacházet mlýnské kolo, i vzhledem k tomu, že hned vedle byl potok. V těchto místech jsme našli velký kus masivního železa, o váze cca 10 kg, který se svým vzhledem podobá rýči. Vzhledem k jeho hmotnosti si netroufám říci, k čemu mohl ve mlýně sloužit (foto 326). Vedle mlýna se nacházel částečně rozpadlý přejezd přes potok a za ním byla zřetelná stará cesta, vedoucí od mlýna nahoru do Žernovníku (foto 327). Vedle stojí ještě jedna stavba (obj. 1.2), asi 6x7 m, která byla dle dochovaného zdiva nejspíše dvoupatrová (foto 328). Výška zdiva asi přes 2 m a stavba nebyla nikterak propojena s vedlejším trojdílným domem, nejsou po tom v terénu žádné náznaky. U této stavby jsou již na jižní stěně patrné i cihly (foto 329). Jako nálezy zde můžeme jmenovat dva plechové kbelíky (foto 330).

Na druhé straně potoka směrem k záp. stojí další stavba (obj. 2) obrovských rozměrů 30x8 m (foto 331). Na rozdíl od prvních staveb byla tahle hodně zarostlá vegetací a bylo složitější ji prozkoumat. Nicméně byly patrné 4 místnosti a zhruba uprostřed byla jedna úzká místnost (foto 332-333). Našli jsme zde také jednu celou tašku ze střechy (foto 334) a stěp porcelánového talíře (foto 335).

Na závěr vyvozují interpretaci těchto staveb: První stavby blíže k potoku byly nejspíše hlavní mlynářské budovy a tato druhá, mnohem větší stavba, mohla být hospodářská. Její obdélné čtyřdílné dělení mohlo svědčit o chlévech. Další argument by mohl být, že oproti první stavbě, se tato nacházela dál od potoka a těžko by se tam přiváděla voda. A posledním důvodem byly louky, které se nachází hned nad strání za touto stavbou, kde se mohl pást dobytek. Celý areál je dnes schován v porostu vzrostlého jehličnatého lesa.

6.1.15.4. Malý Zuckerův mlýn

Lokalizace, základní popis a zánik

Malý Zuckerův mlýn, německy Kleine Zuckermühle je označován jako samota, ale sloužil jako mlýn. Dle mapy leží na Úterském potoce 6 km sev. od Úterý, cca 8,5 km JZ od Bezvěrova a od správní obce Žernovník je to 2,5 km záp. po lesních a polních cestách. Nedaleko odtud, asi 0,6 km JZ se nachází i zaniklá osada Holčikovovy chalupy a Holčikův mlýn a o necelé 2 km dál na záp. jsou potom i Novomlýnské chalupy. Podle údajů z roku 1930 se zde nacházel jeden dům a celkem 4 obyvatelé. Zánik tohoto mlýna je

nespecifikován, ale bude možná také souviset s odsunem Němců (<http://www.zanikleobce.cz/index.php?obec=26187;>).

Kartografické prameny Malého i Velkého Zuckerova mlýna

Malý Zuckerův mlýn je poprvé zakreslen již v I. vojenském mapování. V této mapě je zakreslen i Velký Zuckerův mlýn, který leží nedaleko. Pro oba tyto mlýny je použito označení Zucker m., což tedy znamená, že existuje jedno označení pro oba mlýny. Zakreslení staveb v mapě však odpovídá oběma mlýnům. Naprosto stejná situace je i ve II. vojenském mapování. Až III. vojenské mapování označuje mlýny každý zvlášť. Malý Zuckerův mlýn jako Ob. Zuckermühle a Velký Zuckerův mlýn jako Unt. Zuckermühle (obr. 105), (<http://oldmaps.geolab.cz/>).

Mapa stabilního katastru z roku 1839 nám nabízí v rámci Malého Zuckerova mlýna pohled pouze na jednu dřevěnou stavbu. Velký Zuckerův mlýn se v této mapě skládá ze dvou zděných staveb a dvou dřevěných (obr. 106). Na leteckých snímcích z roku 1938 jsou vidět v místech Malého Zuckerova mlýna již tři stavby, složené téměř do tvaru písmene U, z nichž se toho do dnešních dob moc nezachovalo. Obdobnou situaci nám nabízí i letecké mapy z roku 1952. Areál Velkého Zuckerova mlýna je na leteckém snímku z roku 1938 tvořen čtyřmi stavbami, mezi kterými vznikl velký dvůr. Totéž vidíme i na letecké mapě z roku 1952 (obr. 107- 108), (http://lms.cuzk.cz/lmsWMSA081938MANEWMSA08.1938.MANE80.07065_index.html; <http://kontaminace.cenia.cz/>).

Vlastní deskripce mlýna a interpretace

Tuto lokalitu jsem navštívila společně se dvěma již zmiňovanými zaniklými osadami 26.11.2016. Zakreslena je v pláncích č. 15 – 15.1, 15.2 a 15.3. Areál mlýna je tvořen třemi domy (obj. 1). Na místě je vidět několik zbytků zdí bývalých domů – např. foto 336 dokládá objekt 1.3. Na již. straně jsou dva malé sklípky (foto 337), které byly součástí podélné stavby (obj. 1.1) mezi dvěma štítovými (obj. 1.2 a 1.3). Nachází se tu velké kamenné destrukce kolem zdí. Některé části jsou prokládané cihlami. Celkově je to tady dosti zarostlé. Hned vedle na základech bývalé stavby (obj. 1.2), (foto 338) stojí rekreační chata (foto 339). Po proudu Úterského potoka 300 m záp. směrem stojí ještě Velký Zuckerův mlýn. Dle pozůstatků by se klidně dalo říci, že Malý mlýn mohl být starší než Velký. Pravda je však taková, že oba tyto mlýny fungovaly současně, protože jsou vyznačeny ve všech mapových podkladech společně. A dokonce podle leteckých map

z roku 1952 měly oba mlýny střechy a nevypadaly opuštěně. Každopádně oba mlýny dnes chátrají. Z Malého mlýna se oproti Velkému, nedochovalo téměř nic.

6.1.15.5. Velký Zuckerův mlýn

Lokalizace a zánik

Tento mlýn, německy Große Zuckermühle, se nachází již zmíněných 300 m od Malého Zuckerova mlýna na Úterském potoce. Od správní obce Žernovnik je vzdálen 2,2 km záp. Zánik mlýna je spjat s postupným vysídlením Němců po roce 1945 (<http://www.zanikleobce.cz/index.php?obec=6895>). Dokonce jsme se dozvěděli od pána, kterého jsme potkali v sousedním Žernovníku, že zde nebyl jen mlýn, ale i pila.

Vlastní deskripce mlýna a interpretace

Lokalitu jsem navštívila také 26.11.2016 a stejně jako Malý Zuckerův mlýn, je zakreslena v pláncích č. 15 – 15.1, 15.2 a 15.3 a můžeme zde vidět zakreslené celkem 3 objekty, tvořící tento areál (obj. 2).

Za mlýnem na již. straně vede náhon široký asi 8 m a dlouhý více než 100 m. Po 100 m od mlýna na vých., směrem k malému Zuckerovu mlýnu, se rozšiřuje na 10 m a vytváří nádrž či rybník. Podobný tomu, který se nacházel např. u mlýna v Novomlýnských chalupách či u Holčíkova mlýna. Odtud náhon pokračuje dál k Úterskému potoku, ze kterého přiváděl vodu do mlýna.

Náhonem voda přitékala do mlýna ze záp. strany, kde se nachází kamenný, obdélný objekt asi 3x6 m, kde bývalo upevněno mlýnské kolo na svrchní vodu (součást obj. 2.2). Celý objekt je kupodivu dodnes velice zachovalý. Nachází se v něm stále i pozůstatek starého vodního mlýnského kola (foto 344-346).

Velký Zuckerův mlýn, byl jediným mlýnem v probádané oblasti, který byl již elektrifikován. Tuto hypotézu dokládá následující zjištění:

Hned vedle objektu mlýnského kola se nachází cihlový komín vysoký cca 5 m, do kterého byla také z náhonu přiváděna voda (foto 340). V této komínové šachtě byla pravděpodobně umístěna turbína, která za pomoci vody vyráběla elektřinu. Uvnitř šachty je dnes možné vidět železnou trubku a schody (foto 341). Trubka mohla mít průměr 40 cm a vedla kolmo dolů pod zem, asi přes 2 m hluboko, než je možno vidět vodní hladinu (foto 342). Vedle se nalézají trosky dalších zděných objektů, které mohly tvořit součást trafo stanice (foto 343), (obj. 2.1). Proto se domnívám, že tento systém by mohl sloužit k výrobě elektrické energie, protože již od 20. let 20. stol. jsou známé různé betonové mlýnské

šachty s turbínami, kde byl vodní pohon přes stavidlo mlýna, využíván právě k výrobě elektřiny.

Mlýn má výborně zachovanou část severní zdi, přičemž se jedná o trojpatrovou část mlýna. Dole se nacházela tři okna, v patře také tři okna, přičemž dochovány byly jen dva okenní otvory a v nejvyšším patře budovy byla dvě okna, dochovaný však byl jen jeden otvor. Stopy po nedochovaných oknech jsou patrné (foto 347-349). V oknech domu jsou také ještě krásně vidět parapety a místy i dokonce dřevěné rámy (foto 350). Při levé straně sev. štítové části je patrné, že zdivo dále k vých., není stavebně provázáno, což dokládá, že stavby nevznikly současně (foto 351). Původně zde stála jen třípatrová obytná část s mlýnským kolem, štítové orientace S-J (obj. 2.2). Druhá část zde byla přistavěna později a měla nejspíše skladovací funkci. V tomto případě se již jedná o objekt 2.3. Délka mlýna od Z k V byla 41 m a délka jen obytné vysoké části od S k J byla 24 m. U delší přistavené části (stodoly) nejsme schopni přesně určit šíři. Nacházelo se zde velké volné prostranství, které patřilo prostoru dvora.

Přímo na vidžínském hřbitově je možnost najít k Zuckerovu mlýnu přímou analogii, bohužel nevíme, jestli se vztahuje k Malému nebo Velkému mlýnu. Nachází se zde hrob s méně čitelným náhrobkem, oproti náhrobkům z jiných lokalit. Povedlo se nám rozluštit (nejspíše) jméno Zuker, ze Zucker Mühle, pak datum úmrtí - asi srpen 1903 a pravděpodobně v 11 roce života, takže se nejspíš jedná o dětský hrob (foto 352-353). Je zde dokonce dochovaná i podobizna v horní části náhrobku (foto 354).

7. ZÁNİK VESNIC A JEJICH INTERPRETACE

Téma práce se soustřeďuje na problematiku vesnic zaniklých po roce 1945. Poválečný vývoj, projevující se na pustnutí těchto lokalit, je často přehlížen, a proto se řadí do skupiny opomíjené archeologie. Výjimečnost těchto míst zůstává mnohdy skryta. Z tohoto důvodu jsem se snažila poukázat svým podrobným průzkumem celého okresu Plzeň-sever na potenciál výzkumu těchto míst, která dosud nebyla podrobena žádnému archeologickému výzkumu.

V mém seznamu 18 lokalit se nachází i takové, jejichž zánik není spojen s poválečným odsunem. Jedna z nich (samota Malenice) leží úplně mimo hranici Sudet, a to v plaském mikroregionu nedaleko obce Dražeň. Zanikla z důvodu ukončení činnosti nedalekého dolu na železný kyz v 50. letech 20. stol. a postupně zchátrala. Další dvě vesnice (Dolany a Těchoděly), sice ležely na území bývalých Sudet, ale ani jejich zánik není spojen s vysídlením Němců. Dolany středověkého a Těchoděly novověkého původu

byly ve 40. – 50. letech dosídleny českým obyvatelstvem, ale záhy byly všechny domy zbořeny, kvůli výstavbě Hracholuské přehrady v 60. letech 20. stol. Zbývající lokality zanikly již ze stejného důvodu, a to po odsunu německého obyvatelstva. Ovšem i přes veškeré snahy některé z těchto vsí a osad dosídlit, zůstaly prázdné a postupně chátraly, čemuž do značné míry napomohlo i odebírání kamenů a cihel jako stavebního materiálu. Několik se jich sice dosídlit podařilo, jenže i ty po několika letech a odchodu posledních obyvatel, zchátraly. Níže si vysvětlíme a zinterpretujeme několik možných důvodů, proč se zaniklá místa v těchto oblastech trvale nedosídlila.

Dvě vesnice, ze zmiňovaných 15 lokalit, které sice zanikly po odsunu Němců, nebyly již dosídlovány z toho důvodu, že v jejich blízkosti byl zřízen vojenský prostor, jednalo se o Umír a Dlouhou Louku. Tyto stavby byly asi záměrně rozstříleny, čemuž by nasvědčovala i situace v terénu. O Umíři existují i listiny od SOkA v Plasích, které uvádí, že bylo dokonce žádáno o zničení všech usedlostí v této osadě.

Všechny ostatní osady a samoty leží převážně v západních partiích okresu, s výjimkou Balkové na Žihelsku, která nebyla předmětem výzkumu z důvodu zničení bývalé zástavby a následně nové výstavby školy v přírodě a poté centra pro uprchlíky. Největší koncentrace zaniklých sídel je v oblastech Úterska, Bezvěrovska, Nečtinska a Úněšovska, které můžeme charakterizovat rozlehlými lesy a pastvinami, obrovskými polnostmi a především nejvyšší nadmořskou výškou v celém okrese Plzeň-sever, která dosahuje 700 m.n.m. Krajinu doplňuje řada potůčků a potoků, na kterých stával nespočet mlýnů, hamrů a pil. Našli bychom zde 4 zaniklé vesnice a osady (Žernovník, Račín, Ovčí hora a Gerclín) a 8 samot (Chalupa pod Hradištěm, Holčikovovy chalupy a Holčikův mlýn, Jansova chalupa a Jansův mlýn, Lehnhäuseln, Na louce u lesa, Na hranicích, Novomlýnské chalupy a Nový mlýn a Sonnenberg). V této krajině se nacházely i výše zmiňované osady Umír a Dlouhá Louka, v jejichž prostoru byl zřízen vojenský prostor.

Fakt, že v takto nehostinných podmínkách zanikly výše zmíněné samoty a mlýny, není možná až takovým překvapením. Nové české obyvatelstvo si vybíralo snáze dostupná místa, ne tak vzdálená od hlavních silničních komunikací, které byly i v zimním období dostatečně sjízdné. Tuto skutečnost dokazuje např. samota Sonnenberg, čítající jen dva domky. Jedním z důvodů zániku, především v případě mlýnů, mohl být ten, že sem nepřišel žádný mlynář, který by tuto činnost a tím i stavební objekty, převzal. S postupným zaváděním elektřiny ztrácely takovéto objekty postupně na významu, stejně tak, jako odlehlé samoty uprostřed lesů a polí. Takovýchto mlýnů zde zanikl nespočet. Můžeme jmenovat ty mlýny, které se dotýkaly vlastního průzkumu a spadaly pod příslušné lokality:

Holčičův mlýn, Jansův mlýn, Nový mlýn, Röhrův mlýn, Horovy a Zuckerovy mlýny u Žernovníku. Některé z bývalých mlýnů slouží dnes jako rekreační objekty. Jedná se o Horní Röhrův mlýn u Račina, Horní Horův mlýn a Malý Zuckerův mlýn u Žernovníku.

Od samot se dostáváme k osadám a jejich zániku. Zde můžeme uvést důvodů více. Např. v žádné ze zaniklých osad se nenacházel kostel, jen kapličky, což nám říká, že nejprve byly dosídleny vsi farní, protože takové nikdy nezanikaly a až po nich ty ostatní. Ale proč jedny osady bez kostela zanikly a druhé ne? To může být dáno dochováním staveb ve vsích. Některé stavby byly ve výborném stavu a snáze se dosídlily a zvelebily, než ty, které již v době odsunu chátraly. Spousta mužů německé národnosti byla totiž povolávána do války a nebyl tedy nikdo, kdo by se o domy staral po stavební stránce, protože doma zůstaly jen ženy a děti. Proto se např. Račín nedosídlil na stálo. Podle údajů ze SOkA v Plasích byl důvodem podvyživený dobytek a usedlosti nevhodné pro hospodaření, což uváděla jedna z obyvatelek, která se stěhovala do příznivějších podmínek.

Dalším důvodem mohl být také vizuální vzhled osady. Rodina přišla do dané vsi (uvedme si opět jako příklad Račín). Pár let zde žila, ale protože zde dosídlujících rodin bylo málo a řada domů a usedlostí byla již zchátralá či rozebraná na stavební materiál, jak nám dokazují i letecké mapy z 50. let, přestěhovala se jinde, kde na ně vizuální vzhled působil lépe.

Jedním z dalších důvodů může být i nedostupnost školy, do které musely děti docházet většinou pěšky, a byla daleko. Proto se lidé mohli přestěhovat do vesnice, kde se škola přímo nacházela. Pro příklad Račina existovala škola v nedalekém Trhovním, kde fungovala česká škola od roku 1949 od 1. do 5. třídy. V průběhu 60. let pátá třída ubyla a chodilo se tu jen od 1. do 4. třídy tak, jak to převládalo ve většině menších vesnic, než škola zanikla úplně (*Kliková 2009, 3*). Takže důvodem mohlo být přesídlení do vesnice větší, kde se nacházela škola, ale i např. i obchod a kostel.

Posledním a možná i nejzásadnějším důvodem zániku osady Račín (a vůbec pro nespočet malých samot a vesniček), může být neelektrifikace. Jestli se nacházela elektřina v té době i v okolních vesnicích – Češtětín či Chudeč, které dodnes existují a jsou přibližně stejně velké jako Račín, nevíme. Pokud ano, byl to bezesporu hlavní důvod, který způsobil zánik Račina. Protože sjízdnost silnic a cest v porovnání právě s okolními vsími, není nikterak katastrofální, nelze tento fakt považovat za jeden z důvodů zániku. Co se týče elektřiny, mohl i osadu Gerclín potkat stejný problém, protože přístupová cesta není v tak špatném stavu, ale opět nevíme, jak to bylo s elektřinou v okolních vesnicích, např. ve

Světcí, který leží vedle. Mohl tedy strhnout dosídlovací vlnu a způsobit tak nezáměr o samoty v Gerclíně bez elektřiny.

Další zásadní problém v těchto vysoce položených oblastech byl nedostatek vody. Ten postihl zcela jistě i osadu Ovčí hora, o čemž svědčí nalezené studny. Všechny studny, které jsme při průzkumu objevili, byly hluboké asi přes 20 m a úplně vyschlé, což mohl být hned vedle vysoké nadmořské výšky a zřejmé neelektrifikace hlavní důvod zániku této osady. Osada ležela na úpatí kopce Ovčí hora (odtud tedy i její název). Co se týče sjízdnosti, ještě dnes se do míst osady nechá dobře dojet po polní cestě, takže to důvod k zániku určitě nebyl. U dalších vesnic je zánik z důvodu nedostatku vody málo pravděpodobný. V Račíně se voda ve studních nachází ještě dnes a dokonce i v jednom z rybníků se voda stále drží. V případě Gerclína byla voda v nádržích také stále přítomna a tato osada měla dokonce i vlastní vodárnu.

Poslední a zároveň největší vesnicí je v našem případě Žernovník. Bylo mi stále velkou záhadou, jak mohla tak velká obec, kde byl obecní úřad, hospoda i škola, zaniknout. Porovnání historické fotodokumentace vsi a současného pohledu, vzbuzuje rozporuplné pocity. Proberme si tedy zánikovou situaci. Sjízdnost cest není nejhorší, i když osada se již nachází dál od hlavní komunikace. Podmínky pro pěstování plodin zde nejsou ideální, vzhledem k tomu, že osada je vystavěna v nadmořské výšce přesahující 700 m.n.m. Klimatické a přírodní podmínky jsou spíše vhodné pro chov zvířat. Hlavním důvodem zániku se jeví odlehlost obce, její neelektrifikace a nedostatek vody, a to i přesto, že Žernovník měl velice propracovaný vodovodní systém. Fakt, že se vsi elektřina nenacházela, podporuje jednak pohled na dobové fotografie a také to, že i zmiňovaný vodovodní systém byl poháněn benzínovým motorem. Pokud by v předválečné době byla ve vsi zavedena elektřina, nebyl by žádný důvod, aby systém pro rozvod vody poháněl benzínový stroj. Dle výpovědi jednoho z místních chalupářů, který do těchto míst jezdí už od svého dětství, se dokonce i voda pro dobytek musela do Žernovníku dovážet. Další příčina, která mohla napomoci k destrukci vesnice, bylo její využití v rámci vojenských cvičení. Podle vyprávění pamětníka byl zdemolován především JV okraj vsi. Pár zachovalých domů je pouze v Z a S části. Jinak celý zbytek vesnice úplně zmizel ze zemského povrchu. Rozbité domy rozebrány na stavební materiál, až z celé vsi zbylo to, co vidíme dnes.

8. ZÁVĚR A DISKUZE

Práce si kladla za cíl postihnout historický vývoj vesnic na základě historických map a písemných podkladů a zdokumentovat jejich současný stav pomocí nedestruktivního výzkumu. Podrobně historicky je zpracovaná pouze obec Žernovník a okrajově potom Račín, Dolany, Těchoděly, Balková a Malenice. Ostatní historická rešerše je zpracována více obecně po jednotlivých mikroregionech, kam dané osady spadaly. Pozorována byla také dynamika vývoje osídlení a sídelní struktura, k čemuž posloužily statistické, retrospektivní a historické lexikony. Přičemž v nich bylo možné najít počty domů a obyvatel pouze větších osad, jako jsou Žernovník, Račín, Balková, Dolany či Těchoděly. Ostatní osady a samoty jsou uváděny pouze pod čarou a počty jsou zahrnuty v celkovém součtu u vesnice, pod kterou spadaly.

Po vytvoření analýzy z dostupných historických map jsem vypracovala ke každé lokalitě stručný výčet informací a získala tak primární pohled na vývoj a podobu těchto vesnic, které se společně s návštěvou a popisem staly hlavním vodítkem pro vytvoření detailních plánků všech objektů v dané vesnici či osadě. Došlo tedy v podstatě ke komparaci všech těchto výše zmíněných aspektů a podkladů se skutečností. Tyto plánky byly do prostředí GIS zaneseny pomocí programu ArcMap 10 po propojení lidarových snímků s WMS leteckého snímkování plzeňského kraje ze 40. – 60. let 20. stol. a všechny objekty tam byly zakresleny a zvýrazněny. Byly vytvořeny celkem tři verze těchto plánků. První byl lidarový snímek extravilánu vsi. Poté následoval půdorysný plán vesnic na podkladu Ortofoto ČR se zakreslením objektů a třetím bylo propojení s katastrální mapou. Většina objektů se shodovala s hranicemi jednotlivých usedlostí, ale některé objekty se s hranicemi parcel lišily. To tedy vypovídá o změně zástavby v průběhu existence vsi a možné posunutí katastrální hranice při novém vyměřování pozemků.

Po detailním průzkumu všech již několikrát zmiňovaných lokalit jsem schopna, mimo jiné, potvrdit i typický vzhled německých osad a vsí, uváděných v literatuře. Na rozdíl od českých okrouhlic bývaly německé vesnice buď ulicového typu s plynulou zástavbou, v níž na sebe navazují štítové domy a brány sousedních hospodářství (viz. Račín a Žernovník), nebo měly ráz rozptýlených horských osad – tyto příklady tvoří zbytek lokalit v SZ oblasti okresu. Dále si můžeme také rozdělit míru destrukce v jednotlivých osadách do tří stupňů (skupin). První skupinu můžeme označit za převažující, protože ve většině případů byla výše zdiva dochována min. do výšky 1 m, u některých zdí i s přesahem a blížící se ke 2 metrové hranici – příklady jsou třeba Gerclín, Jansova chalupa a Jansův mlýn, Lehnhäuseln, Malenice, Na hranicích, Ovčí hora, Račín a Dolní Röhrův mlýn a

žernovnické mlýny Dolní Horův mlýn a Horní Horův mlýn spolu s Malým Zuckerovým mlýnem, kde ovšem bylo možné vidět jen základy a nepříliš vysoké zdivo (pouze jedna lépe dochovaná zeď). V blízkosti těchto dvou mlýnů můžeme dnes vidět stát i nové rekreační objekty. Existuje také několik případů, kdy bylo možno nalézt už jen základové zbytky či výšku zdiva max. do 50 cm a tvoří nám tak druhou skupinu. K těmto případům můžeme řadit Dlouhou Louku, Holčikovky a Novomlýnské chalupy a jejich stejnojmenné mlýny, Na louce u lesa, (kde jedna ze stěn sice dosahovala výšky možná i 2 m, ale ze zbytku staveb zbylo již jen torzo), Umíř, Sonnenberg a Žernovník (u kterého tvoří výjimku pouze několik domů a chat využívaných k rekreačním účelům). Poslední skupinu staveb tvoří výška zdiva přesahující 2 m, kam bychom mohli zařadit zbývající Velký Zuckerův mlýn, kde jedna jeho část dokonce naznačuje třípatrovou stavbu.

A na závěr tu máme dvě speciální skupiny. První, kdy je celý objekt využíván k rekreačním účelům a patří sem druhý z račínských mlýnů – Horní Röhrův mlýn (je tedy zachován v téměř nezměněné podobě). A druhou skupinu, která se odlišuje od všech předchozích pozůstatků. Zahrnuje lokalitu Chalupa pod Hradištěm, kde jeden dům stále stojí, ačkoli další objekt (statek) je úplně zbořen a zbyla po něm jen hromada sutí.

Vzhledem k tomu, jak rozsáhlá je koncepce této práce, nemohla jsem se věnovat detailně všem různým aspektům. Mohl být např. vytvořen ještě jeden typ plánu, na kterém by byly zaznamenány stupně destrukcí jednotlivých staveb na všech lokalitách. Určitě by to dodalo této práci patřičný ráz, ale bohužel v takovém rozsahu práce a krátkém časovém intervalu, k tomu již nezbyl prostor. I tak si ale myslím, že mnou pořízená dokumentace by mohla v budoucnosti posloužit jako zdroj dat při sledování stále probíhající archeologizace.

Dále by bylo velice zajímavé, spojit bádání se sociálně-kulturní antropologií a navštívit místní kroniky, popř. se znovu obrátit na archiv a pokusit se dopátrat identitu tamních německých obyvatel, kteří se vyskytují v listinách odsunutých obyvatel a popř. jejich předků, kteří jsou pohřbeni na okolních hřbitovech. Příkladem může být např. rodina Stinglova, jejíž jedna část je doložena v Račíně, kde údajně žil Alois Stingl a k jehož pozemku náleží i jeden z křížů nalezených v osadě. Další větev rodiny Stinglů je doložena v Umíři, kde se nachází i pomník se soupisem jejich jmen. Jeden ze jmenovaných mužů má hrob s dobře čitelným náhrobkem na hřbitově v Krsech. Takže i z tohoto důvodu by bylo velice zajímavé dopátrat a vrátit identitu těmto neznámým a dávno ztraceným občanům bývalých Sudet.

Z hlediska archeologického terénního výzkumu bych určitě navrhovala a doporučila průzkum bývalých středověkých panských sídel (tvrzí) v Račíně a Žernovníku. Ovšem nejdříve bude nutné vůbec zjistit a lokalizovat jejich polohu v rámci vesnice, k čemuž by mohly pomoci písemné prameny – jako třeba kroniky nebo toponomastika a z archeologických metod by tuto situaci mohla objasnit geofyzika či letecké laserové skenování. V dalších případech by mohl archeologický výzkum odkryvem vyrýsovat skutečný vzhled domů s jejich členěním a odkrýt i některé propadlé sklepy se zasypanými schodišťovými šíjemi (jediné schody se dochovaly v Račíně) a komparovat tak mezi sebou jednotlivá sídla, v čem se shodovala a v čem se lišila. Artefaktový fond by poté mohl poskytnout informace, jak lidé v těchto oblastech žili a co potřebovali. U osad středověkého původu by tímto mohlo dojít i k podstatně starším nálezům. V rámci mého povrchového průzkumu jsem našla povětšinou pouze předměty každodenní potřeby 20. stol.

Závěrečné porovnání po případném provedení destruktivního archeologického výzkumu by mohlo přispět k málo poznané krajině v těchto místech, již poměrně dosti vzdálených od státní hranice a mohl by tak doplnit chybějící článek mezi probádanými lokalitami na Tachovsku či Domažlicku, které jsou podstatně blíže hranici, a proto i život lidí zde mohl být odlišný od toho plzeňského. Komparací těchto terénních poznatků např. s historickými poznatky by šlo zjistit, jak velký rozdíl byl např. v odsunových souvislostech a transpotech v oblastech blíže ke státní hranici a naopak blíže do vnitrozemí, kde jistě nebyly tak vyostřené.

9. SUMMARY

Target of the thesis are villages extinct after 1945 in Pilsen-north district. Within the frame of this work we virtually travelled through entire district and demonstrated historical and nature characteristics of each micro-regions and also historical development of rural architecture in Pilsen region. There are described several reasons for extinction of sites in this thesis and explained why extinctions occurred, at least main post-war one. Post-war extinction was discussed at beginning of the thesis which informs about socio-political development in the former Sudety that led to displacement of the autochthon German population and thus to the main issue of the whole diploma thesis.

A goal of the thesis was to capture historical development of villages based on historical maps and written documents and to document their current situation by using non-destructive research. The dynamics of development of the settlements and urban structure was also observed. Main output consisted of plans of localities with marked individual buildings in the intravilan of villages, extravilan and connection with the cadastral map.

Generally, I think that the documentation could serve as a data source for monitoring ongoing archaeology in the future.

10. SEZNAM POUŽITÝCH ZDROJŮ

10.1. Literatura

- AUGUSTIN, M. 1994: Akce D – vysídlení Doupovska 1953-1954, Historický sborník Karlovarska 2, s. 295-310.
- BARTOŠ, J. 2003: K pojmu a pojetí pohraničí v ČSR 1918-1938. Územní a národnostní principy, in: České národnostní aktivity v pohraničních oblastech první Československé republiky, s. 13 -34.
- BUBEN, M. – KUČERA, R. – KUKLA, O. 1995: Svatí spojují národy: portréty evropských světců. 2. rozšířené vydání, Praha.
- BUKAČOVÁ, I. 1994: O založení plaského kláštera ve světle klášterní kroniky Tilia Plassensis. In: Vlastivědný sborník. Čtvrtletník pro regionální dějiny severního Plzeňska 4, č. 3, s. 4–6.
- BUKAČOVÁ, I. – FOUČEK, K. – KAREL, T. – KŘEMENÁK, J. 2002: Lidová architektura. Lidová stavební kultura českého západu. Okres Plzeň-sever. Plzeň.
- BUKAČOVÁ, I. – FÁK, J. 2006: Paměť krajiny. Soupis drobných památek Manětínsko-nečtinského regionu. Muzeum a galerie severního Plzeňska Mariánská Týnice.
- BUKAČOVÁ, I. – FÁK, J. 2007: Paměť krajiny II. Soupis drobných památek Kralovicka a Žihelska. Muzeum a galerie severního Plzeňska Mariánská Týnice.
- BUKAČOVÁ, I. – FÁK, J. 2008: Paměť krajiny III. Soupis drobných památek Plaska. Muzeum a galerie severního Plzeňska Mariánská Týnice.
- BUKAČOVÁ, I. – FÁK, J. 2010: Paměť krajiny VI. Soupis drobných památek Úterska a Bezvěrovska. Muzeum a galerie severního Plzeňska Mariánská Týnice.
- BUKAČOVÁ, I. – FÁK, J. 2011: Paměť krajiny VII. Soupis drobných památek Touškovska a Úněšovska. Muzeum a galerie severního Plzeňska Mariánská Týnice.
- BUKAČOVÁ, I. – FÁK, J. 2013: Paměť krajiny VIII. Soupis drobných památek Nýřanska. Muzeum a galerie severního Plzeňska Mariánská Týnice.
- BUREŠ, M. 2013: Problematika transformací v archeologii současnosti na příkladu vsí zpustlých po roce 1945 v Novohradských horách. In: P. Vařeka (ed.), Archeologie 19. a 20. stol., Přístupy – metody – témata. Západočeská univerzita. Plzeň, 29 – 53.
- BUREŠ, M. 2015 : Vesnice zaniklé po roce 1945 a kulturní krajina Novohradských hor. Příklad archeologické transformace. Západočeská univerzita v Plzni.
- CACÁK, F. 2005: Orlík nad Vltavou a Staré Sedlo a krása skrytá pod hladinou, Písek.
- DEMEK, J. (ed.) 1965: Geomorfologie českých zemí. Praha.

- DEMEK, J. – MACKOVČIN, P. (eds.) 2006: Zeměpisný lexikon ČR: Hory a nížiny. Brno.
- DOSTÁL, J. 1947: Plzeňsko. Knižnice klubu českých turistů. Svazek čtrnáctý.
- DVOŘÁK, T. 2012: Vnitřní odsun 1947 – 1953. Závěrečná fáze „očisty pohraničí“ v politických a společenských souvislostech poválečného Československa. Brno.
- FOUD, K. 2010: Vesnice Plzeňského kraje. Plzeň-sever a Plzeň-město. Plzeňský kraj.
- FUNK, L. 2013: Zaniklé osídlení po roce 1945 jako archeologický pramen. Disertační práce (Ph.D.). Fakulta filozofická. Západočeská univerzita v Plzni.
- FUNK, L. 2013: Vesnice zaniklé po roce 1945. In: P. Vařeka (ed.), Archeologie 19. a 20. stol., Přístupy – metody – témata. Západočeská univerzita. Plzeň, 23-29.
- GROEPEL, S. – SVOBODA, T. – LEÓN, D. (eds.) 2013: Příběhy Sudet. Geschichten aus dem Sudetenland. Plzeň.
- HLINOMAZ, M. 2003: Klášter premonstrátů Teplá. Přehled dějin duchovního fenoménu Tepelska.
- KAPLAN, K. – PACL V. 1993: Tajný prostor Jáchymov, České Budějovice.
- KLIKOVÁ, Z. 2009: Základní devítiletá škola 1. - 5. ročník Trhomné 1947 – 1967. Plasy, 3 – 11, Nepsublikováno.
- KOŠATKOVÁ, I. 2011: Využití orální historie pro rekonstrukci zaniklého osídlení. Nástroj pro postmedievální archeologii? In: Morávková, N. a kol.: Říká se... Sborník z odborné konference v Nečtinech 17.-19.3.2011, Plzeň, 82-96.
- KOVAŘÍK, D. 2006: Proměny českého pohraničí v letech 1958-1960. Demoliční akce v českém pohraničí se zřetelem k vývoji od roku 1945. Studijní materiály výzkumného projektu Komunistické Československo na přelomu 50. a 60. let, sv. 3, Brno.
- MATUŠKOVÁ, M. 2011: Žernovnik: jedna ze zaniklých obcí okresu Plzeň-sever. In: M. Wasková, Sborník k poctě Evy a Karla Waskových, západočeských archivářů. Plzeň, 25-38.
- MATUŠKOVÁ, M. – KLIKOVÁ, Z. 2011: Archiv obce Žernovnik 1928 – 1939. Státní okresní archiv Plzeň-sever. Plasy. Nepsublikováno.
- NEKUDA, V. 1968: Zmizelý život. Výzkum zaniklých středověkých osad na území ČSSR, Brno.
- NEUSTUPNÝ, E. 1986: Nástin archeologické metody. Archeologické rozhledy 38/5, 525 – 549.
- NEUSTUPNÝ, E. 2007: Metoda archeologie. Plzeň.
- NOVÁ, K. – KLIKOVÁ, Z. 2010: Archiv obce Dražeň 1868 – 1945. Státní okresní archiv Plzeň – sever. Plasy. Nepsublikováno.

- NOVÁČEK, K. 2010: Kladrubský klášter 1115 – 1421. Filozofická fakulta Západočeské univerzity. Plzeň.
- OTČENÁŠEK, J. 2006: Němci v Čechách po roce 1945. Na příkladu západního Podještědí. Etnologický ústav AV ČR.
- OTTO, J. 1892: Ottův slovník naučný. Pátý díl, Praha.
- PROFOUS, A. 1947: Místní jména v Čechách. Jejich vznik, původní význam a změny. Díl I, Praha.
- PROFOUS, A. 1951: Místní jména v Čechách. Jejich vznik, původní význam a změny. Díl III, Praha.
- PROFOUS, A. – SVOBODA, J. 1957: Místní jména v Čechách. Jejich vznik, původní význam a změny. Díl IV, Praha.
- PROCHÁZKA, Z. – BUKAČOVÁ, I. – FÁK, J. – FOUČEK, K. (eds.) 1996: Severní Plzeňsko I. Historicko-turistický průvodce č. 6. Landkreis Pilsen Nord I. Historisch-Touristischer Führer Nr. 6. Nakladatelství Českého lesa.
- PROCHÁZKA, Z. – BUKAČOVÁ, I. – FÁK, J. – FOUČEK, K. (eds.) 1996: Severní Plzeňsko I. Historicko-turistický průvodce č. 6., 2. Vydání. Landkreis Pilsen Nord I. Historisch-Touristischer Führer Nr. 6., 2. Ausgabe. Nakladatelství Českého lesa.
- PROCHÁZKA, Z. – BUKAČOVÁ, I. – FÁK, J. – FOUČEK, K. (eds.) 1997: Severní Plzeňsko II. Historicko-turistický průvodce. Landkreis Pilsen Nord II. Historisch-Touristischer Führer. Nakladatelství Českého lesa.
- ROTSCHILD, N. A. – MILLS, B. J. – FERGUSON, T. J. – DUBLIN, S. 1993: Abandonment at Zuni fading villages. In: Cameron, C. M. – Tomka, S. A. (ed.), The Abandonment of Settlements and Regions. Ethnoarchaeological and Archaeological Approaches. Cambridge, 123–137.
- ROŽMBERSKÝ, P. 1995: Žernovnická tvrz, Hláska: zpravodaj Klubu Augusta Sedláčka, roč. 6, č. 2, 15-17.
- STANĚK, T. 1991: Odsun Němců z Československa 1945-1947. Praha
- STANĚK, T. – VON ARBURG, A. (eds.) 2010: Vysídlení Němců a proměny českého pohraničí 1945 – 1951. Češi a Němci do roku 1945-Úvod k edici. Díl I.
- STANĚK, T. – VON ARBURG, A. (eds.) 2010: Vysídlení Němců a proměny českého pohraničí 1945 – 1951. Akty hromadného násilí v roce 1945 a jejich vyšetřování, díl II., svazek 3.
- SÝKOROVÁ, J. 2002: Zmizelé domovy - příspěvek k historii zlikvidovaných obcí v okrese Most, Most.

- ŠAFRÁNEK, J. 1913: Školy české: obraz jejich vývoje a osudů. 1. Díl. Praha, 174.
- TOMBA, S. A. – STEVENSON, M. G. 1993: Understanding abandonment processes: summary and remaining concerns. In: Cameron, C. M. – Tomka, S. A. (ed.): The Abandonment of Settlements and Regions. Ethnoarchaeological and Archaeological Approaches. Cambridge, 192–193.
- VAŘEKA, P. 2006: Dokumentace reliéfních antropogenních tvarů. In: Vařeka, P. (ed.): Archeologie zaniklých středověkých vesnic na Rokycansku I. Plzeň, 57-59.
- VELÍMSKÝ, T. 2002: Hrabišici páni z Rýzmburka. Praha, 42, 144.
- VYKOUPILOVÁ, L. 2000: Slovník českých dějin, s. 264 - 265.
- ZAHRADNÍKOVÁ, M. (ed.) 2003: Soupis poddaných podle víry z roku 1651 – Plzeňsko-Klatovsko 1. Praha, 200-201, 206-207.
- ZAHRADNÍKOVÁ, M. – ČADKOVÁ, I. (eds.) 2002: Berní rula 24, kraj Plzeňský. Díl II. Praha, 603-604.

10.2. Prameny

- Historický lexikon obcí České republiky 1869 – 2005 I. díl. Český statistický úřad 2006, Praha.
- Retrospektivní lexikon obcí ČSSR 1978.
- Statistický lexikon obcí v Čechách. Státní statistický úřad. II. nezměněné vydání. 1924, Praha.
- SOkA Plzeň-sever, Archiv obce Žernovnick, pamětní kniha 1928 – 1939.
- SOkA Plasy: Obecná škola Žernovnick/nezpracovaný/, pamětní kniha 1932 – 1944.
- SOkA Plasy: Fond ONV Plzeň-sever MPPR, Přihlášky o přiděl půdy v osídlení.
- SOkA Plasy: Fond ONV Plzeň-sever MPPR, Soupis zkonfiskovaného nemovitého zemědělského majetku.
- SOkA Plasy: Fond ONV Plzeň-sever MPPR, Příděl bouračky a demoliční povolení.
- SOkA Plasy: Fond ONV Plzeň-sever MPPR, Zemědělská správa rady krajského národního výboru.
- SOkA Plasy, ONV Plzeň-sever MPPR, Žádost a protokoly o přidělu materiálu získaného bouráním.

10.3. Internet

<http://www.zanikleobce.cz/index.php?menu=11&okr=3407>, 22.12.2016

<http://www.zanikleobce.cz/index.php?obec=6927>, 22.12.2016

<http://www.znicenekostely.cz>, 22.12.2016

<http://www.zanikleobce.cz/index.php?obec=6907>, 22.12.2016

<http://www.zanikleobce.cz/index.php?obec=6899>, 22.12.2016

<http://www.zanikleobce.cz/index.php?obec=17179>, 23.12.2016

<http://www.zanikleobce.cz/index.php?obec=13363>, 23.12.2016

<http://www.zanikleobce.cz/index.php?obec=9947>, 23.12.2016

<http://www.zanikleobce.cz/index.php?obec=22411>, 23.12.2016

<http://www.zanikleobce.cz/index.php?obec=3771>, 23.12.2016

<http://www.zanikleobce.cz/index.php?obec=6923>, 23.12.2016

<http://www.zanikleobce.cz/index.php?obec=6891>, 23.12.2016

<http://www.zanikleobce.cz/index.php?obec=3767>, 27.12.2016

<http://www.zanikleobce.cz/index.php?obec=13355>, 24.12.2016

<http://www.zanikleobce.cz/index.php?obec=2255>, 26.12.2016

<http://www.zanikleobce.cz/index.php?obec=21623>, 26.12.2016

<http://www.zanikleobce.cz/index.php?obec=13359>, 27.12.2016

<http://www.zanikleobce.cz/index.php?obec=26187>, 27.12.2016

<http://www.zanikleobce.cz/index.php?obec=6895>, 27.12.2016

<http://www.zanikleobce.cz/index.php?obec=17047>, 9.2.2017

<http://locenasek.webnode.cz/products/malenice/>, 9.2.2017

<http://www.zanikleobce.cz/index.php?obec=6183>, 11.3.2017

kpt. Mgr. Petra Srnková : <http://www.cz-pes.cz/cl-2007120501-q-Slavnostni-otevreni-Vycvikoveho-strediska-psovodu-a-sluzebnich-psu-specialistu-Balkova>, 11.3.2017

<http://www.zanikleobce.cz/index.php?obec=4643>, 11.3.2017

<http://www.zanikleobce.cz/index.php?obec=4675>, 11.3.2017

<http://www.zanikleobce.cz/index.php?obec=6911>, 12.3.2017

<http://www.zanikleobce.cz/index.php?obec=3543>, 13.3.2017

<http://www.drobnepamatky.cz/pamet-krajiny>, 2.3.2017

<http://www.pochoduterskehohavranakrystofa.estranky.cz/clanky/zajimavosti/obec-racin-a-zanikla-cast-racin-ii.html>, 7.4.2017 (článek od PhDr Karla Wasky)

<http://kontaminace.cenia.cz/>, 22.12.2016

<http://oldmaps.geolab.cz/>, 4.2.2017

<http://www.geology.cz/>, 4.2.2017

http://oldmaps.geolab.cz/map_root.pl?lang=cs&map_root=mul, 8.4.2017

http://oldmaps.geolab.cz/map_root.pl?lang=cs&map_root=1vm, 8.4.2017

http://oldmaps.geolab.cz/map_root.pl?lang=cs&map_root=2vm, 8.4.2017

http://oldmaps.geolab.cz/map_root.pl?lang=cs&map_root=3vm, 8.4.2017

http://oldmaps.geolab.cz/stkatr/zoom/zoom_htm/, 8.4.2017

[http://geoportal.cuzk.cz/\(S\(zwae0o4oeqbozpy0vsbvj1f\)\)/Default.aspx?mode=TextMeta&side=lms&metadataID=CZ-CUZK-LMS&productid=67130&menu=401](http://geoportal.cuzk.cz/(S(zwae0o4oeqbozpy0vsbvj1f))/Default.aspx?mode=TextMeta&side=lms&metadataID=CZ-CUZK-LMS&productid=67130&menu=401), 8.4.2017

<http://www1.cenia.cz/www/projekt/nikm>, 8.4.2017

<http://www.cuzk.cz/> , 8.4.2017

<http://mapy.krplzensky.cz/ArcGIS/services/PODKLAD/ortofoto1947/mapserver/WMSServer>, 8.4.2017

<http://services.cuzk.cz/wms/wms.asp>, 8.4.2017

http://archivnimapy.cuzk.czcoc9416-19416-1-003_index.html, 31.3.2017

http://archivnimapy.cuzk.czcoc6311-16311-1-001_index.html, 31.3.2017

http://archivnimapy.cuzk.czcoc7880-17880-1-002_index.html, 31.3.2017

http://archivnimapy.cuzk.czcoc0061-10061-1-002_index.html, 31.3.2017

http://archivnimapy.cuzk.czcoc5798-15798-1-002_index.html, 31.3.2017

http://archivnimapy.cuzk.czcoc8279-18279-1-001_index.html, 31.3.2017

http://archivnimapy.cuzk.czcoc8573-18573-1-002_index.html, 31.3.2017

http://archivnimapy.cuzk.czcoc0573-10573-1-004_index.html, 31.3.2017

http://archivnimapy.cuzk.czcoc8279-18279-1-001_index.html, 31.3.2017

http://archivnimapy.cuzk.czcoc1010-11010-1-001_index.html, 31.3.2017

http://archivnimapy.cuzk.czcoc8573-18573-1-001_index.html, 31.3.2017

http://archivnimapy.cuzk.czcoc1167-11167-1-004_index.html, 31.3.2017

http://archivnimapy.cuzk.czcoc3091-13091-1-001_index.html, 31.3.2017

http://archivnimapy.cuzk.czcoc8279-18279-1-001_index.html, 31.3.2017

http://archivnimapy.cuzk.czcoc7958-17958-1-005_index.html, 31.3.2017

http://archivnimapy.cuzk.czcoc9416-19416-1-004_index.html, 31.3.017

http://archivnimapy.cuzk.czcoc9416-19416-1-002_index.html, 31.3.2017

http://lms.cuzk.cz/lmsWMSA081938MANEWMSA08.1938.MANE52.07097_index.html, 4.2.2017

http://lms.cuzk.cz/lmsWMSA081938STRIWMSA08.1938.STRI41.07282_index.html, 4.2.2017

http://ms.cuzk.cz/lms/WMSA081938STRIWMSA08.1938.STRI50.07258_index.html,
4.2.2017

http://ms.cuzk.cz/lms/WMSA081938JESEWMSA08.1938.JESE85.06631_index.html,
4.2.2017

http://ms.cuzk.cz/lms/WMSA081938MANEWMSA08.1938.MANE70.07066_index.html,
4.2.2017

http://ms.cuzk.cz/lms/WMSA081938MANEWMSA08.1938.MANE80.07065_index.html,
4.2.2017

http://ms.cuzk.cz/lms/WMSA081938MANEWMSA08.1938.MANE52.07098_index.html,
4.2.2017

http://ms.cuzk.cz/lms/WMSA081938MANEWMSA08.1938.MANE70.07066_index.html,
4.2.2017

http://ms.cuzk.cz/lms/WMSA081938MANEWMSA08.1938.MANE61.07068_index.html,
4.2.2017

http://ms.cuzk.cz/lms/WMSA081938MANEWMSA08.1938.MANE53.07125_index.html,
4.2.2017

http://ms.cuzk.cz/lms/WMSA081938MANEWMSA08.1938.MANE61.07068_index.html,
4.2.2017

http://ms.cuzk.cz/lms/WMSA081938MANEWMSA08.1938.MANE52.07098_index.html,
4.2.2017

http://ms.cuzk.cz/lms/WMSA081938MANEWMSA08.1938.MANE80.07064_index.html,
4.2.2017

http://ms.cuzk.cz/lms/WMSA081938MANEWMSA08.1938.MANE42.07099_index.html,
4.2.2017

http://ms.cuzk.cz/lms/WMSA081938MANEWMSA08.1938.MANE70.07066_index.html,
4.2.2017

(http://ms.cuzk.cz/lms/WMSA081938MANEWMSA08.1938.MANE80.07065_index.html),
4.2.2017

10.4. Výstavy

Městské muzeum ve Stříbře v minoritském klášteře, Výstava Zmizelá Mže, 9.července 2016, ku příležitosti Svatomarkétské pouti Erpužice.

11. OBRAZOVÉ PŘÍLOHY

Obr. 1 – Stavba hráze Hracholuské přehrady, celoroční provoz; výstava Zmizelá Mže 9.7.2016

Obr. 2 – Začátek sypání hráze 1961 a stavba elektrárny, výstava Zmizelá Mže 9.7.2016

Obr. 3 – Čerstvě sypaná hráz, výstava Zmizelá Mže 9.7.2016

Obr. 4 – Pohled na dnešní hráz Hracholusek, výstava Zmizelá Mže 9.7.2016

Obr. 5 – Výstavba železničního mostu Nový Dvůr, výstava Zmizelá Mže 9.7.2016

Obr. 6 – Projetí prvního vlaku přes most v roce 1901, výstava Zmizelá Mže

Obr. 7 – Původní podoba mostu a okolní krajiny, výstava Zmizelá Mže 9.7.2016

Obr. 8 – Podoba mostu a okolní krajiny po dostavbě, výstava Zmizelá Mže 9.7.2016

Obr. 9 – Rozdělení jednotlivých mikroregionů, (<http://www.drobnepamatky.cz/pamet-krajiny>), 2.3.2017

Obr. 10 – Etnická hranice Sudet

Obr. 11 – Etnická hranice Sudet

Obr. 12 - Kostel sv. Petra a Pavla v Dolním Jambém, (externalimageext_new.phpmodal=true&image=WG9%2BY3N%2BYmV6MjVfYmInLmpwZ35nYWxlcmllfm9icmF6ZWtfY291bnRlcn4yNX), 31.3.2017

Obr. 13 - Kostel sv. Jakuba ve Vidžíně
 (<httpswww.google.czsearchq=kostel++Doln%C3%AD+jamn%C3%A9&sa=X&tbm=isch&g=ITkee8JtHY9VoM%253A%253Bf8D-BsjWnKfUtM%253Bhttp%25253A%25252F%25252Fwww.bezverov.cz%25252F>),
 31.3.2017

Obr. 14 - Kostel sv. Jana Křtitele v Úterý,
 (<httpwww.musicasacra-festival.eukostel-narozeni-sv-jana-krtitele>), 31.3.2017

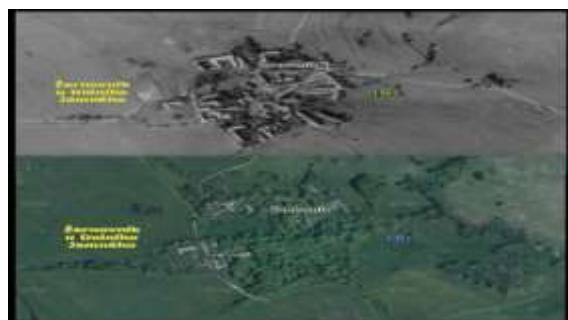
Obr. 15 - Kostel sv. Ondřeje v Krašově,
 5.3.2017 (vlastní foto)

Obr. 16 – Žernovnik – historické mapy,
 ([www.oldmaps.geolab.cz](httpwww.oldmaps.geolab.cz)), 1.4.2017

Obr. 17 – Žernovnik – mapa stabilního katastru, (httparchivnimapy.cuzk.czcoc9416-19416-1-003_index.html), 31.3.2017

Obr. 18 – Žernovnik ([www.kontaminace-cenia.cz](httpwww.kontaminace-cenia.cz)), 22.2.2017

Obr. 19 – Žernovnik, obecná škola,
pamětní kniha str. 52

Obr. 20 – Žernovnik, vodárna 1910,
pamětní kniha str. 54

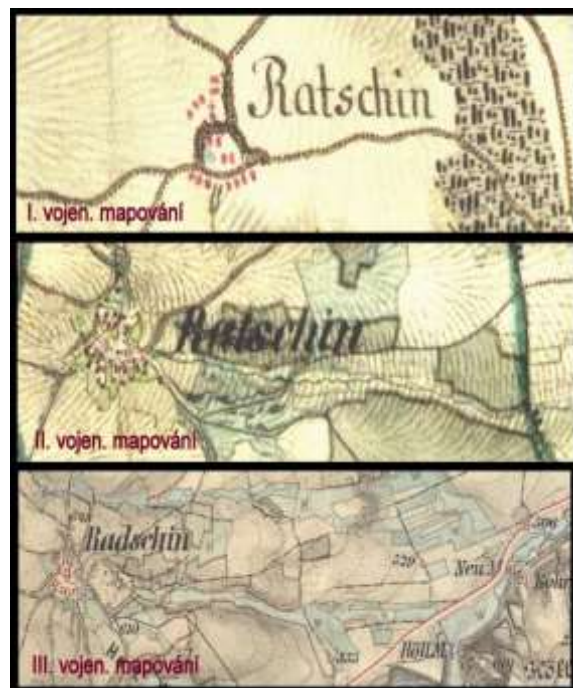
Obr. 21 – Žernovnik, vyhořelá hospoda v roce 1932, pamětní kniha str. 70

číslo	jméno	věk	stav
1	W. W. W. W.	2	1,10
2	W. W. W. W.	2	1,10
3	W. W. W. W.	2	1,10
4	W. W. W. W.	4	2,10
5	W. W. W. W.	5	2,10
6	W. W. W. W.	6	3,10
7	W. W. W. W.	7	3,10
8	W. W. W. W.	7	3,10
9	W. W. W. W.	10	4,10
10	W. W. W. W.	10	4,10
11	W. W. W. W.	12	5,10
12	W. W. W. W.	15	6,10
13	W. W. W. W.	15	6,10
14	W. W. W. W.	15	6,10
15	W. W. W. W.	15	6,10
16	W. W. W. W.	15	6,10
17	W. W. W. W.	15	6,10
18	W. W. W. W.	15	6,10
19	W. W. W. W.	15	6,10
20	W. W. W. W.	15	6,10
21	W. W. W. W.	15	6,10
22	W. W. W. W.	15	6,10
23	W. W. W. W.	15	6,10
24	W. W. W. W.	15	6,10
25	W. W. W. W.	15	6,10
26	W. W. W. W.	15	6,10
27	W. W. W. W.	15	6,10
28	W. W. W. W.	15	6,10
29	W. W. W. W.	15	6,10
30	W. W. W. W.	15	6,10

Obr. 22 – Žernovnik, seznam německých obyvatel před odsunem, SOkA Plasy 1.3.2017

PLAT	Adressa	PLAT	Adressa
1.	...	...	...
2.	...	...	...
3.	...	...	...
4.	...	...	...
5.	...	...	...
6.	...	...	...
7.	...	...	...
8.	...	...	...
9.	...	...	...
10.	...	...	...
11.	...	...	...
12.	...	...	...
13.	...	...	...
14.	...	...	...
15.	...	...	...
16.	...	...	...
17.	...	...	...
18.	...	...	...
19.	...	...	...
20.	...	...	...
21.	...	...	...
22.	...	...	...
23.	...	...	...
24.	...	...	...
25.	...	...	...
26.	...	...	...
27.	...	...	...
28.	...	...	...
29.	...	...	...
30.	...	...	...
31.	...	...	...
32.	...	...	...
33.	...	...	...
34.	...	...	...
35.	...	...	...
36.	...	...	...
37.	...	...	...
38.	...	...	...
39.	...	...	...
40.	...	...	...
41.	...	...	...
42.	...	...	...
43.	...	...	...
44.	...	...	...
45.	...	...	...
46.	...	...	...
47.	...	...	...
48.	...	...	...
49.	...	...	...
50.	...	...	...

Obr. 23 – Račín, seznam německých obyvatel před odsunem, SOkA Plasy 1.3.2017

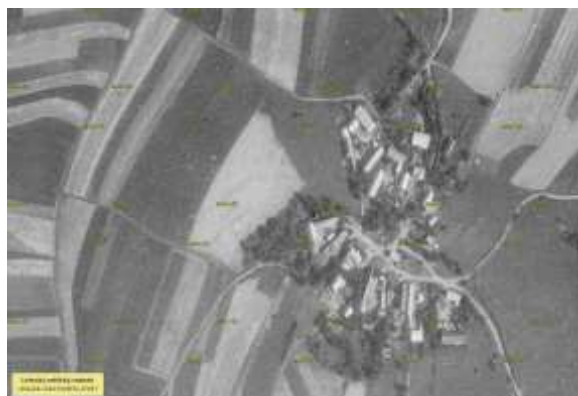
Obr. 25 – Račín, vojenská mapování (www.oldmaps.geolab.cz), 1.4.2017

Obr. 24 – Račín a Umřív, Müllerova mapa (www.oldmap.geolab.cz), 1.4.2017

Obr. 26 – Račín, mapa stabilního katastru, (httparchivnimapy.cuzk.czcoc6311-16311-1-001_index.html), 31.3.2017

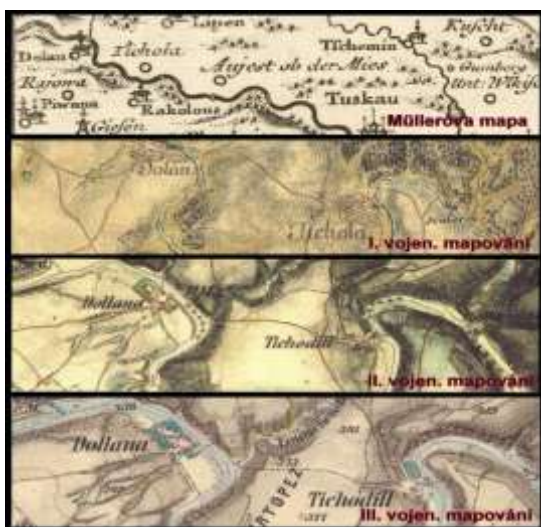
Obr. 27 – Račín, archivní snímek ČUZK, (httplms.cuzk.czlmsWMSA081938MANEWMSA08.1938.MANE52.07097_index.html), 4.2.2017

Obr. 28 – Račín (www.kontaminace-cenia.cz),
22.2.2017

Obr. 29 – Těchoděly a okolí, které
zatopila Mže (výstava 9.7.2016)

Obr. 30 - Dolany a Těchoděly - historické
mapy, 1.4.2017

Obr. 31 – Těchoděly, stabilní katastr,
(http://archivnimapy.cuzk.cz/coc7880-17880-1-002_index.html), 31.3.2017

Obr. 32 – Těchoděly, archivní snímek ČUZK,
(http://ms.cuzk.cz/lmsWMSA081938STRIWMSA08.1938.STRI41.07282_index.html), 4.2. 2017

Obr. 33 – Těchoděly, (www.kontaminace-cenia.cz), 11.3.2017

Obr. 34 - Dnešní pohled na Těchoděly
objektivem potápěčů z OSAC Plzeň, (výstava
9.7.2016)

Obr. 35 – Těchoděly, krovy střech,
(výstava 9.7.2016)

Obr. 36 – Těchoděly, zemědělské nářadí,
(výstava 9.7.2016)

Obr. 37 – Těchoděly, staré sáně,
(výstava 9.7.2016)

Obr. 38 – Těchoděly – stromy na dně přehrady,
(výstava 9.7.2016)

Obr. 39 – Dolany, historický pohled
na vesnici, (výstava 9.7.2016)

Obr. 40 – Dolany, mlýn (výstava 9.7.2016)

Obr. 41 – Dolany, hospoda a pohled na ves (výstava 9.7.2016)

Obr. 42 – Dolany, kaple na návsi a další pohled na ves (výstava 9.7.2016)

Obr. 43 – Socha sv. Jana Nepomuckého z Dolan, dnes v Hracholuskách (paměť krajiny VIII, str. 87)

Obr. 44 – Dolany, bourání vsi (výstava 9.7.2016)

Obr. 45 – Dolany a okolí, které zatopila Mže (výstava 9.7.2016)

Obr. 46 – Dolany, stabilní katastr, 31.3.2017

Obr. 47 – Dolany, archivní snímek ČUZK, (http://ms.cuzk.cz/lms/WMSA081938STRIWMSA08.1938.STRI50.07258_index.html), 4.2.2017

Obr. 48 – Dolany (www.kontaminace-cenia.cz), 11.3. 2017

Obr. 49 – Malenice, rezavý kaskádovitý pramen ze štolý, přírodní památka, 25.2.2017

Obr. 50 – Malenice, III. vojenské mapování (www.oldmaps.geolab.cz), 1.4.2017

Obr. 51 – Statek u Pešků v Dražni,
25.2.2017 (vlastní foto)

Obr. 52 – Pamětní deska v Dražni,
25.2.2017 (vlastní foto)

Obr. 53 – Balková, stabilní katastr,
(http://archivnimapy.cuzk.cz/coc0061-10061-1-002_index.html), 31.3.2017

Obr. 54 – Balková, historické mapy,
(www.oldmaps.geolab.cz), 1.4.2017

Obr. 55 – Balková, archivní snímek ČUZK,
(http://lms.cuzk.cz/lmsWMSA081938JESEWMSA08.1938.JESE85.06631_index.html), 4.2.2017

Obr. 56 – Balková, (www.kontaminace-cenia.cz),
11.3.2017

Obr. 57 – Dlouhá Louka, vojenská mapování,
1.4.2017

Obr. 58 – Dlouhá Louka, stabilní katastr,
(http://archivnimapy.cuzk.cz/coc5798-15798-1-002_index.html), 31.3.2017

Obr. 59 – Dlouhá Louka, (www.kontaminace-cenia.cz), 22.12.2016

Obr. 60 – Gerclín, vojenská mapování,
(www.oldmaps.geolab.cz), 1.4.2017

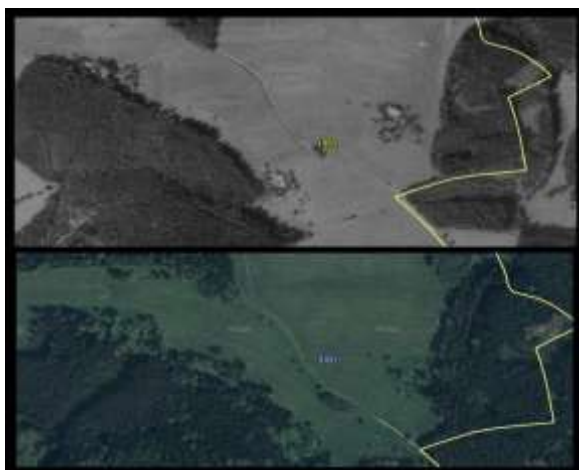

Obr. 61 – Gerclín, stabilní katastr,
http://archivnimapy.cuzk.cz/coc8279-18279-1-001_index.html), 31.3.2017

Obr. 62 – Gerclín, archivní snímek ČUZK
(http://ms.cuzk.cz/lmsWMSA081938MANEWMSA08.1938.MANE70.07066_index.html), 4.2.2017

Obr. 63 – Gerclín, (www.kontaminace-cenia.cz), 22.12.2016

Obr. 64 – Holčický chalupy, vojenská mapování, (oldmaps.geolab.cz), 1.4.2017

Obr. 65 – Holčický mlýn, stabilní katastr, (http://archivnimapy.cuzk.cz/coc8573-18573-1-002_index.html), 31.3.2017

Obr. 66 – Holčický chalupy, archivní snímek ČUZK, (http://ms.cuzk.cz/lms/WMSA081938MANEWMSA08.1938.MANE80.07065_index.html), 4.2.2017

Obr. 67 – Holčický chalupy, (www.kontaminace-cenia.cz), 22.12.2016

Obr. 68 – Chalupa pod hradištěm, vojen. mapování, (www.oldmaps.geolab.cz), 1.4.2017

Obr. 69 – Chalupa pod Hradištěm, stabilní katastr, (http://archivnimapy.cuzk.cz/coc0573-10573-1-004_index.html), 31.3.2017

Obr. 70 – Chalupa pod Hradištěm, archivní snímek ČUZK, (http://ms.cuzk.cz/lmsWMSA081938MANEWMSA081938.MANE52.07098_index.html), 4.2.2017

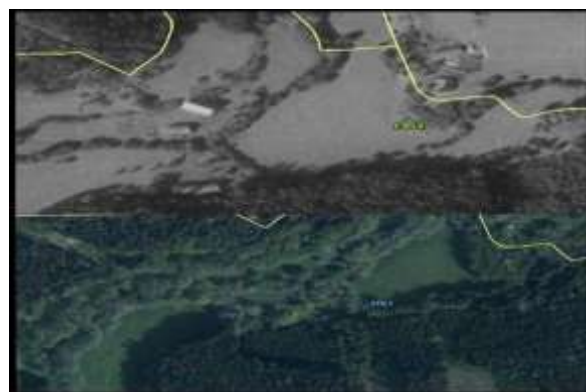
Obr. 71 – Chalupa pod Hradištěm, (www.kontaminace-cenia.cz), 23.12.2016

Obr. 72 – Jansova chalupa, vojenská mapování, (www.oldmaps.geolab.cz), 1.4.2017

Obr. 73 – Jansova chalupa, archivní snímek ČUZK, (http://ms.cuzk.cz/lmsWMSA081938MANEWMSA081938.MANE70.07066_index.html), 4.2.2017

Obr. 74 – Jansova chalupa, (www.kontaminace-cenia.cz), 23.12.2016

Obr. 75 – Jansův mlýn, stabilní katastr
(http://archivnimapy.cuzk.cz/coc8279-18279-001_index.html), 31.3.2017

Obr. 76 – Na hranicích, archivní snímek
ČUZK, (http://lms.cuzk.cz/lmsWMSA081938-MANEWMSA08.1938.MANE61.07068_index.html), 4.2.2017

Obr. 77 – Na hranicích, (www.kontaminace-cenia.cz), 23.12.2016

Obr. 78 – Na louce u lesa, vojen. mapování,
(www.oldmaps.geolab.cz), 1.4.2017

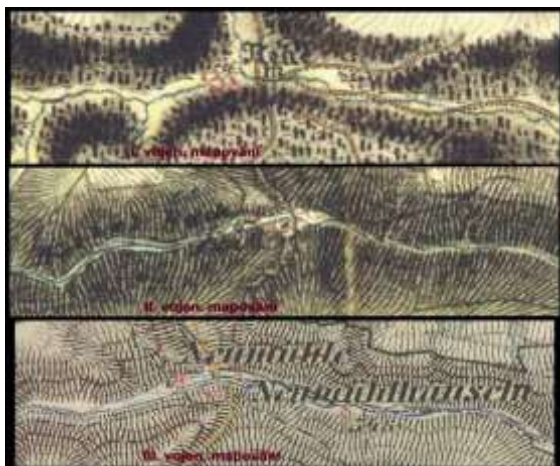
Obr. 79 – Na louce u lesa, stabilní katastr,
(http://archivnimapy.cuzk.cz/coc1010-11010-1-001_index.html), 31.3.2017

Obr. 80 – Na louce u lesa, archivní snímek ČUZK, (http://ms.cuzk.cz/lmsWMSA081938MANEWMSA08.1938.MANE53.07125_index.html), 4.2.2017

Obr. 81 – Na louce u lesa, (www.kontaminace-cenia.cz), 23.12.2016

Obr. 82 – Novomlýnské chalupy, vojen. mapování, (www.oldmaps.geolab.cz), 1.4.2017

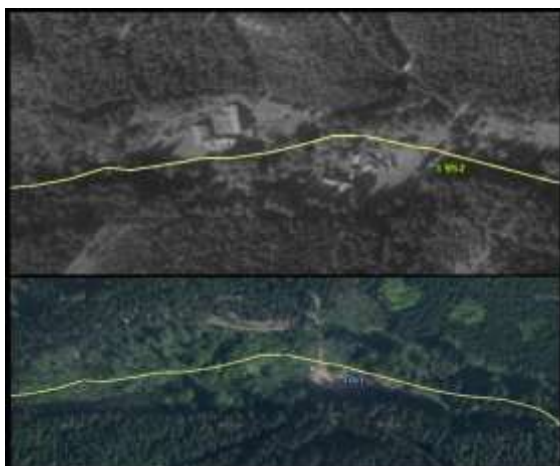
Obr. 83 – Novomlýnské chalupy, stabilní katastr, (http://archivnimapy.cuzk.cz/coc8573-18573-1-001_index.html), 31.3.2017

Obr. 84 – Nový mlýn, stabilní katastr, (http://archivnimapy.cuzk.cz/coc1167-11167-1-004_index.html), 31.3.2017

Obr. 85 – Novomlýnské chalupy, archivní snímek ČUZK, (http://ms.cuzk.cz/lmsWMSA081938ZLUTWMSA08.1938.ZLUT89.07037_index.html), 4.2.2017

Obr. 86 – Novomlýnské chalupy,
(www.kontaminace-cenia.cz), 23.12.2016

Obr. 87 – Ovčí hora a Na hranicích, vojen.
mapování, (www.oldmaps.geolab.cz), 1.4.2017

Obr. 88 – Ovčí hora a Na hranicích, stabilní
katastr, (http://archivnimapy.cuzk.cz/coc3091-13091-1-001_index.html), 31.3.2017

Obr. 89 – Ovčí hora a Na hranicích, archivní
snímek ČUZK, (http://ms.cuzk.cz/lmsWMSA081938MANEWMSA08.1938.MANE61.07068_index.html), 4.2.2017

Obr. 90 – Ovčí hora, (www.kontaminace-cenia.cz), 27.12.2016

Obr. 91 – Röhrovy mlýny, vojen. mapování
(www.oldmaps.geolab.cz), 1.4.2017

Obr. 92 – Röhrovy mlýny, archivní snímek ČUZK, (http://ms.cuzk.cz/lmsWMSA081938MANEWMSA08.1938.MANE52.07098_index.html), 4.2.2017

Obr. 93 – Röhrovy mlýny, (www.kontaminace-cenia.cz), 24.12.2016

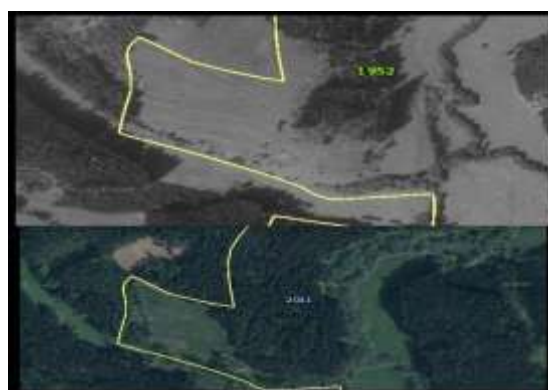
Obr. 94 – Sonnenberg (Gerclín, Jansa), III. vojen. mapování, (www.oldmaps.geolab.cz), 1.4.2017

Obr. 95 – Sonnenberg, stabilní katastr, (http://parchivnimapy.cuzk.cz/coc8279-18279-1-001_index.html), 31.3.2017

Obr. 96 – Sonnenberg, archivní snímek ČUZK (http://ms.cuzk.cz/lmsWMSA081938MANEWMSA08.1938.MANE80.07064_index.html), 4.2.2017

Obr. 97 – Sonnenberg, (www.kontaminace-cenia.cz), 24.12.2016

Obr. 98 – Umíř, vojen. mapování, (www.oldmaps.geolab.cz), 1.4.2017

Obr. 99 – Umíř, stabilní katastr, (httparchivnimapy.cuzk.czcoc7958-17958-1-005_index.html), 31.3.2017

Obr. 100 – Umíř, archivní snímek ČUZK, (httplms.cuzk.czlmsWMSA081938MANE WMSA08.1938.MANE42.07099_index.html), 4.2.2017

Obr. 101 – Umíř, (www.kontaminace-cenia.cz), 26.12.2016

Obr. 102 – Horovy mlýny a Lehnhäusel, vojen. mapování, (www.oldmaps.geolab.cz), 1.4.2017

Obr. 103 – Horovy mlýny a Lehnhäusel, archivní snímek ČUZK, httplms.cuzk.czlmsWMSA081938 MANEWMSA08.1938.MANE70.07066_index.html), 4.2.2017

Obr. 104 – Dolní H. mlýn a Lehnhäusel, stabilní katastr, (http://archivnimapy.cuzk.cz/coc9416-19416-1-004_index.html), 31.3.2017

Obr. 105 – Zuckerovy mlýny, vojenská mapování, (www.oldmaps.geolab.cz), 1.4.2017

Obr. 106 – Zuckerovy mlýny, stabilní katastr, (http://archivnimapy.cuzk.cz/coc9416-19416-1-002_index.html), 31.3.2017

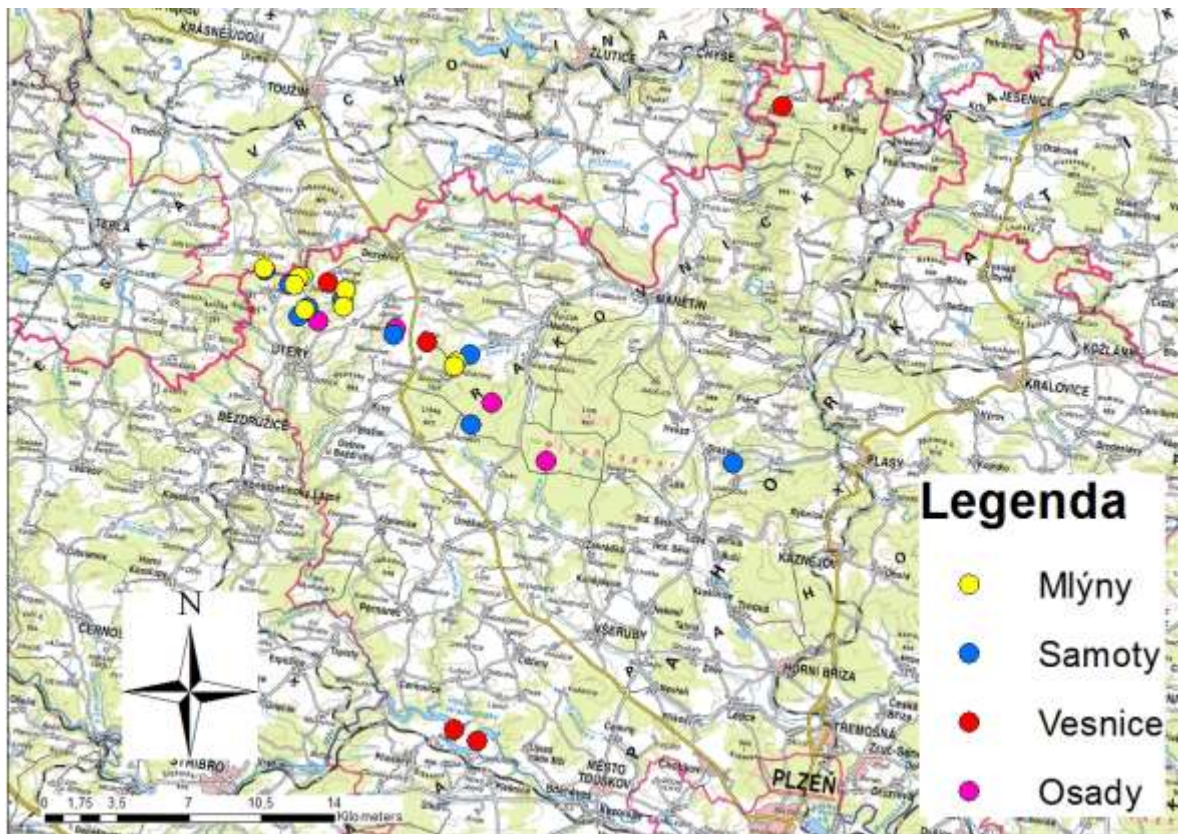

Obr. 107 – Zuckerovy mlýny, archivní snímek ČUZK, (http://lms.cuzk.cz/lmsWMSA081938MANEWMSA08.1938.MANE80.07065_index.html), 4.2.2017

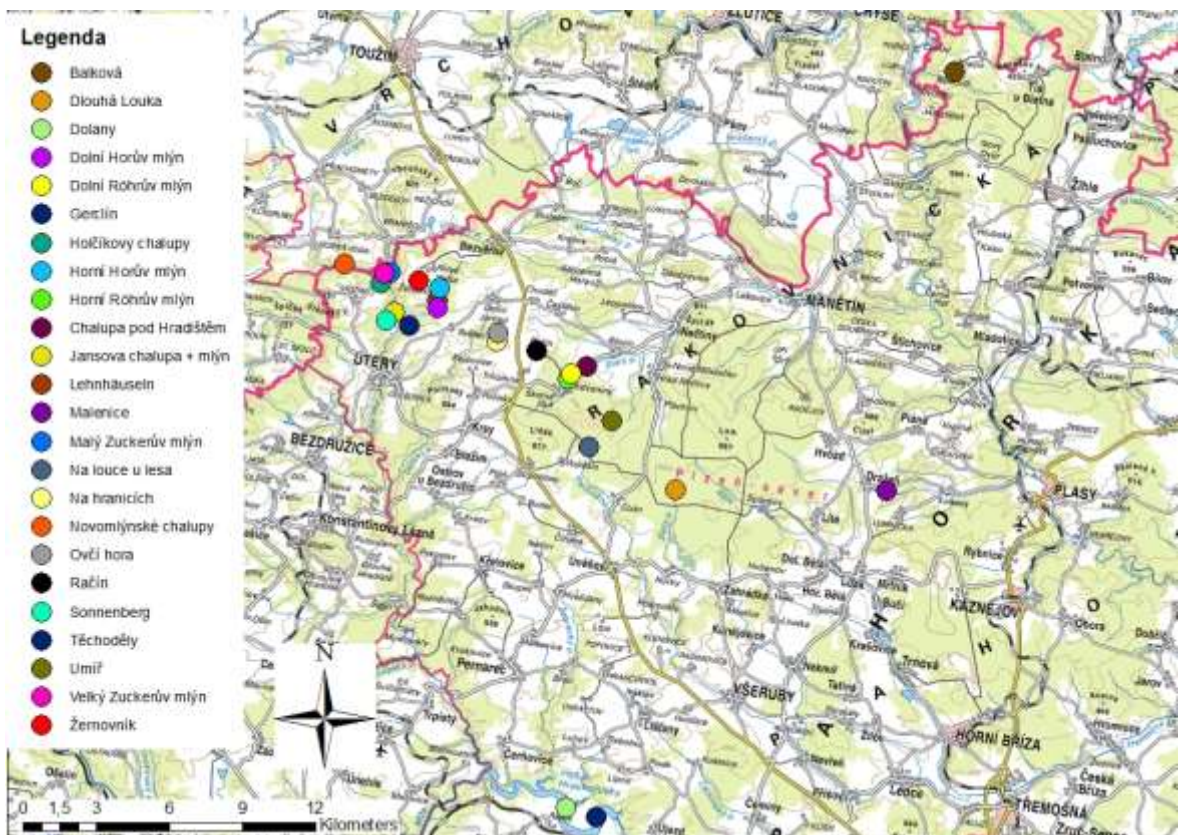

Obr. 108 – Zuckerovy mlýny, (www.kontaminace-cenia.cz), 27.12.2016

Mapa 1 – Zakreslení všech lokalit v rámci okresu týkající se práce, 18.4.2017

Mapa 2 – Pojmenování všech lokalit v okrese, kterých se práce týká, 18.4.2017